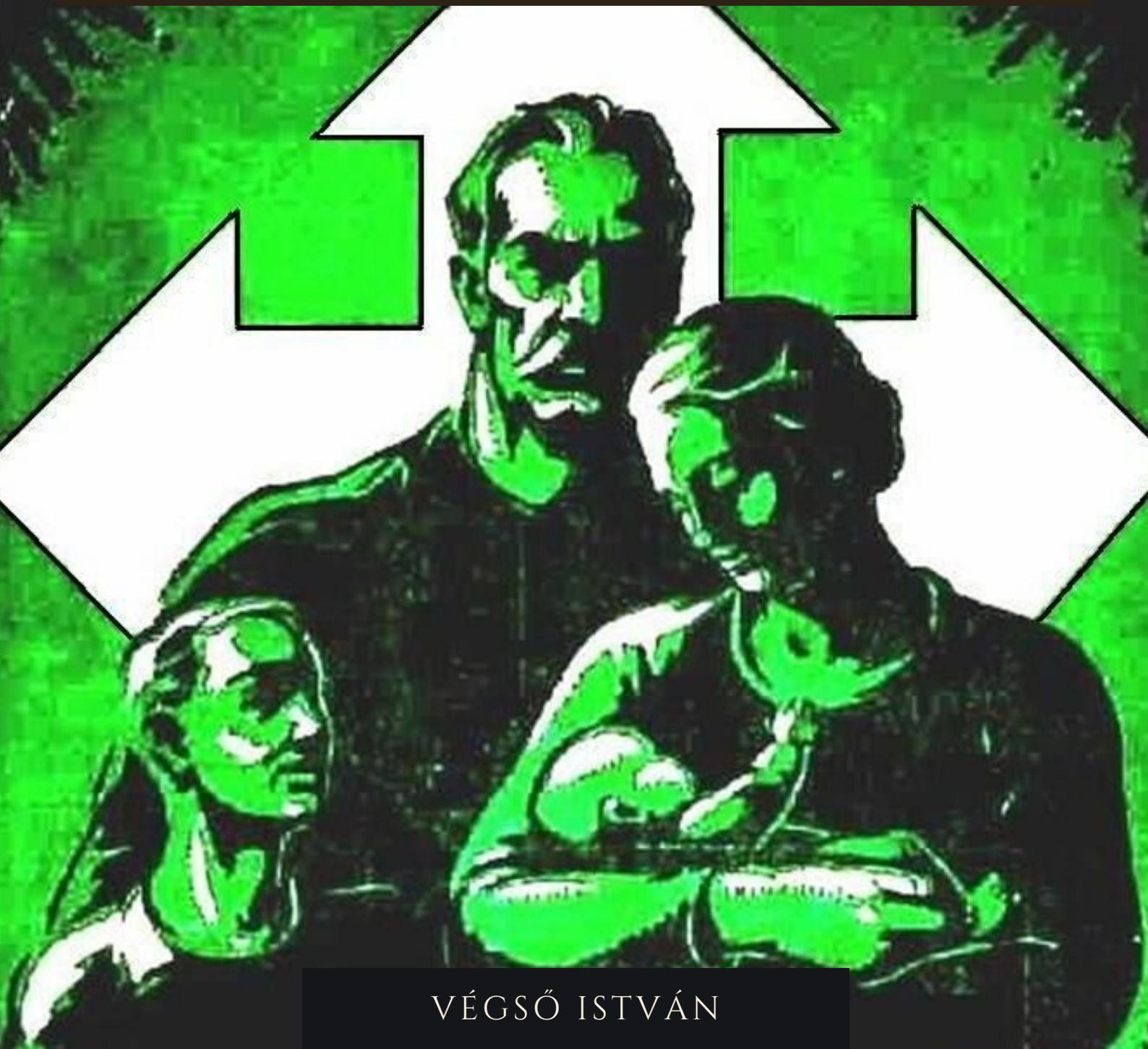

CLIO MŰHELYTANULMÁNYOK

2020/9. SZÁM

KOSSUTH VÁROSA A SZÉLSŐJOBBDAL MARKÁBAN
A NYILASKERESZTES MOZGALOM CEGLÉDEN
(1938–1944)

VÉGSŐ ISTVÁN

Főszerkesztő:
Gellért Ádám

Szerkesztőbizottság:
Bödök Gergely
Fóris Ákos
Gellért Ádám
Tóth Eszter Zsófia

Felelős szerkesztő: Fóris Ákos

Nyelvi korrektor: Szádóczki Vera

© Végső István, 2020
© Clio Intézet, 2020

A kiadvány az Emberi Erőforrások Minisztériuma támogatásával jelenik meg.

Kiadó: Clio Intézet

Felelős kiadó:
Clio Intézet Nonprofit Kft.
1145 Budapest, Mexikói út 47/A. fszt. 2.

ISSN 2630-8967
<https://www.clioinstitute.hu/muhelytanulmanyok>

Borítókép: Az első nyilas kalendárium (1939) borítólapja.

CLIO INTÉZET
BUDAPEST

www.clioinstitute.hu
www.facebook.com/clioinstitute

TARTALOMJEGYZÉK

- 4 BEVEZETÉS
- 8 HISTORIOGRÁFIA
- 14 A SZÉLSŐJOBBDAL ÉS CEGLÉD A
HARMINCAS ÉVEK MÁSODIK FELÉIG
- 19 NYILASKERESZTESEK CEGLÉDEN
- 19 *„Cegléd, jövünk!” – nyilaskeresztesek
ténykedése 1938–1940
között*
- 25 *A „túlszervezettség” és a válságok évei, 1941–
1943*
- 35 *A nyilasok éve, 1944*
- 42 A FELELŐSSÉGRE VONÁS
- 49 ÖSSZEGZÉS
- 54 CEGLÉDI
NYILASKERESZTES ÉLETRAJZOK
- 71 FELHASZNÁLT
FORRÁSOK ÉS IRODALOM

I. Bevezetés

„Cegléd antiszemita. Csak németországi méretek alkalmasak annak a szigorúnak a felmérésére, amellyel itt a zsidóságot kezelik. Nem nagy számú a zsidóság (3%), de térfoglalása a kereskedelem és hitelállalataiban, ügyvédek, orvosok soraiban jelentékeny. Nyílt utcán a legritkább eset, hogy nem zsidó zsidóval menjen végig. A városi képviselőtestületben állandó a kifakadás ellenük, s a házak falain a legváltozatosabb zsidó ellenes fölírások olvashatók nap-nap után. Van nyilaskeresztes párt is, de az antiszemitizmus nem ezek által szított düb: általánosabb annál” – írta 1937-ben Erdei Ferenc.¹

A sommás kijelentés évtizedekre visszanyúló problémákat feszeget. A ceglédi körülményeket ugyanis a Horthy-korszakban a város 1848-as szellemisége mellett a dualizmus kori zsidóellenes mozgalom erős társadalmi háttere határozta meg. A nem túl ideális gazdasági környezet állandóan befolyásolta azt, hogy a város milyen politikai ideológia felé hajlott. A nincstelen, a földkérdés megoldását váró parasztság, de a városi iparos és munkásréteg is igen radikális nézeteket vallott.² A közel 29 ezres rendezett tanácsú városban 1898-ban a statisztikák szerint mintegy 1100 nincstelen család, vagyis közel 5-6 ezer lakos élt.³

Az 1919 őszén hatalomra került rendszer és annak meghatározó helyi alakja, dr. Sárkány Gyula polgármester vagy azonosult, vagy igyekezett kiszolgálni a szélsőséges eszméket. A nehéz szociális és gazdasági helyzet miatt a társadalmi és gazdasági kérdésekre látványos, de gyakran demagóg nézetekkel előhozakodó mozgalmak vagy személyek nagy támogatásra lelhettek. Mindehhez hozzájárult, hogy a régió fővárosához való közelsége elősegítette, hogy az új eszmék gyorsan eljussanak.⁴

A bünbakkeresés a településen a dualizmus korában fölerősödött, majd komoly képviseletet kapott. A nincstelenségben az 1840-től letelepülő zsidók gyarapodása nagy ellenszenvet váltott ki. Ennek köszönhető, hogy 1876-ban a kor egyik legismertebb antiszemita országgyűlési képviselőjét Verhovay Gyulát itt választották meg. Antiszemita nézeteivel és az azzal szorosan összekapcsolódó antikapitalista szólamaival tartotta kezében

¹ Erdei, 1937: 89.

² Ikvai Nándor így jellemezte a korszakot „A századvégi látványos városfejlődés nem feledtethette az árnyékos oldalt, a nincstelenek egyre növekvő táborát, az éppen Cegléden szerveződő tömeget. Negyvennyolc népi forradalmisága így, érdekes fordulattal él tovább”. Ikvai, 1982: 9.

³ Az 1900-as népszámlálási adatok szerint a Cegléden 29905 fő élt. Vö. Népszámlálás, 1900: 535.

⁴ Reznák, 1982: 264.

ezt a tisztséget. Az indulatok 1883-ban szabadultak el a vármegyei gyűlésen, ahol maga az alispán kénytelen volt szigorúan fellépni:

„Több zsidó ablakát s ablakredőnyeit bezúzták; egy zsidó ablakából kilőtt; két zsidónak a háza felgyújtott, ami ugyan az antiszemita kihágásokkal kapcsolatosnak eddig nem bizonyult be; de az izgatottságra bő anyagot szolgáltatott. A városi kapitány e kihágás elkövetői közül egyetlen egyet nem volt képes földeríteni, avagy a kihágásokat megakadályozni s a városi rendőrség csekély számával menté magát. Átlátta ezt a városi képviselő-testület is, s a rendőrség létszámát tízzel szaporítani elhatározta, de ennek rendszeres életbeléptetése több időt igényelvén, már magában ezen körülmény indokolta, hogy a városi hatósági-rendelkezésre katonai erő álljon készen; de szükségesnek tette ezt azon tapasztalata is az alispánnak, hogy Cegléden a társadalom rétegeiben, sőt magában a képviselő-testületben is komoly visszavonás és egyenetlenség uralkodik s ez okozta főrészből, hogy a városi ügyek ellátása meg van bénítva, s a személy- és vagyon biztonság feletti örökös nem gyakoroltatik kellő eréllyel és eredménnyel”.⁵

A legelvakultabb antiszemiták viszont továbbra is kitartottak, s ezzel megfelelő bázist szolgáltatottak. Erről az időszakról Reznák Erzsébet ceglédi helytörténész így írt: „Az antiszemitizmus – mely minden társadalmi elégedetlenség levezetésére alkalmas volt – Cegléden is szervezett követőkre talált: hívei pártba tömörültek, lapot is indítottak Ceglédi Függetlenlapok névvel, mely »méltó« társa lehetett a botrányairól híres Függetlenségnek”.⁶ Országos hír és ügy lett abból is, hogy 1884. március 15-én, az ceglédi '48-as ünnepségre érkezett Függetlenségi Párt országgyűlési képviselőit, többek között Ugron Gábort és Herman Ottót tojászápor és fizikai zaklatások érték a Verhovay-pártiak részéről.⁷ A sorozatos botrányok és Kossuth Lajosnak Turinból a ceglédiekhez írt Verhovay-ellenes üzenete miatt végül 1887-ben látványos vereséget szenvedett az Antiszemita Párt.⁸

A munkásmozgalmi, főként agrárszocialista eszmék gyorsan táptalajra találtak. Bár a Viharsarkot szokták ezen eszmék központjául feltüntetni, Cegléden 1897-ben két jelentős kongresszust rendeztek a földmunkásmozgalom hívei. A korabeli rendőrségi jelentések szerint szervezőik 1890-től a szociáldemokraták között is megtalálhatóak.⁹ A ceglédi szélsőbaloldal nem volt híján szélsőséges kapitalista-, és helyenként zsidóellenes

⁵ *Félegyháza*, 1883. október 14., 2.

⁶ Reznák, 1982: 271–272.

⁷ A ceglédi véres nap. *Budapesti Hírlap*, 1884. március 16., 3.; Reznák, 1982: 272.

⁸ Reznák, 1982: 274.

⁹ Farkas, 1982: 288–290.

szólalomoknak sem, ami így társadalmi bázisuk kiépítését is szolgálta. Ezt jól leképezte a Tanácsköztársaság idején kiadott *Népakarát*, a Ceglédi Szocialista-Párt hivatalos lapjának reakciója az 1919. nyári ellenforradalmi eseményre:

„Vérbe fojtani, lebetetlenné tenni, megsemmisíteni akarta Budapesten a burzsoák piszkos, fekete pénzén megvásárolt burzsoá csőcselék a proletariátus uralmát. Ez a had, amelyben ott ült együtt a herék, a munkátlanak egész sokadalma, a volt aktív tisztek éppen úgy, mint a tacsókó ludowikások [sic!], a szennyes múltú zsidó börzeügynök, meg a klerikális csuhás, fegyveres erővel, géppuskákkal, monitorokkal hátba támadta a proletariátust”.¹⁰

Látható tehát, hogy Cegléden a zsidókérdés a magyarországi példától eltérően sokkal hamarabb és jobban beleivódott a mindennapi életbe. A helyi politikai elit gyakrabban használta ki az antiszemita eszmék nyújtotta lehetőségeket, mint más településeké. Cegléden 1919-ben több értelmiségi zsidó származású részt vett a proletárdiktatúra kiépítésében. A helyi tanács elnöke, a városi rendőrség vezetője és rajtuk kívül több befolyásos direktórium tag zsidó származású volt.¹¹ A fehérterror ezért sikerrel tudta megjeleníteni „judeobolsevizmus” elméletét,¹² így ezeknek az atrocitásoknak az első számú céltáblái a település zsidó lakosai lettek. Nem csoda, hogy sokan közülük 1919 után örökre elhagyták a várost.¹³ A következő évben már öröndetes hírként számol be az egyik helyi újság a zsidók részleges „kiszorításáról”:

„Az Ébredő Magyarok ceglédi csoportja a[z] [...] öröndetes és felette ritka jelenségről számol be, hogy a helybeli mértékadó körök eszméink megvalósulásának érdekében megértő és cselekedni akaró álláspontot foglalnak el. A jelentésnek egyes pontjait közöljük itt példaadásul a félénkeknek és húzódozóknak. A helybeli főgimnáziumból, járásbírósról sikerült a zsidóságot kitisztítani. Két zsidó bankdirektor jobbnak látta székhelyét ideiglenesen Budapestre helyezni; a kaszinókba, körökbe, sportegyesületekbe zsidó be nem teheti a lábát, sőt még a ceglédi piac' árusok is, a tanácsal egyetértve, megfelelő helyre, a zsinagóga térre szorítottak.

¹⁰ Nagy, 1982a: 350.

¹¹ A ceglédi direktórium elnöke Reiner Albert, a helyi rendőrséget Fenyves (Feldmann) Imre vezette, városparancsnok Lévai volt. Melléjük igen közismert volt Dr. Braun Soma gimnáziumi tanár, szocialista ideológus neve is. *Ceglédi Kisgazda*, 1920. április 11. 2., augusztus 8., 1.

¹² Az ún. keresztény antiszemitizmus a római katolikus egyház által megalapozott, a dualizmusban pártprogrammá fejlesztett eszme. Ennek mentén az 1918-as forradalom és a Tanácsköztársaság hatalomra jutása miatti ellenérzések - az Európa-szerte ismert és terjedőben lévő - judeobolsevizmust (judeokommunizmus) Magyarországon is 1945-ig a közbeszéd, az aktuálpolitika, a fajvédelem részévé tette. E szerint a zsidók és a kommunizmus állítólagosan összefonódó, elképzelt világhatalmi törekvéseit vélték felfedezni az összeesküvés elméletben. Hanebrink, 2009: 84–90., 106–107., 137–141., 190.

¹³ Vö. *Ceglédi Híradó*, 1919. december 7., 2.; Kolofont, 1931: 161.

A ceglédi társadalom teljesen bojkottálja a zsidó sajtótermékeket, viszonyt a keresztény lapoknak óriási a kelendősége. Vagonlakókat helyeztek az óriási zsidó lakásokba s zsidót zsidóval lakoltattak össze stb. Bár hatna buzdítólag Ceglédnek példája, mely nagyhangú frázisok helyett gyakorlatilag valósít meg jogos ébredő vágyakat”.¹⁴

¹⁴ Cegléd példája. *Kecskemét és Vidéke*, 1920. augusztus 29. 2.

II. Historiográfia

Tanulmányomban felvázolom, hogy mi vezethetett Cegléden a nyilaskeresztes mozgalom olyan mértékű térnyeréséhez 1938 és 1944 között, amely révén a szélsőjobboldali párt egyik legkiemelkedőbb alapszervezetévé vált.¹⁵ A fennmaradt források – elsősorban népbírósi anyagok – alapján pedig betekintést adok abba, hogy kikből lehettek és lettek nyilaskeresztesek. A rövid életű leírásokkal szemléltetem a nyilaskeresztes mozgalom és a párt rekrutációjának összetettségét. Elsősorban a ceglédi szélsőjobboldal két világháború közötti kialakulására és a nyilasok térnyerésére összpontosítok, amiben segítséget nyújtott az országos eseményeket, a párt történetét, valamint más régiók és települések politikai folyamatainak feltárását korábban elvégző történészek. A városra vonatkozó levéltári dokumentumok, kiemelten népbírósi iratok, korabeli sajtó és pártszervezeti anyagok mellett azok a szakirodalmi szekunder források emelkedtek ki számomra, amelyek a nyilaskeresztesek történetét komplex módon vagy helytörténeti megközelítésből taglalták. 2003 óta végeztem kutatásokat a ceglédi holokauszt történetének feltárása kapcsán, így a folyamatokra tett hatása miatt a szélsőjobboldal történetét már akkor külön kiemelt figyelemmel kísértem.¹⁶

A ceglédi nyilaskeresztesekre vonatkozó nagy mennyiségű levéltári anyag jó részt annak köszönhető, hogy létszámuk miatt sokakat vontak felelősségre vagy idéztek be tanúnak a háború utáni felelősségre vonási eljárások során. Népügyészeti és népbírósi peranyagok bőségesen állnak rendelkezésünkre a téma kapcsán. A 1945. évi VII. törvény (a népbíráskodás tárgyában kibocsátott kormányrendeletek törvényerőre emeléséről) alapján mint háborús bűnösöket a Kecskeméti Népbírósi és a Budapesti Népbírósi ítélte el vagy mentette fel. A korszak néphatalmi jogszolgáltatásának megfelelően kellő forráskritikával kell őket kezelnünk, de számos személynél életpályák könnyen felvázolhatók, annyira részletes a dokumentáció. A helyi újságok mellett viszonylag sűrűn foglalkozott az országos terjesztésű írott média is a ceglédi eseményekkel, így ezeket is fel lehetett használni, összevetve a levéltári és szekunder forrásokkal.

A nyilaskeresztes párt és a mozgalom történeti feldolgozásával már 1945-től elkezdtek foglalkozni. Lévai Jenő elfogult és a mai napig ható hamis legendákat és sablonokat gyártott a magyar szélsőjobboldal kapcsán.¹⁷ Lackó Miklós 1966-os munkája a mai napig

¹⁵ Kutatásaimat elsősorban 2004 és 2007 között folytattam, de a kutatás lezárása 2020-ban történt.

¹⁶ Vö. Vági-Végső, 2007; Végső, 2005.

¹⁷ Például: a svábok túlzott szerepvállalása, a nácik és Szálasiék közti nagyon jó viszony, a nyilas vezetők idegen származásának állítása. Lévai, 1945: 35–39., 55–69.

megkerülhetetlen a témában. Számos történeti sablon elterjedt és megmaradt az általa felállított koncepciókból. Például szerinte elsősorban a magyar arisztokrácia elszegényedett személyei, ezenkívül az ún. lumpenelemek, valamint a falusi kispolgárság, a parasztság és a munkásság „elmaradott részei” voltak kaphatóak a nyilaskeresztes eszmékre.¹⁸ Bár Lackó Miklós a vidéki helységek és a fővárosi kerületek példáján keresztül mutatja be a nyilasok támogatottságát, társadalmi összetételét vagy választásokon elért eredményeit; ezek azonban szinte kizárólag a Szociáldemokrata Párt (SZDP) helyi alapszervezeteinek jelentésein alapultak.

Rajta kívül a Kádár-korszak idejéből fontos kiemelni Ránki György és Teleki Éva¹⁹ nyilaskeresztesekre vonatkozó írásait. Ránki úgy határozta meg a nyilasok társadalmi hátterét, hogy „*a nyilaskeresztes párt nemzeti jelszavakat és tradicionális értékeket hirdető ideológiája valójában nagyon vonzó volt az alsó középosztály szemében, mely sokat szenvedett jövedelmének bizonytalansága, és a válság után különösen élesen jelentkező gazdasági nehézségek miatt. Így a nyilasok erős szociális demagógiája, s a szociális kérdéseknek az antiszemitizmussal való összekapcsolása is fogékony talajra találhatott köreikben*”.²⁰ Lackó ezzel jó részt megegyező tételt állított fel. Az antiszemitizmus, mint összetartó, gyűlöleti gondolkodásmód erős köteléke volt a nyilasoknak. A tagtoborzás sikerességének egyik legfontosabb ígérete: a zsidók gazdasági és társadalmi kiszorításának valódi és végleges megoldása volt. Lévai Jenő azt tézist bizonygatta, hogy az antiszemitizmus hátterében az irigység meghatározó tényező volt.

Szöllösi-Janze Margit 1989-os, német nyelven megjelent könyve számtalan addig feltáratlan forráson alapult, és elsősorban a nyilaskeresztesek társadalmi bázisát, taglétszámát és ideológiáját vette górcső alá. Igen részletesen foglalkozott azzal, és részben cáfolta az előző évtizedek munkáinak állításait annak kapcsán, hogy a nyilaskereszteseknek milyen volt a viszonya a munkássággal, a honvédséggel és a náci Németországgal.²¹

A rendszerváltás után Ungváry Krisztián visszatért Lévai téziséhez, ami szerint az általános idegengyűlölet és az irigység kettőse játszott szerepet az antiszemitizmus ilyen mértékű, a holokauszt felé utat nyitó elterjedésében. Vagyis a magyar társadalomban az antiszemitizmus, nem csupán a jobboldali radikálisok attitűdje volt, hanem minden társadalmi és politikai csoportban felfedezhető volt.²² Nagy nyomatékkal hangsúlyozta a nyilaskeresztesek, mint fasiszta mozgalom antikapitalista és szocialista gyökereit.²³

¹⁸ Lackó, 1966: 133–136.

¹⁹ Teleki Éva a nyilasok 1944/45-ös hatalomra kerülését, országglását mutatta be és dolgozta fel. Teleki, 1974.

²⁰ Ránki, 1976: 620.

²¹ Szöllösi-Janze, 1989.

²² Ungváry, 2002.

²³ Ernst Noltehoz hasonlóan a fasiszta, szociáldemokrata és kommunista eszméket, mint a kapitalista

Valószínűleg nem túlzás kijelenteni, hogy Ungváry 2001 és 2004 közti a témában született vagy azt érintő tanulmányai számos kutatót motiváltak arra,²⁴ hogy a nyilaskeresztes párt országos, regionális vagy települési tevékenységét feltárja.²⁵

A 2000-es évektől a helytörténeti kutatások regionális, megyei vagy települési szinten igyekeztek sokkal több levéltári és egyéb források felhasználásával magyarázatot adni a nyilasok térnyerésére vagy tevékenységére.²⁶ Számos egyedi példával szolgáltak az eléggé vegyes színvonalú írások akár a Dunántúl, a Tiszántúl, a Dél-Alföld vagy Észak-Magyarország bizonyos területei kapcsán. Egyértelműen alátámasztották, erősítették azt a megítélést, hogy a nyilaskeresztes párt és mozgalom sokkal komplexebb volt annál, mintsem hogy sematikus megállapítsuk, csupán bizonyos társadalmi rétegek lesüllyedt, műveletlen vagy bűnözői háttérű elemeire építő szervezet volt. Vagy azt lehessen írni róla, hogy svábok és nácibarát katonatisztek gyűjtőhelye. Többek között ezekkel a hamis állításokkal ment szembe Vonyó József 2012-es munkája, amely elsősorban a fajvédők mozgalmára és Gömbös Gyula politikájára összpontosított, de vármegyei példával a harmincas évek szélsőjobboldali, nemzetiszocialista és nyilas pártjait szintén bemutatta.²⁷

A 2013-as év két professzionális monográfia is megjelent. Több, a témában írt tanulmány megjelentetése után mindkét szerző egy-egy tudományos összefoglaló munkát tett le szélsőjobboldal kutatásának asztalára. Paksa Rudolf írása a nemzetiszocialisták történetét politikatörténeti, szociológiai nézőpontokból ismerteti. Hiánypótló a historiográfiai áttekintése, a nemzetiszocialista és szélsőjobboldali szervezetek történetét áttekintő kislexikon, a kronológia, valamint a sajtókatalógus.²⁸ Paksy Zoltán a Zala vármegyéet érintő kutatásait kiszélesítve vizsgálta, és igyekezett helyreigazítani azokat a téves állításokat, sablonokat, amelyeket főként a rendszerváltás előtt a nyilas mozgalomról állítottak. Paksától eltérően azonban csak 1939-ig vizsgálta ezt a politikai közösséget.²⁹

Karsai László Szálasi Ferencről 2016-ban megjelent életrajzában egy hosszú idő óta zajló kutatás részeredményeiről számolt be. A Nyilaskeresztes Párt tagnyilvántartó kartonjainak statisztikai elemzéséről olvashatunk röviden. A gyűjtés alapján egyfajta képet kaphatunk a párt társadalmi bázisáról.³⁰ Ez az adatbázis országos szinten viszont

átalakulásra adott reakciókat jellemezte. Ungváry, 2004.

²⁴ Hozzá hasonlóan Gyurgyák János két monumentális monográfiája inspirálta a további a hungarizmus kutatásokat. Gyurgyák, 2007; Gyurgyák, 2012.

²⁵ Vö. Ungváry, 2001a; Ungváry, 2001b; Ungváry, 2002; Ungváry, 2004.

²⁶ Bana, 2006; Fodor, 2005; Gárdonyi, 2002; Marjanucz, 2004; Nagy, 2009; Tóth, 2001; Végső, 2005; Végső 2007; Vincze, 2020; Zeman, 2016.

²⁷ Vonyó, 2012a.

²⁸ Paksa, 2013.

²⁹ Paksy, 2013.

³⁰ Karsai, 2016.

semmiképpen sem mérvadó. Döntő többségben Budapest,³¹ Battonya,³² Cegléd, Kunágota,³³ Makó,³⁴ Mezőhegyes,³⁵ Pesterzsébet,³⁶ Sárvár,³⁷ Újpest³⁸ stb. települések, illetve elsősorban Békés,³⁹ Csanád, Arad és Torontál közigazgatásilag egyelőre egyesített (k.e.e.),⁴⁰ Csongrád, Győr, Moson és Pozsony k.e.e., Pest-Pilis-Solt-Kiskun (észak), Vas és Zala vármegyék⁴¹ néhány helysége, főként községe tagsági anyagai találhatóak meg benne.⁴² Fontos városok, vármegyék⁴³ és országrészek hiányoznak az irategyüttesből, ami elveti a dokumentáció reprezentatív jellegét.⁴⁴ A kartonok egyes elemeinek szignifikáns volta megkérdőjelezhető. Különösen, amik az előző párttagsággal és a büntetlen előélettel kapcsolatosak. Mivel a kartonsablonok többsége Hubay Kálmán neve van nyomtatva, így a belépések időhatára döntően 1939 és 1942 közé tehető.⁴⁵ Ez ismét leszűkíti az esetleges reprezentatív jellegét. Cegléd esetében is csupán az ismert legmagasabb taglétszám töredéke található meg, illetve elsősorban a funkció nélküli „kisnyilasok” kartonjai, amiből elsősorban jól láthatóan a nők dokumentumai többségében hiányoznak.⁴⁶

³¹ Több kerület anyaga rendkívül hiányos.

³² A Csanád, Arad és Torontál k.e.e. vármegyei Battonyán és a hozzá tartozott járásban jelentékeny nyilaskeresztes párt működhetett. Erdmann, 2006: 63., 65., 555.; Puja, 1974: 369., 371.

³³ A Békés vármegyei község térségében már a 1930-as évek végétől igen aktív volt a nyilas mozgalom. Erdmann, 2006: 653.; Paksy, 2013: 158.

³⁴ A Csanád, Arad és Torontál k.e.e. vármegyei székhelyem különösen népszerű volt a nyilaskeresztes mozgalom. Függetlenként, de a párt támogatásával itt egyéni mandátumot szerzett egy nyilas érzelmű képviselő. Szöllősi Jenő gyógyszerész 1939-ben jutott be a parlamentbe. 1941-ben a nyilaskeresztesek frakciójának vezetője, majd 1944-ben a Szálasi-kormány miniszterelnök-helyettese lett. Paksy, 2013: 164., 306.; Paksy, 2013: 205., 222.

³⁵ Békés vármegye nyilaskeresztes szervezetének közel 40%-a, 2000 fő Mezőhegyesen volt párttag. Erdmann, 2006: 653.

³⁶ Itt komoly küzdelem zajlott a munkásmozgalom és a nyilaskeresztes mozgalom között a harmincas évektől. Horváth, 1980: 363–370., 513.

³⁷ Győzelmet nem, de jelentős, 40%-os eredményt ért el 1939-ben a nyilaskeresztes párt itt. Paksy, 2013: 169.

³⁸ Itt már 1938-ban nagy komoly mozgolódást jelentett a vitézi székkapitány a nyilasokról. A munkásmozgalommal számos nyílt összecsapása volt a nyilaskereszteseknek. Horváth, 1980: 363–370., 513.; Paksy, 2013: 160., 201.

³⁹ Békés vármegyében 5000 fő volt a nyilaskeresztes párt tagja. Erdmann, 2006: 653.

⁴⁰ Csanád, Arad és Torontál k.e.e. vármegye településeinél külön bontva regisztrálták az egykori Csanád és Torontál vármegyék településeit. A hivatalos vármegyei elnevezést nem használták.

⁴¹ Békés, Győr, Pest-Pilis-Solt-Kiskun (észak), Vas és Zala vármegyékben már a 1930-as évek közepétől egyre erősödő nemzetiszocialista és szélsőjobboldali erők szerveződtek, amelyek közül többen már 1935-ben, majd 1939-ben is jó eredményeket értek el a választásokon. Bana, 2006: 37–58.; Paksy, 2013: 83., 87., 98., 157–158., 163., 165–170.; Paksy, 2013: 70., 88–95., 101., 141., 153–155., 164., 207–208., 221–223., 232.; Vonyó, 2012b: 217–225.

⁴² Vö. MNL OL, W 271. MF 21. 55499–55526. sz. mikrofilmdoboz.

⁴³ Különösen hiányoznak Bars és Hont k.e.e., Esztergom, Fejér, Heves, Komárom, Nógrád, Sopron, Szabolcs, Ung és Veszprém vármegyék teljes vagy jó része, pedig az 1939-es választáson, ezeken a területeken a nyilaskeresztesek nagyszámban indultak. Paksy, 2013: 157–170.

⁴⁴ A szerző tesz erre utalást. Karsai, 2016: 152.

⁴⁵ Az iratanyagban vannak pártigazolványok is, benne tagsági díjat befizető bélyegekkel, amik igazolják, hogy például valaki még 1944-ben fizette a kirótt díjösszeget. Ezek viszont valószínűleg az adott párttag halálával, kilépésével, kizárással kerülhettek vissza. Vö. MNL OL, W 271. MF 21. 55499–55526. sz. mikrofilmdoboz.

⁴⁶ Vö. MNL OL, W 271. MF 21. 55499–55526. sz. mikrofilmdoboz.

Cegléd történetét monografikusan a két világháború közti időszakig Kolofont József városi hivatalnok 1931-ben dolgozta fel. Ebben már ki kellett térni a város szélsőjobboldalhoz köthető vonatkozásaira.⁴⁷ A város múltjának tudományos módon való feldolgozása tanulmánykötetbe foglalva Ikvai Nándor szerkesztésében jelent meg, ami egyes fejezeteit tekintve még munkásmozgalmi szemléletű és központú volt. Az 1982-es kiadású kötet több fejezete érintette vagy foglalkozott az antiszemitizmus és a szélsőjobboldal helyi megjelenésével. Általában felmentő módon, megtéveszthető néprétegek (földművesek, napszámosok, törpebirtokosok) bűnének tartották a radikális, szélsőséges jobboldali ideológiák elterjedését.⁴⁸ Igyekeztek a magyarázatot megadni, de kifejezték meglátásukat, hogy ez nem az egész ceglédi lakosságra jellemző.⁴⁹ Természetesen a szociáldemokraták vagy kommunisták kapcsolatát a nyilasokkal mélyen elhallgatták. Csupán félrevezetett munkásokról írtak, akiket a nyilasok maguk közé tudtak állítani. Sőt, még az idősíkokat is összekeverve, megmásítva magyarázták a ceglédi nyilasok, nemzetiszocialisták előretörését: „A baloldali szervezeteket betiltották, és az elégedetlen ceglédi tömegeket a nyilasok próbálták demagóg szölamokkal megnyerni. Már 1932-ben megjelentek a város utcáin”.⁵⁰ A település jelentőségét a szélsőjobboldali mozgalmak történetében nem emelték ki. Még Verhovay Lajos és az Antiszemita Párt ceglédi vonatkozásait is általában a városnak a ’48-as eszmék és Kossuth Lajos iránti elkötelezettségével hátrították el.⁵¹

A rendszerváltás után sem változott a helyzet, és az 1995-ben kiadott *Részletek Csala István életrajzából* című írás jegyzeteinél szintén hasonló olvashatunk: „a »földosztás« mindenható jelszavával a Nyilaskeresztes párt is szerzett ceglédi híveket. Mindezeket természetesen nem szabad figyelmen kívül hagyni, de az mégis hiba lenne, ha Cegléd egészét antiszemita városként emlegetnénk. [...] Értelmetlen tehát és minden hiteles alapot nélkülöz pl. Erdei Ferenc 1931-ben [sic!] tett, Ceglédre az antiszemitizmus bélyegét rásütő megjegyzése”.⁵² 2000-ben pedig a *Cegléd 20. századi történelmének forrásai* a helybeli antiszemitizmust úgy jellemzi, hogy csupán régi előzményekkel felbukkanó politikai „körtünet”.⁵³ A fentebbi állítások kapcsán érdemes megjegyezni, hogy ha a nyilasok és az antiszemitizmus hatása ennyire nem volt jelentős, akkor miért magyarázkodnak minden munkájukban a dualizmus és a Horthy-korszak kapcsán az azt

⁴⁷ Így Verhovay antiszemita mozgalmának helyi térnyerését és az 1919 körüli zsidóellenes megmozdulásokat és a helyi izraelita hitközség történetét is leírta a szerző. Kolofont, 1931: 161–163., 232–233., 293.

⁴⁸ Pataki, 1982: 407.

⁴⁹ Uo. 406.

⁵⁰ Nagy, 1982c: 379.

⁵¹ Reznák, 1982: 270–274., 285.

⁵² Erdei Ferenc *Futóhomok* című könyve nem 1931-ben, hanem 1937-ben jelent meg. Vö. Erdei, 1937: 89.; Reznák, 1995: 339–340.

⁵³ Reznák, 2000: 234.

kutató ceglédi helytörténészek? Másfelől a településről már 1923-ban a *Pesti Hírlap* azt írta: „Cegléd antiszemita város”.⁵⁴ Tehát látjuk és majd még látni fogjuk, nem egyetlen ember állítása ez. Az ugyancsak egyértelmű, hogy nem lehet kollektivizálni egy ekkora helységet sem, és a tanulmányomnak nem ez a célja, csupán a korszakban élők állításainak és az időszakra vonatkozó források elemzése. Meglátásom szerint a helybeli közvélemény, valamint a politikailag aktív közösségek nyíltan zsidóellenes szólások mögé- és mellé állásával Cegléd kiemelkedett 1944-ig az ország más települései közül.

⁵⁴ Cegléden az Ébredő Magyarok győztek – Lendvai István 1496 abszolút többséget kapott. A ceglédi választás intimításai. *Pesti Hírlap*, 1923. július 31., 4.

III. A szélsőjobboldal és Cegléd a harmincas évek második feléig

Érdekes származási képet festett a 20. század első felében tevékenykedő Kolofont József helytörténész a ceglédiekről 1930-ban: „*A lakosság – jellegét tekintve – általában magyar, bár az igazán tipikus magyar faj tisztán kevésbé található meg a lakosságban, ami természetes is. A hagyomány szerint ugyanis a XV. században Ceglédre huszita-csebeket telepítettek le. A XVIII. század elején idegen vidékekről hozták be jobbágyakat, majd a XVIII. század végén sok tót és palóc vándorolt be*”.⁵⁵ 1930-as népszámlálás adatai szerint a 37413 fő által lakott Cegléden a magyar nemzetiségűek aránya 99,7% volt. Vallási megoszlás szerint itt 19095 római katolikus (51%), 16114 református (43%), 1112 evangélikus (2,9%) és 856 izraelita (2,2%) élt. Az analfabéták 8%-os aránya az országos átlag alatt volt.⁵⁶

Az adatsorokból nem látható az, hogy a város valamiféle különleges demográfiai képet mutatott volna, különösen nem a Cegléd környéki alföldi térségben.⁵⁷ Így lehetséges, hogy Kolofont jól mutatott rá, és a betelepítések idejéről való származási, etnikai tulajdonságok kapcsán érdemes keresni a megoldást. Persze ez sem biztos, hogy magyarázatot adna a ceglédi lakosság minden szélsőséges rezdülésére, de elképzelhető, hogy többet tudnánk meg róla.

Az 1920-as országgyűlési választások alatt, a hazai viszonyok között szinte pártprogramnak tekintett zsidóellenesség ceglédi viszonylatban példa nélküli méreteket öltött. Helyi szinten az Országos Kiszgazda és Földműves Párt és a Keresztény Nemzeti Egyesülés Pártja nem győzték egymáson túltenni a zsidózásban. A korteshadjárattá fajuló ceglédi kampány során mindkét szervezet azzal vádolta a másikat, hogy az „zsidó bérenc”. A legszélsőségesebben a kiszgazdák követelték a zsidók kiszorítását a társadalmi és gazdasági életből. 1919 decemberében az utolsó városi közgyűlési ülésen országos tekintetben példátlan listával álltak elő a zsidósággal szemben. Követelték, hogy Cegléden határozatilag mozdítsák ki a zsidókat a várostól bérelt üzletekből, a rendőrség ellenőrzése mellett a piacon való árusításból zárják ki a nem helyi zsidókat, a ceglédi közhatóságban ne legyenek zsidó származásúak, a zsidók földbirtokait sajátítsák és tiltsák ki őket a strand használatából, valamint ne lehessen árusítani „a pesti zsidó lapokat” (mint például *Népszava*, *A Nap*, *Az Est*).⁵⁸ Országos szinten feliratot akartak címezni a kormánynak, és abban követelni, hogy

⁵⁵ A Cegléd városáról szóló történeti részt Kolofont József írta. F. Szabó, 1930: 239.

⁵⁶ Népszámlálás I, 1930: 180–181.

⁵⁷ 1930-ban, Kiskunfélegyházán 38206 fő lakott, 99,7%-ban magyar nemzetiségűek és 996 izraelita (2,6%) vallású élt itt. Nagykovácsoson 28591 fő lakott, közülük 99,7% magyar nemzetiségű és 540 izraelita (1,8%) vallású. Vö. Népszámlálás I, 1930: 182–183., 191–192.

⁵⁸ Vö. *Ceglédi Kiszgazda*, 1920. február 29. 1–3.; Nagy, 1982c: 356–357.

vezessék be a numerus clausust a felsőfokú oktatásban, és tiltakoztak Vázsonyi Vilmos képviselői tagsága ellen. Az eddigi kutatások szerint a kisgazdák csupán a strand terén tudták elérni azt, hogy részben korlátozzák a zsidókat a fürdő látogatásában.⁵⁹ A ceglédi kormánypárti nemzetgyűlési képviselő végül az a Haller István lett, aki vallás- és közoktatásügyi miniszterként előterjesztője lett a numerus claususnak.⁶⁰

Dr. Sárkány Gyula nagyon fiatalon lett közéleti személyiség Cegléden. 1919-ben még helyettes polgármester volt, majd 1921-től 1944-ig töltötte be a polgármesteri tisztségét. 1930-as évekig elsősorban a kisgazdákkal szemben kellett megvívnia pártpolitikai küzdelmeit a hatalomért. Ám utóbbi párt többszöri irányváltása miatt nagy társadalmi bázist veszített, és még az is előfordult, hogy egy kormánypárti és egy egykori kormánypárti vívott meg a parlamenti mandátumért. Legfontosabb feladatának a „belső front” legyőzését és az ellenforradalmi rendszer fenntartását tekintette.⁶¹ Így például a húszas évek végéig a törvényi előírások és a sorozatos fellebbezések ellenére kihagyták a zsidó származású nagy adófizetőket a virilisek közül. Sárkány ezekkel a lépésekkel nyilván a szélsőjobboldal követeléseit igyekezett tompítani.⁶²

Ha más nem volt, akkor ez a módszer esetlegesen tudta nyugtatni azt a közhangulatot, ami szinte elképesztő méreteket öltött a húszas évek elején az Ébredő Magyarok Egyesülete (ÉME) vagy az Ostenburg-különítmény ténykedésével. Utóbbi utcát söpörtetett minden összeszedett ceglédi zsidóval. Sőt, több zsidót fogva tartott, és annak fejében engedte el őket, ha lemondanak iparjogosultságukról, trafikengedélyükről vagy tisztviselői állásukról. Az ÉME zsidók ablakait verte be, egyes beszámolók szerint nem volt olyan érintett ház, amelynek az üvegeit ne kellett volna ebben az időben cserélni. Sőt, még házi készítésű bombákat is bedobtak két-három alkalommal.⁶³

Például 1922 és 1924 között az ÉME helyi szervezete *Ceglédi Keresztény Hírlap* címmel szélsőséges hangvételű lapot adott ki. 1922-ben az ÉME támogatásával, fajvédő programmal a Keresztény Gazdasági Párt jelöltje, Lendvai István lett a nemzetgyűlési képviselő a városban.⁶⁴ A polgármester nyilván ezek hatására is engedni kényszerült, és a már felsorolt zsidóellenes intézkedéseken túl iparigazolványok kiadásának akadályozásával, boltbérletek

⁵⁹ Nagy, 1982c: 356.; Kolofont, 1931: 163.

⁶⁰ Hubai, 2001: I. köt. 25., II. köt. 13., 18.

⁶¹ Nagy, 1982c: 370.

⁶² 1927-ben újra az országos figyelem középpontjába került Cegléd a törvénytelenések miatt. Cegléden még mindig nem teljes a béke Kényszerítési akarják Erdélyi Aladárt, hogy a paksi mandátumot tartsa meg Cegléd helyett? Mellőzik a zsidó virilistákat. *Az Est*, 1927. január 30., 6.

⁶³ Az újság riportja szerint haláleset nem történt. Város, ahol a zsidók – fellebbezhetnek. *Világ*, 1925. április 12., 10.

⁶⁴ Hubai, 2001: I. köt. 38., 41.; Cegléden az Ébredő Magyarok győztek – Lendvai István 1496 abszolút többséget kapott – A ceglédi választás intimitásai. *Pesti Hírlap*, 1923. július 31., 4.

megszüntetésével kiszolgálta az antiszemita érzelmeket.⁶⁵ Talán ennek köszönhető, hogy némileg lenyugodott az igen szélsőséges hangulat, és végül 1926 és 1935 között csak kormánypárti képviselőjelölteket választottak meg Cegléden.⁶⁶

Sárkány a sok elmarasztalás ellenére eredményeket is ért el, habár sok tervét végül nem sikerült végigvinnie, többek közt a város folyamatosan meglévő, jelentős költségvetési hiánya miatt. Az ő idején valósult meg a kisvasút, a hűtőház, a sportuszoda, a borpince, a páncéljárműves laktanya, és a Horthy Kórház. Sokat fordított a városszépítésre: utcák, terek, járdák gondozására és a közvilágításra.⁶⁷ Talán a mindennapi szociális és társadalmi kérdések azok, amelyeket nem igen tudott már megoldani. Erről tanúskodik egy szociográfiai leírással felérő újságtudósítás a harmincas évek elejéről, amikor egy újságíró állítólag az utcán leszóltott egy helyi parasztgazdálkodót: „*Megnehezedett az időjárás, de nem volt könnyű az élet régen sem. Ha azt mondjuk, ilyen súlyos viszonyok még sohasem voltak, tévedünk, de abban igazunk van, hogy; a nehéz időket ilyen súlyosaknak sohasem éreztük. [...] Cegléd város éppúgy küzd, talán még keményebben is, mint a többi magyar város. Nagy az adóteher, nagy a szegénység és sok a munkanélküli. Az elmúlt télen másfélezer ebédet, tízennyolcezer pengő segélyt osztottak ki. Nagy áldozatkésztségre mutat, de mit ér az, ha igényesebb a nép!*”⁶⁸

Cegléden 1930-ban 17512 fő kereső volt. 8797 őstermelő dolgozott, ez a kereső lakosság 50,2%-át tette ki. A nagybirtok nem volt jellemző, hiszen közülük 100 hold feletti mezőgazdasági területtel csak 0,44% rendelkezett. Viszont a törpebirtokosok – vagy, ahogy a ceglédiek is hívták őket „egyholdasok” – tehát a 10 hold alatti gazdálkodók aránya 64,8%-ot tett ki. Ugyanakkor a városban 3441 fő ipari kereső (19,6%), míg 675 fő házicseléd (3,8%), 355 fő napszámos (2%) volt.⁶⁹ Ez az a társadalmi és foglalkozási összetétel volt az, amire építeni lehetett. Ezen rétegek régi vagy új követeléseit kellett vagy kellett volna kezelnie a pártoknak.⁷⁰

A különböző neveken létező kormánypárt rendelkezett a legnagyobb tagsággal. A szociáldemokrata és a kommunista mozgalmak szimpatizánsaikkal is csak néhány száz főt tudtak megmozgatni a városban. Rajtuk kívül a második világháborúig megmaradtak

⁶⁵ Város, ahol a zsidók – fellebbezhetnek. *Világ*, 1925. április 12., 10.

⁶⁶ 1926-ban és 1931-ben Erdélyi Aladárt (Egységes Párt – Keresztény-Keresztény Földműves-, Kisgazda- és Polgári Párt), majd 1935-ben dr. Preszly Elemért (Nemzeti Egység Pártja) választották meg nemzetgyűlési képviselőnek. Hubai, 2001: I. köt. 45., II. köt. 58., 66., 78., 86., 98., 106., 112.; Nagy, 1982c: 378., 385.

⁶⁷ Nagy, 1982c: 375–376.

⁶⁸ Az öreg gazda megmutatja, hogyan kell szántani. Amikor az öregek panaszkodnak a fiatalokról – Hol könnyű az élet? Ríport az Alföldről. *Nemzeti Újság*, 1932. augusztus 7., 6.

⁶⁹ Népszámlálás II, 1930: 57., 59., 192., 196.

⁷⁰ A nyilaskeresztes párt társadalmi és foglalkozási összetétele alapján kijelenthető, hogy minden rétegben képviseltették magukat. Kirívóan magas vagy alacsony arányban – az ipari keresőket leszámítva – az országos átlaghoz hasonlóan képviseltették magukat. Karsai, 2016: 150–163.

az állandóan bujtogató és feljelentéseket írogató Magyar Országos Véderő Egylet (MOVE), ÉME és a Turul Szövetség. Ezek a szervezetek hol hatásosan, hol hatástalanul mindig előmozdítói voltak a szélsőséges nézeteknek és követeléseknek.⁷¹ Ezen ceglédi szélsőséges szervezetek országos szinten jegyzett tevékenységet fejtettek ki. A Fajvédő Párt ideológusa, Méhelly Lajos szerint Debrecenben, Szegeden, Gödöllőn, Kőszegen, és Cegléden fordult meg a legtöbbször előadásokat tartani a fajvédelemről.⁷² Az állandósult antiszemita közhangulat kapcsán Erdei Ferenc a harmincas években a teljes beletörődés hangulatát érezte a kirekeszteni kívánt felekezeti rétegen: „*A zsidóság természetesen érzi a nyomást és sínylődik alatta, azonban igen jó vagyoni helyzetük, a szegényebbekből adódó klienseik és üzletköriük vigasztalást nyújt számukra. Sőt a szorongatottság szolidaritássá teszi őket a szegénységgel és viszont*”.⁷³ Látható tehát, hogy Erdei szintén úgy gondolta, hogy nem minden társadalmi réteg azonosul a zsidókat kirekesztő eszmékkel.

Leginkább a szegény mezőgazdasági bérmunkás a munkanélküli szegényparasztság volt kapható arra, hogy elkeseredettségében a gazdagnak tartott zsidó lakosság ellen forduljon. Így Cegléd tekintetében a szégyensor azzal folytatódik, hogy a harmincas évek elejétől a német nemzetiszocialista szervezkedésekhez igazodó magyar szélsőjobb egyik bázisa lett. Először az elsősorban Közép-Tisza vidéki szegény parasztságra támaszkodó Böszörmény Zoltán vezette Nemzeti Szocialista Magyar Munkás Párt, közismert néven a kaszáskeresztesek egyik vidéki központja a közeli Nagykőrös lett. 1930-tól számos ceglédi taggal működött a szervezet. 1932/33-tól a Meskó Zoltán-féle Magyar Nemzeti Szocialista Földműves- és Munkás Párt,⁷⁴ majd 1934-től a gróf Festetics Sándor által vezetett Magyar Nemzeti Szocialista Párt (MNSZP) szereztek maguknak híveket itt. A harmincas években a nemzetiszocialista mozgalmak megjelenéseinek, betiltásainak és megszűnéseinek függvényében a ceglédiek általában lelkes támogatói voltak és maradtak a szélsőséges mozgalmaknak.⁷⁵

Hogy a ceglédi közélet mennyire volt antiszemita jellegű, jól mutatja, hogy a vármegyei közgyűlésben ténykedő Kádas Mihály helyi kispap képviselő 1937 novemberében idegenrendészeti eljárást kért a városban az állítólagos külhonos zsidók ellen:

„rendezzenek razziákat a galíciaiak ellen. Elérkezett az ideje - mondotta -, hogy a vidéki városokból is kidobálják ezt a szemetet. Fábrián Béla közbeszólására Kádas Mihály azt

⁷¹ Vö. Nagy, 1982c: 356–357., 377.; Nagy, 1982b: 387., 406.

⁷² Paksy, 2013: 49.

⁷³ Uo.

⁷⁴ Udvarvölgyi, 2004.

⁷⁵ Vö. Nagy, 1982c: 366., 379.; Braham, 1997: 57., 70.

válaszolta, hogy Cegléden is igen sok a galíciai, onnan is ki kellene őket takarítani. Fábián Béla felszólalásában azt mondta, hogy ha Cegléden van »szemét«, akkor azért a polgármester és a rendőrség vezetője a felelős. Azokat a tisztviselőket pedig, akik hibásak, azonnal el kell csapni. Túrhetetlen az, hogy valahol engedély nélkül lehessen tartózkodni? De túrhetetlen az is, hogy legyenek, akik megengedik, hogy az a bizonyos szemét bujkálhasson. Azután az adókiivetés ellen elhangzott panaszokat tette szóvá. Kádas Mihály újabb felszólalásában azt mondta, hogy nemcsak Cegléden van szemét, hanem jóval több van például Szabolcsban. Azt, hogy ki kell a szemetet takarítani, az ország valamennyi városára értette. Cegléden még csak megkérdezik egy-egy pajeszos zsidótól, hogy mit keres ott, de vannak városok, ahol nyugodtan sétálhatnak. Preszly Elemér főispán nem érti – mondotta – ezt az izgalmat, hisz csak azokat kell és szabad ellenőrizni és összeszedni, akiknek nincs rendben a magyar állampolgárságuk.⁷⁶

⁷⁶ A galíciai bevándorlók ügye Pest megye kisgyűlése előtt. *Magyarország*, 1937. november 10., 4.

IV. Nyilaskeresztesek Cegléden

A nyilaskeresztes jelszavai minden társadalmi réteget elértek, de leginkább a dualizmus korához hasonlóan az iparosokat, a munkásokat, a paraszti réteget és a tanyai lakosságot ragadták meg.⁷⁷ Tehát könnyen találtak tömegbázist ezen a Budapesthez közeli alföldi területen.

A Nemzeti Akarat Pártja, majd a MNSZP szimpatizánsai először 1936 és 1937 között hallatták a hangjukat, amikor zsidó- és kommunista ellenes jelszavakkal pingálták össze a város falait. A 18 év alatti diákokból álló csoportot két 17 éves fiatal, Szöllősi József lakatos tanonc és Szűcs Géza üveges tanonc vezette. A szélsőséges „bandát” a rendőrség felszámolta.⁷⁸

1. „Cegléd, jövünk!” – nyilaskeresztesek ténykedése 1938–1940 között

Országos szinten a Szálasi-féle párt 1938-tól addig soha nem látott propagandába és szervezetépítésbe kezdett. A pártlappá alakított *Magyarság* újsággal a hátuk mögött hatékonyan jutottak el mindenhová híreikkel és ideológiájukkal. Plakátokon, szórólapokon és falakra festett jelképekkel és jelszavakkal hirdették pártjuk céljait. Számos rendezvényt, gyűlést és pártülést szerveztek országszerte. A Szálasi-kultusz elterjedése és népszerűvé válása komoly tömegeket mozgató meg, és megerősítette a folyamatosan növekvő pártszervezetet.

1938 februárjában az országos pártvezető itt is megjelent:

„Cegléd környékén a borogkeresztesek [sic!] az utóbbi időben élénk tevékenységet fejtettek ki. Vasárnap a környékbeli híveik bevonásával nagygyűlést tartottak, amelyen Szálasi elnökölt. A gyűlésre nem kértek engedélyt és a rendőrség szükségesnek tartotta, hogy Szolnokról és Nagykovácsról is kérjen erősítést. Mindkét helyről egy-egy szakasz rendőr érkezett, akik körülvették a vendéglőt és az egész társaságot engedély nélküli gyűlésezés miatt bekísérték a rendőrségre. A 65 résztvevő közül a legtöbb azt mondta, hogy csak kíváncsiságból volt

⁷⁷ Vö. Ceglédi nyilaskeresztes életrajzok: Berze Nagy József, Fodor Pál, Gyarmati József, Hörömpő Károly, Hrobarek Sándor, Juhász Vilmos, Palásti István, Rendes Andor, Szalicsznyó József, Tóth Alfréd, Zsengellér János.

⁷⁸ MNL PML, IV. 401. a. 6/1937. 51–52. Magyar Királyi Rendőrség Ceglédi Kapitánysága – Jelentés a Nemzeti Szocialista Párt szervezkedéséről, 1937. január 27.

a gyűlésen, nem tagja a Szálasi-pártnak. A gyűlés résztvevőit a rendőrbíró nyomban elítélte 20-200 pengőre. Szálasi a késő éjszakai órákban került szabadlábra.⁷⁹

A szociáldemokrata párt vidéki alapszervezeteinek egyik jelentésében a településen zajló politikai mozgolódásról egy nagyon érzékletes mondat olvasható a szélsőjobboldal kapcsán: „Cegléden tényként megállapítható, hogy a *Virradat* című hetilap igen nagy számban kezd terjedni”.⁸⁰ A zöldingesek bátorságáról mi sem tesz jobb tanúbizonyságot, hogy 1938 nyarán még egy színi előadást is állítólag szervezeten megzavartak: „*Nyilas tüntetés zavarta meg Cegléden a Tolnay társulat «Bob herceg előadását». Több tüntető ellen eljárás indult*”.⁸¹

A pártépítő munkájuk komolyra fordult, amikor 1938 júliusában a Hungária Szálló különtermében szervezőbizottsági értekezletet tartottak. A Nemzeti Szocialista Magyar Párt – Hungarista Mozgalom helyi szervezete ekkor közel 500 fős tagsággal rendelkezett. 1938-ban három szélsőjobboldali párt volt a városban: a Nemzeti Front, a Festetics-féle MNSZP maradéka, illetve a nyilaskeresztesek.⁸² Cegléden a megmaradt nemzetiszocialisták, a MOVE vagy ÉME és a turulisták képezték a különböző néven létesült Szálasi-féle pártokat.⁸³ Valószínűleg támogatást kaphattak az országos szervezettől, amely már ekkor nagy figyelmet szentelt a városnak. Hubay Kálmán pártvezető a képviselőházban arról beszélt 1938-ben: „*A szabadkőműves pábolyokat feloszlatták, de ezek ma is vígan dolgoznak. [...] Jelentékeny szabadkőműves tevékenység folyik ma is Cegléden, Debrecenben, Szolnokon, Szegeden, Gyöngyösön és Nagykanizsán*”.⁸⁴ Az idézés nem véletlen, az említett helységek többsége fontos bázisa volt a nyilaskereszteseknek és a szélsőjobboldalnak.⁸⁵ Források hiányában nehéz megállapítani, hogy milyen mértékben, de 1938-ban a városi képviselőtestületbe is bekerültek nyilasok. A helyzet pontos megállapítását nehezíti, hogy bizonyos források szerint voltak át- és kilépések a nyilasoktól, ezért ennek rekonstruálása egy későbbi kutatás feladata lehetne.

1939-ben Zsifkovics Béla, majd Tóth Alfréd kályhászmester állt a ceglédi alapszervezet élére, akik agilisán és nagy sikerrel szervezték meg a helyi nyilaskereszteseket, és a megyei pártépítésből is kivették a részüket. A szimpatizánsok mellett igen szép számmal gyűjtötték a tagokat.⁸⁶ A korabeli közhangulatot ismerve, az elmaradt kormányzati

⁷⁹ Szálasi-affér Cegléden. *Kecskeméti Ellenőr*, 1938. február 22., 6.

⁸⁰ Paksy, 2013: 160., 201. Paksy Zoltán kötetében sajnálatos szerkesztési hiba, hogy két oldalon szinte szó szerint ismétlődik a vidéki szervezetekre vonatkozó rész.

⁸¹ Nyilas tüntetés. *Dunántúl*, 1938. július 14., 2.

⁸² Ezeknek a szervezeteknek az összlétszáma 1938-ban 700 fő volt. Nagy Lajos 1982: 379.; Nagy, 1982b: 402.

⁸³ Nagy, 1982c: 379.

⁸⁴ A képviselőház ülése. Óriási többség foglal állást a rendjavaslatok mellett. Elénk összeszólalkozások és viharok a vitában. *Nemzeti Újság*. 1938. május 19., 5.

⁸⁵ Gárdonyi, 2002: 96–98.; Marjanucz, 2004: 54.; Nagy, 2009: 285., 287.; Paksy, 2013: 154., 164., 183–184., 193.

⁸⁶ BFL, XXV. 1. a. 550/1949. 44–47. Kecskeméti Népbíróság – Tóth Alfréd perének tárgyalási jegyzőkönyve,

intézkedések és valódi reformok, a tehetetlenség és a nyomorúságos körülmények a szélsőségek felé irányították a ceglédi szavazókat. Ezért aztán komoly küzdelem volt 1939-ben a kormánypártiak és a nyilaskeresztesek között a Horthy-korszak utolsó országgyűlési választásán. Új tagok léptek be a pártba. A közismert dr. Reznák László ügyvéd személyében egy a tagság többségétől igen eltérő társadalmi háttérű nyilaskeresztes került a kampány élére.⁸⁷ Rajta kívül mások is, mint például a kedvelt állatorvos dr. Szakter József ugyancsak a párt tagjai közé lépett. Az értelmiség megjelenése tovább erősíthette a bizalmat a párt iránt.⁸⁸ Hasonlóan fontos és nem csupán szimbolikus jelentőségű Ócsai Gergely egykori ceglédi kisközgazda vezető, később radikális párti földmunkás és parasztíró belépése a nyilasok közé. Úgy tűnik, hogy kisközgazdák közül is léptek át a szélsőjobboldali pártba, ami pedig végképp meggyengítette az ellenfelek szavazóbázisát.⁸⁹

A ceglédi szélsőjobboldal saját szempontjából, történetének leghatékonyabb döntését hozta meg azzal, hogy a városban közismert vitéz Zsengellér Józsefet, egy nyugalmazott csendőrszázadost indítottak képviselőjelöltként a Nyilaskeresztes Párt színeiben. Zsengellér személye és bekapcsolása, bekapcsolódása analóg lehet Lackó elméletével. Szerinte főként az Anschluss után az úri középosztály alsóbb rétegeiből megindult az áramlás a nyilas mozgalom irányába. Ezek közül kiemelte a katonai, csendőri pályán szolgáló vagy egykor szolgált személyeket.⁹⁰ Ellenfelei a kormánypárt részéről a közismerten antiszemita dr. Antal István igazságügyi államtitkár, illetve Czirják Antal kisközgazda képviselőjelölt volt. Utóbbi 1919 után ismét pártja zászlajára tűzte a zsidókérdés megoldását. Ám leghitelesebben és legsikeresebben mégis Zsengellér tudta magát és a pártot képviselni annak köszönhetően, hogy tősgyökeres és közkedvelt ceglédi volt, és ezzel megnyerte a választásokat. Ezért a sikerért igen sokat köszönhetett a családjának és ismerőseinek, akik még a pártba is beléptek, hogy segítsék a kampányát. Jelentős értelmiségi támogatást kapott. Figyelemre méltó, hogy ekkor nem feltétlenül az antiszemitizmus mértéke döntötte el a választáson szereplő jelöltek sikerességét. Utóbbi elképzelést az is erősíti, hogy az egykori csendőr az igazoló bizottsági és a népbírói tárgyalásán egyértelműen kiderült, hogy több helyi zsidó szintén rá voksolt.⁹¹

1945. november 20., 48–52. Kecskeméti Népbíróság – Tóth Alfréd perének ítélete, 1945. november 20.

⁸⁷ Reznák 1940-ben városvezető lett.

⁸⁸ Vö. Ceglédi nyilaskeresztes életrajzok: dr. Reznák László, dr. Szakter József.

⁸⁹ Kókai Nagy Sándor, későbbi nyilas városvezető vendéglőjében gyűltek 1930-tól a kisközgazdák, élükön Ócsai Gergellyel. Vö. Reznák, 1995: 330–331., 339–340.

⁹⁰ Lackó, 1966: 118–121.

⁹¹ BFL, XXV. 1. a. 1042/1945. 7–14. Budapesti Népbíróság – Zsengellér József perének tárgyalási jegyzőkönyve, 1945. augusztus 3.

Ráadásul kezükre játszott, hogy a ceglédi szőlő- és gyümölcsstermelő gazdatársadalom nem akarta a hegyközség létrehozását. A helytörténeti szakirodalom szerint az ún. „egyholdasok lázadását” kitűnően a maga javára tudta fordítani. A hegyközségekről, valamint a szőlő- és gyümölcsgazdálkodásról szóló 1938. XXXI. törvénycikk a már felgyülemlett sérelmeket tovább szította a földkérdés problémájának megoldását halogató ellenforradalmi rendszerrel szemben. Az 1939-ben összehívott alakuló közgyűlések mind elbuktak. Irodalmi stílusban tudósított a helyi média ezek egyikéről: „*kérgeskező, szélszükségesztotta emberek, akik báránybőr sapkában, zsíros kealapban és micisapkában ültek szemben a polgármesterrel, akik az urak és vasaltnadrágosok*”.⁹² Végül az alispán közgyűlési határozat nélkül 1939. áprilisban megalakítottak tekintette a ceglédi hegyközséget. A gyűlölet a kormánypártok és a tehetetlen kisgazdapárt irányában tovább nőtt.⁹³

Zsengellér József az 1939-es választáson 5693 (47,74%) szavazatot kapott.⁹⁴ Győzelme a térségben nem volt nagy meglepetés. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye közép-régiójának területein általában hasonló eredményeket értek el a nyilaskeresztes-jelöltek.⁹⁵ A vármegye városai között kiemelkedő, a legjobb eredmény a nyilaskeresztes párt számára. A környező községekben: Abonyban 54%-ot, Monoron 55%-ot, Nagykátán 65%-ot értek el a nyilaskeresztesek.⁹⁶ Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye közép-régiójában 49%-kal a legerősebb párt a nyilaskeresztes lett.⁹⁷ Országos szinten 7 mandátumot szereztek Szálasiék, ebből az egyik a ceglédi választókörből került ki.⁹⁸ Ám arra érdemes felhívni a figyelmet, hogy amíg Cegléden sikerrel járt 1939-re ez a szélsőjobboldali szervezőmunka, addig a térség hasonló foglalkoztatási adatokkal rendelkező városaiban közel sem voltak ilyen sikeresek.⁹⁹ Hiszen Kecskemét, Nagykőrös és Kiskunfélegyháza nem állított egyéni szélsőjobboldali képviselő-jelöltet.¹⁰⁰

⁹² *Ceglédi Hírlap*, 1939. február 5., április 16.

⁹³ Nagy, 1982c: 366.

⁹⁴ Antal István 5.058 (42,42%) Czirják Antal 1173 (9,84%) voksot szerzett. Hubai, 2001: II. köt. 124., 133.

⁹⁵ Vö. Lackó, 1966: 173–174.; Szöllösi-Janze, 1989: 160.

⁹⁶ Vö. Paksa, 2013: 167–168.

⁹⁷ Paksa, 2013: 167–168.

⁹⁸ Hubai, 2001: I. köt. 68.

⁹⁹ 1930-ban Kecskemét törvényhatósági jogú városban az ipari keresők 16,9%-os aránya mellett 55,8%-os az őstermelők aránya, ebből a 10 hold alatti kereső birtokosoké: 54%. Nagykőrösön az ipari keresők 13,8%-os aránya mellett 66,5% az őstermelők aránya, ebből a 10 hold alatti birtokosoké: 55,5%. Kiskunfélegyházán az ipari keresők 15,9%-os aránya mellett 59,7% az őstermelők aránya, ebből a 10 hold alatti birtokosoké: 57,6%. Népszámlálás II, 1930: 59., 63., 194., 204.

¹⁰⁰ Nagykőrösön, listán lehetett szélsőjobboldali pártra szavazni, és az 37,44%-os eredményt ért el, ami elmaradt a kormánypártétól (40,55%), de megelőzte a kisgazda (22,01%) listát. Hubai, 2001: II. köt. 124., 127., 129., 130., 133.; Rigó, 2014: 80., 82.

Az *Est* ceglédi tudósítója tapintható elfogultsággal így számolt be a választás napjáról:

„Pünkösöd vasárnapján reggel kilenc óra tájban már úgyszólván teljesen kibontakozott a választás várható eredménye Cegléden. A tágas Kossuth-téren ezrekre menő, fekete ünneplőbe öltözött magyar gyűlt össze, hogy egyrészt megbeszélje a nagy eseményt: az első titkos választást Magyarországon, másrészt pedig sorjában bemenjen a szemben levő városházára leadni szavazatát. A független kisgazdák és a nyilasok választási irodájában rendkívül nagy mozgalmasság uralkodott, egyébként minden a legnagyobb rendben, bárminő zavaró incidens nélkül folyt le. A nyilasok, úgy látszik, erősen megszervezkedtek, választóik személy szerint ismerik egymást. [...] A legtöbb nyilas választó, akivel beszéltem, ipart űző munkásember vagy kisiparos, azeelőtt úgyszólván valamennyi szociáldemokrata volt. A ceglédi nyilasoknál az a »világnézeti« harc, amelyet a nyilasvezérek állandóan hangoztatnak, tapasztalatom szerint nem talált visszhangra. Világnézetről beszélgetéseim során szó sem esett, ezek a kisgazdák és iparosok állandóan munkaidő- és munkaberendezésről, valami nyugdíj jogosultságról, emberibb megélhetésről és mindazokról a közismert szociális, főleg anyagi természetű fogalmakról beszéltek, amelyek ma már amúgy is átmentek a köztudatba és minden kormányzat azon igyekszik, hogy az anyagi lehetőségnek megfelelően ezeket a méltányos kéréseket megvalósítsa? ¹⁰¹

A ceglédi nyilaskeresztes mozgalomnak 1939 volt a csúcspontja. Ami nyugodtabb körülmények között, de 1940-ben továbbfolytatódott, folyamatosak voltak a tagbelépések a pártba.¹⁰² A párt országos lapja a *Magyarország* így közvetítette a családias hangulatú alapszervezeti életéről:

„Ócsay [Ócsai – V. I.] Gergely testvér Cegléden a Hattyú utcában ilyen dolgos magyar. Kisgazda, ahogy mondják. Tizenkét hold földjén gyönyörködik minden esztendő végén az aranyárga búzában és ennek a terméséért verekszi ki minden esztendőben kis családjának a kenyeret. Tizenkét hold nem sok, de szorgalmas kéz kell hozzá, amíg kenyeret varázsol az elvetett búzaszemekből. [...] Ócsay Gergely csizmás, zöldinges magyar testvérünk vidáman fogad bennünket. Középtermetű, mokány, amolyan „kiállítás“ magyar ember. Azok közül való, akik megértették a hívó szót. Felesége is igazi magyar asszony, karján a délelőtt

¹⁰¹ Mi történt Cegléden? *Az Est*, 1939. május 31., 10.

¹⁰² Vö. Ceglédi nyilaskeresztes életrajzok: Hrobarek Sándor István, Kovács Mária, Obrác Nagy Ferencné született Romanov Mária, Romanov Miklósné.

megkeresztelt kis Gergelyt tartja és a magyar vendéglátás utánozhatatlan szívéllyességével köszönt bennünket: Hozta Isten! A kis Gergőt, mint az édesapja meséli, délelőtt keresztelték meg a ceglédi református templomban a helyi nyilas testvérek részvételével. Mivel Ócsay testvér városi képviselő és a Nyilaskeresztes Párt helyettes városvezetője is, így hát harminc zöldinges is részt vett hivatalból is a keresztelőn. [...] Az udvaron megterített asztal mellett ott látjuk Zsengellér József testvért, a Nyilaskeresztes Párt ceglédi képviselőjét, Fiala Ferencet, a párt sajtófőnökét, a Magyarság főmunkatársát, Zsifkovics Béla ceglédi városvezetőt, több pesti nyilas vendéget és a helyi szervezet több tagját. Természetesen a keresztelőről beszélgetnek. Ugody Alajosné nemzetes asszony, a keresztanya meséli a vendégek nagy derűtségére, hogy a kis nyilas milyen hősiességgel kitartott a szertartás egész ideje alatt”.¹⁰³

Hubay Kálmán a nyilaskeresztes párt vezetője 1939 nyarán csak ennyit mondott az itteni szervezetről saját lapjuknak: „Ma délután Cegléden voltam – beszél el Hubay testvér –, csodálatos, mennyire megerősödött ott a nyilaskeresztes mozgalom”.¹⁰⁴ A számukra legfontosabb célt elérték, Cegléd 1939-ben nyilaskeresztes országgyűlési képviselőt küldött a parlamentbe.

Zsengellér József nem volt túl aktív felszólaló képviselő, az 1939-es és 1940-es országgyűlési naplók tanúságai szerint elsősorban közbeszólásai, zajongásai miatt lehetett ismert a parlamentben.¹⁰⁵ Másfelől már 1939 végén petíciót adtak be ellene mandátuma megsemmisítése céljából, mert az önmagáról kiadott hivatalos tájékoztató szerint érettségije volt, miközben a vizsgája nem sikerült.¹⁰⁶ 1939 őszén négyszer eljárást kezdeményeztek ellene. Lipták László budapesti főmérnök azért jelentette fel, mert állítólag Zsengellér a kampánya során, Gomba községben sértegette őt. Diószeghy Géza ceglédberceli vezető jegyző azért kérte az eljárást, mert őt szerinte rágalmozta *A Nép* című lapban. Bakos Jánosné dánosi lakos azért fordult a hatóságokhoz, mert a nyilaskeresztes képviselő állítólag – sértő kifejezés kíséretében – megütötte és megrúgta. Antal István államtitkár sajtó útján elkövetett választási vétséggel vádolta meg. A mentelmi bizottság minden alkalommal a mentelmi jogának felfüggesztését kérte.¹⁰⁷ A korszakban persze ez egy bevett módszer volt az ellenzékiek ellehetetlenítésére, így más nyilas képviselők ellen is indultak eljárások.¹⁰⁸

¹⁰³ Keresztelő az Alföldön. *Magyarság*, 1939. augusztus 9., 8.

¹⁰⁴ Hubay Kálmánnal a Pestkörnyéki szervezeteknél... *Magyarság*, 1939. november 5., 8.

¹⁰⁵ Vö. Képviselőházi napló III, 1940: 80., 88., 92.; Képviselőházi napló V, 1940: 69., 70., 96., 194., 322.

¹⁰⁶ Megnyugtató precedens van bőven. *Az Újság*, 1939. november 12., 7.

¹⁰⁷ Vö. Képviselőház irományai II, 1940: 102–103., 111–112., 211., 301.

¹⁰⁸ Vö. 1939 őszén például Matolcsy Mátyás, Milotay István, Hubay Kálmán, Kovarcz Emil stb. ellen is indítottak eljárásokat. Vö. Képviselőház irományai II, 1940: V–XI.

2. *A „túlszervezettség” és a válságok évei, 1941–1943*

Zsengellér Józsefet végül felgyülemlett botránnyai miatt 1941. május 14-i hatállyal kizárták a nyilaskeresztes pártból. Indokként azt hozták nyilvánosságra, hogy kárpátaljai zsidó kereskedőkkel volt közös vállalkozása, és ez összeegyeztethetetlen a szervezettel.¹⁰⁹ A kizárt országgyűlési képviselő egy rövid ideig megpróbálta a Magyar Megújodás Pártját népszerűsíteni, és ebbe ismét a rokonait vonta be, de immár sokkal kisebb sikerrel, mint 1939-ben. Később a Magyar Nemzetiszocialista Párt frakciójába ült át.¹¹⁰

A zavar közepette és annak lenyugtatása érdekében 1941. augusztus 10-én Szálasi Ferenc elnök és Matolcsy Mátyás országgyűlési képviselő ugyancsak ellátogatott Ceglédre. Ekkor engedély nélküli szervezett kerékpáros¹¹¹ tüntetést szerveztek a nyilaskeresztesek, melynek következtében 10 főt letartóztattak.¹¹² A párt erejét jelzi, hogy Zsengellér kiesése sem jelentett túl nagy csapást. Bár az érzékelhető volt, hogy sokan, akik csak a nyugalmazott csendőr miatt léptek be közéjük, lassan eltávolodtak a mozgalomtól. A zűrzavaros idők ellenére 1941 nyarán nagy létszámcsökkenésről nem tudunk. A tagság nagyjából megegyezhet az 1939-essel, ami azt jelenti, hogy 1200 fő körüli, a szimpatizánsoké pedig 3000 fő volt.¹¹³ Több rendőrségi jelentés szerint általánosságban olyanok hagyták el a pártot, akik csak Zsengellér miatt léptek be, vagy olyan „szélsőbaloldali” elemek, akik a kommunista párt gyengesége okán lettek nyilasok. A Magyar Élet Pártja (MÉP) taglétszáma változó volt, hol 4000 fő, máskor 1000 fő alá esett.¹¹⁴

Reznák gyakori katonai behívásai¹¹⁵ miatt 1941 végétől gyakorlatilag Tóth Alfréd, mint városvezető-helyettes, ügyvezető újra átvette a vezetést a mozgalmon belül. Bár névleg

¹⁰⁹ Más vélemények szerint nem értett egyet a párt erőszak-politikájával, például a Horthy elleni merénylet tervével. Vö. ÁBTL, 3.1.9. V–87778. 43. Magyar Királyi Budapesti Főkapitányság – Zsengellér József ügyének jegyzőkönyve, 1945. április 4.; *Ceglédi Függetlenség*, 1941. május 8., 1.; Kovács, 2009: 108.; Kínos ügy. *Népszava* 1941. május 15., 6.

¹¹⁰ BFL, XXV. 1. a. 1042/1945. 5–6. Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága – Zsengellér József kihallgatási jegyzőkönyve, 1945. április 4., 7–14. Budapesti Népbíróság – Zsengellér József perének tárgyalási jegyzőkönyve, 1945. augusztus 3.

¹¹¹ Részben az olasz fasiszták mintájára a kerékpáros felvonulások látványos pártszervezési eszközök voltak, illetve a sportot is reprezentálták. Bár a fasiszták történelmi örökségként tekintettek rá, és a motoros járműveket helyezték előtérbe, de támogatták a kerékpárhoz köthető eseményeket is. Lásd még Grazia, 1981.

¹¹² MNL PML, IV. 401. a. 7/1941. 25–33. Magyar Királyi Rendőrség Ceglédi Kapitánysága jelentése, 1941. augusztus 10.

¹¹³ Vö. BFL, XXV. 1. a. 1042/1945. 5–6. Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága – Zsengellér József kihallgatási jegyzőkönyve, 1945. április 4., 7–14. Budapesti Népbíróság – Zsengellér József perének tárgyalási jegyzőkönyve, 1945. augusztus 3., 4301/1948. 27–31. Kecskeméti Népbíróság – Dr. Reznák László perének tárgyalási jegyzőkönyve, 1946. október 26.

¹¹⁴ MNL PML, IV. 401 a. 6/1941. 630–631. Magyar Királyi Rendőrség Ceglédi Kapitánysága jelentése az általános politikai helyzetről, 1941. november 5. illetve 7/1941. 9. Általános politikai helyzetjelentés, 1942. január 7.

¹¹⁵ Jellemző módja volt ez a szélsőjobboldal meggyengítésének. Hódmezővásárhelyen is az egyik értelmiségi vezetőt dr. Széll Bálint jogászt hívták be rendszeresen a hadseregbe. A rendőrségi felügyelet is hasonló módszer

Reznák volt a megválasztott vezető, de az országosan és helyi szervezetben is tapasztalható zavarok miatt 1942-ben kiábrándultan hagyta el a pártot. Ez viszont egyelőre nem roppantotta meg, sőt tovább erősítette a nyilaskeresztesek mozgalmát. Tóthnak köszönhető, hogy a családdal rendelkezők fokozatosan beléptették feleségeiket és gyermekeiket.¹¹⁶

Miközben országos szinten a szakirodalom és a korabeli sajtó szerint visszaesés volt tapasztalható a nyilaskeresztes pártnál, ám ez Cegléden nem érzékelhető.¹¹⁷ Talán elmondható, hogy a szervezettség tekintetében 1941 és 1943 között volt a csúcsidőszak a mozgalom életében. A Kút utca 9. szám alatt volt a párthelyiségük.¹¹⁸ Cegléden már ezelőtt az időszak előtt könnyedén megalakultak az olasz fasiszta pártszervezeti mintát¹¹⁹ másoló nyilaskeresztes szakmai szék, céhek, szakcsoportok (földmunkások és gazdák, kereskedők, szabó és cipész, építőmunkások, női, ifjúsági).¹²⁰ A párt tisztségviselői helyeiért (városvezetői, városvezető-helyettes, pénztáros, járás-, körzet-, kerületvezetők, békéltető bizottság vagy beszerzési bizottság elnökei stb.) „egészséges küzdelem” folyt, valamint a vármegyei körzetekben és azok megszervezésében is rendre találunk helyi erőket. A csoport, a szék, a cég, a tagozat stb. megjelölések elég szabadon használt elnevezések voltak a forrásokban. Négy csoport működött Cegléden: a cég (iparosok), a munkás és a parasztszék (őstermelők). Ezek mellett volt női tagozat és pártszolgálat is működött. Minden részletet nem ismerünk a tevékenységük kapcsán, de a dokumentumokból nagyrészt rekonstruálható, hogy például a szakmai vezetésnek mi volt az alapfeladata. Így külön szakmai gyűlések, programok megszervezése, statisztika vezetése csoportjuk, céhük, székük, tagozatuk, illetve a területükön található hozzájuk hasonló foglalkozások létszámáról. Emellett párttájékoztatókon való részvétel, tagtoborzás, és beszámolók előadása a tagság és a vezetés számára.¹²¹ A mozgalom kiterjesztése továbbra is a legfontosabb cél volt.

volt a tisztségviselőkkel szemben. Vö. Ceglédi nyilaskeresztes életrajzok: Pálincás Lászlóné, illetve Vincze, 2020: 193–194.

¹¹⁶ BFL, XXV 1 c. 4301/1948. 4–5. Magyar Államrendőrség Ceglédi Kapitánysága – Dr. Reznák László ügyének jelentése, 1946. május 8., 24–31. Kecskeméti Népbíróság – Dr. Reznák László perének tárgyalási jegyzőkönyve, 1946. október 26., 35–37., Kecskeméti Népbíróság – Dr. Reznák László perének ítélete, 1946. október 26.; XXV. 1. a. 550/1949. 44–47. Kecskeméti Népbíróság – Tóth Alfréd perének tárgyalási jegyzőkönyve, 1945. november 20., 48–52. Kecskeméti Népbíróság – Tóth Alfréd perének ítélete, 1945. november 20.

¹¹⁷ Vö. Agonizál a csodaszarvas és a nyilasmozgalom. Erősen visszaesett a nyilasok és az Imrédysta párt tagjainak létszáma. *Magyar Nemzet*, 1943. július 27., 5.; Lackó, 1966: 262–293.; Szöllösi-Janze, 1989: 132.

¹¹⁸ Előtte a Rákóczi úton volt a párthelyiség, de azt kinőtték, és sokkal tágasabb helyre költöztek így. BFL, XXV. 2. b. 80735/1949. 136–137. Kimutatás a Nyilaskeresztes Párt ceglédi szervezetéről, 1942. május 3.

¹¹⁹ Vö. Fascista, 1937: 73–75.; Nyilaskeresztes, 1943: 31–53.

¹²⁰ Vö. Hubai, 1966: 48–49.; Teleki, 1974: 115.

¹²¹ Vö. BFL, XXV. 2. b. 80735/1949. 175–231. Pálincás Lászlóné munkanaplója, 1941., 476. Nyilaskeresztes Párt ceglédi szervezetének havi jelentése, 1942. április 29.; Ceglédi nyilaskeresztes életrajzok: Dr. Reznák László, Tóth Alfréd.

Járták a tanyavilágot, kisebb olvasóköroket szerveztek, természetesen a párt ideológiájának megfelelő olvasmányokból.¹²² Sőt, dalárdát is szerveztek. A területi szervezetek panasznapot is tartottak, valószínűleg jogi tanácsadást nyújtottak. Vasárnaponként 10:30 és 11:30 között vezetői értekezleteket, 16:00 és 17:00 között a női tagozat gyűléseket, hétfőnként 19:00 és 20:00 között szakmai csoportok tarthattak megbeszéléseket a Kút u. 9. szám alatt.¹²³

A női tagozat igen aktív volt.¹²⁴ Kerékpáros és gyalogos kirándulásokat szerveztek, adománygyűjtő virsli főző vacsorákat rendeztek. Általában férjeik a párt tagjai voltak, ám fontos kiemelni, hogy voltak olyan nők is, akik esetében ez nem állt fenn. A fennmaradt dokumentumokból látható, hogy nem utasításokat hajtottak végre, hanem a párt és a mozgalom profiljának megfelelően, de önállóan cselekedtek. Beszámoltak a tevékenységükről és felvázolták terveiket. Ténykedésük 1941-ben például így alakult: kül- és belterületen beteglátogatásokat szerveztek tagjaikhoz; adományokat gyűjtöttek és juttattak szociálisan rászorult idősek és gyermekek részére, sebesült, lábadozó katonáknak a kórházba süteményt, cigarettát, virágot, gyümölcsöt, bort vittek; valamint gyermeknapot és Mikulás ünnepséget szerveztek stb. Ezenfelül pedig elmentek a környéken megszervezett, Szálasi Ferenc részvételével megtartott pártprogramokra (Kecskemét, Abony). Láthatóan elsősorban egyfajta női jótékonyági egyesület feladatait végezték, és úgy tűnik, a tanyavilágban is ők intézték a mozgalomépítés egyes tennivalóit.¹²⁵ Érdeemes megjegyezni, hogy a fajvédők „női tábora” is hasonló módon, külterületen fejtette ki munkáját.¹²⁶ Egyes tevékenységeikkel – nyilván nem utolsósorban pártérdekből – a korszak szociális gondoskodásának üresen hagyott területein jelentek meg. A nők jelenlétének erejét mi sem bizonyítja jobban, hogy miután Hrobarek Sándornét 1942-ben megválasztották a munkásvezetőnek, egy időre két női vezetője lett Cegléden egy szakcsoportnak és egy tagozatnak.¹²⁷

Mivel ennél a női tagozatnál fordultak elő keresztény hitre utaló jelek, így itt említhetjük meg, hogy vannak arra utaló források, hogy nem teljesen vallástalan emberek alkották a nyilaskeresztes pártot. Pálincás Lászlóné pedig a női tagozat naplóját 1941-ben így

¹²² A húszas években alakult fajvédők is hasonló módon igyekeztek mozgalmukat népszerűsíteni. Magyar Fajvédők, 1938, 19–21.

¹²³ MNL PML, IV. 401. a. 7–8. 27/1943. Magyar Királyi Rendőrség Ceglédi Kapitánysága július havi helyzetjelentése, 1943. augusztus 1.

¹²⁴ Vö. Ceglédi nyilaskeresztes életrajzok: Bezzegh Andrásné Csicsó Eszter, Bezzegh Zsuzsanna, Hrobarek Sándor, Kovács Mária, Kókény Mátýásné Kovács Terézia, Mányoki Ferencné Csibra Mária, Obrác Nagy Ferencné Romanov Mária, Pálincás Lászlóné, Romanov Miklósné, Tóth Alfrédné Sárík Eszter.

¹²⁵ BFL, XXV. 2. b. 80735/1949. 175–231. Pálincás Lászlóné munkanaplója, 1941.

¹²⁶ Magyar Fajvédők, 1938, 21–22.

¹²⁷ Vö. Ceglédi nyilaskeresztes életrajzok: Hrobarek Sándor, illetve BFL, XXV. 2. b. 80735/1949. 139. Nyilaskeresztes Párt munkásság helyettes vezetője levele, 1942. szeptember 9.

indította: „Isten nevében megkezdem”. Hrobarek Sándornénak pedig az országos munkásvezető-helyettes így kívánt eredményes munkát: „Munkájára Isten áldását kérve, hungarista szeretettel köszöntöm”. Nem egyházi jellegű, de a „Magyar Hiszekegy” revíziós szöveggel kezdték közgyűléseiket, és közelebbről meg nem határozott „Ima” programponntal kezdték és zárták nagyobb országos tisztségviselővel megtartott értekezleteiket.¹²⁸ Egy az internálásból szabadult „testvérük” beszámolója után így írt a női tagozat vezetője: „[...] a mi lelkiünket meghatotta és megfogadtuk, hogy mi is vállaljuk a szenvedéseket, mint Krisztus a kereszten, mert reméljük ezzel váljuk meg nemzetünket”.¹²⁹ Mindezek ellenére a nyilaskeresztes párton belül országos szinten sem volt jellemző a vallásosság.¹³⁰ Hasonló módon a ceglédi hungaristák között sem volt meghatározó a keresztény hit, de mindenképpen megemlíthető, hogy többségében római katolikusok voltak, és csak kisebb részben reformátusok.¹³¹

A Nyilaskeresztes Párt tagnyilvántartó kartonjaiból nem feltétlenül kapunk pontos képet¹³², hiszen 732 ceglédi¹³³ személy anyaga maradt fenn, míg bizonyos időszakokban 1000 fő feletti is volt a tagság.¹³⁴ A listán elenyésző számban vannak olyanok, akik a ceglédi nyilaskeresztes időszak meghatározó személyei voltak.¹³⁵ Úgy tűnik, hogy leginkább a tipikusan „kisnyilasnak” nevezett tagság kartonjai maradtak fenn. Ám egyéb források hiányában mindenképpen megkerülhetetlen látképet nyerhetünk, ha összevetjük más statisztikákkal. Mivel a kartonok többségét valószínűleg 1938 és 1941 között tölthették ki így ezen időszak szempontjából fontosak a nyilaskeresztesek megismerése miatt az adatok feldolgozása és összevetése.¹³⁶ A legtorzabb képet rögtön a nemek közti összetételnél láthatjuk. Miközben tudjuk, hogy több nő vett részt a ceglédi nyilaskeresztes pártéletében, addig a karton adatbázis szerint csupán 5% ebből a nemből, miközben 95% volt a férfi.¹³⁷ Viszont ez a nyilaskeresztes adatbázistól végeredményben nem túlságosan tér el, hiszen ott

¹²⁸ BFL, XXV. 2. b. 80735/1949. 139. Nyilaskeresztes Párt munkásság helyettes vezetője levele, 1942. szeptember 9., 175. Pálinkás Lászlóné munkanaplója, 1941.

¹²⁹ Uo. 192. Pálinkás Lászlóné munkanaplója, 1941.

¹³⁰ Máthé, 2008, 93–94.

¹³¹ A helyi nyilaskeresztesek közel kétharmada római katolikus, több mint egyharmada protestáns felekezetű volt. Vö. MNL OL, W 271. MF 21. 55499–55526. sz. sz. mikrofilmdoboz.

¹³² Vö. Historiográfia fejezet vonatkozó bekezdése.

¹³³ A YVA adatbázis feldolgozás alatt áll, így valószínűleg valamennyivel több ceglédi anyaga is megtalálható itt. A levéltári nyilvántartás szerint 30657 nyilaskeresztes személy anyaga található meg a fond alatt. Vö. MNL OL, W 271. MF 21. 55499–55526. sz. sz. mikrofilmdoboz.

¹³⁴ Külön köszönet Margittai Lindának a Yad Vashem kutatócsoport (kutatócsoport-vezető: Karsai László) tagjának a szíves adatközlésért. A Yad Vashem kutatócsoport és a saját kutatásaimat vetettem össze a kartonok vizsgálatánál.

¹³⁵ A közel 15 ceglédi közül dr. Reznák László városvezető a legmagasabb tisztséget viselő, aki szerepel a karton adatbázisban. Hörömpő Ferenc és Kozma Sándor tisztséget viselt egy ideig a pártban. Bulyovszki Vilmost pedig a népbíróság vonta felelősségre. YVA, 2020.

¹³⁶ Vö. MNL OL, W 271. MF 21. 55499–55526. sz. sz. mikrofilmdoboz.

¹³⁷ YVA, 2020.

83,1% és 16,9% az arány a férfiak javára.¹³⁸ Ám mindenképpen fel kell hívni a figyelmet, hogy a nők szerepe és létszáma nagyobb volt a párton belül. Az életkor tekintetében 15 év alatt 0,3%, 15 és 24 év között 19,6%, 25 és 34 év között 37,1%, 35 és 44 év között 36,1%, míg 45 év felett 6,9% volt.¹³⁹ Ez is erősíti a fiatalok pártja hipotézisét,¹⁴⁰ hiszen 57,4%-nyi volt a 35 év alattiak aránya. 1941-ben a megyei városokban hasonlóan nézett ki az életkori összetétel a nyilaskeresztes kartonok összessége szerint: 15 év alatt 0,3%, 15 és 24 év között 22,6%, 25 és 34 év között 39,6%, 35 és 44 év között 32,4%, míg 45 év felett 5,3% volt.¹⁴¹ A családi állapot tekintetében a ceglédi nyilaskeresztesek között 55,5% házas, 32,4% nőtlen, míg 11,1% egyéb (elvált, özvegy, nem töltötte ki).¹⁴² A megyei városokban lakó nyilasok között kissé magasabb volt a házasok aránya, de lényegi eltérést itt sem tapasztalhatunk: 64,2% házas, 32,6% nőtlen, míg 3,2% egyéb (elvált, özvegy, nem töltötte ki).¹⁴³

Iskolázottság tekintetében már komolyabb különbségek ütköznek ki a „vidéki” nyilaskeresztes adatok tekintetében. A ceglédi nyilaskeresztesek körében 0,8% felsőfokú, 13,1% középfokú, 32,8% a 8 általánosnak vagy középiskola alsóbb osztályainak megfelelő, 50,3% kevesebb, mint 8 általánosnak megfelelő végzettségű volt, míg analfabéta vagy nem töltötte ki 3%.¹⁴⁴ Ezzel szemben Cegléden 1941-ben 0,86% felsőfokú, 1,97% középfokú, 9,24% a 8 általánosnak vagy középiskola alsóbb osztályainak megfelelő, 64,18% kevesebb, mint 8 általánosnak megfelelő végzettségű volt, míg analfabéta vagy nem töltötte ki 23,75%.¹⁴⁵ A „vidéki” nyilaskereszteseknél pedig a következőképpen alakultak az arányok: 1% felsőfokú, 2%, középfokú, 9,6% a 8 általánosnak vagy középiskola alsóbb osztályainak megfelelő, 85,3% kevesebb, mint 8 általánosnak megfelelő végzettségű volt, míg analfabéta vagy nem töltötte ki 2,1%.¹⁴⁶ Nyilván torzítja a képet, hogy a ceglédi nyilaskeresztesek közül igen magas arányban vannak, akik nem adták vagy nem tudták megadni az iskolai végzettségüket. Ám még így is kimagaslóan magas a középfokúnak és a 8 általánosnak vagy középiskola alsóbb osztályainak megfelelő végzettség. Így kevésbé volt jellemző a 8 általánosnál kevesebb osztályt végzettek aránya. Ez így ellentmond a korszak kormánypárti propagandájának és korábbi szakirodalomnak, ahol az alacsony végzettségű nyilas „csőcselék” bemutatását egyik szerző vette át a másiktól.¹⁴⁷ A ceglédieknél, főként a

¹³⁸ Karsai, 2016: 153.

¹³⁹ Itt azokat nem számoltuk, akik nem töltötték ki a születési adataikat, összesen 17 fő volt. YVA, 2020.

¹⁴⁰ Vö. Ránki, 1976; Paksa, 2013: 178.; Paksa, 2013: 198.

¹⁴¹ Karsai, 2016: 154.

¹⁴² YVA, 2020.

¹⁴³ Karsai, 2016: 155.

¹⁴⁴ YVA, 2020.

¹⁴⁵ Népszámlálás II, 1941: 358.

¹⁴⁶ Karsai, 2016: 157.

¹⁴⁷ Laczkó, 117–136.; Paksa, 2013: 22., 222.; Paksa, 2013: 96.

magasan képzett iparos mesterek és a közszolgálatban dolgozók nagy számának köszönhetőek ezek az arányok.

A ceglédi nyilaskeresztesek 95,6% aktív kereső volt. A fennmaradó 4,4% inaktív személynek számított, és köztük voltak háztartásbeliek, nyugalmazottak, tanulók és munkanélküliek. A foglalkozási összetétel arányai a következőképpen alakult az aktív keresők között: 53,3% mezőgazdasági, 35,9% ipari, építőipari, 7,3% szolgáltatói, kereskedelmi, 1% közlekedési, 2,1% közszolgálati, 0,4% egyéb szektorban dolgozott. Cegléden 1941-ben az aktív keresőknél ezek az arányok a következőképpen alakultak: 46,9% mezőgazdasági, 14,4% ipari, építőipari, 10,8% szolgáltatói, kereskedelmi, 4,5% közlekedési, 14,2% közszolgálati, 9% egyéb szektorban dolgozott.¹⁴⁸ Vagyis, mint már megállapítottuk az iparosok között felülreprezentáltak voltak, viszont nyilván a közszolgálatban dolgozók között kevesebb lehetett a nyilaskeresztes. Más foglalkozási ágakban viszont hasonló a leképezettség a helybeli lakossághoz képest. Sőt, még a magyarországi 26,6%-os átlaghoz képest is magasabb arányról beszélhetünk az iparosok tekintetében.¹⁴⁹ A kissé eltérő módszertan alapján összeállított „vidéki” nyilaskeresztes anyaggal összevetve az arányok szempontjából hasonló eredményre jutunk, mint a ceglédi: 47% körüli a mezőgazdasági, 41% körüli az ipari, és egyéb ipari, 2,8% a közlekedési, 2,7% a közszolgálati szektorokban állást vállalók köre.¹⁵⁰ Bár a nők száma igen alacsony a kartonadatbázisban, de érdemes kiemelni, hogy a nők 55%-a háztartásbeli vagyis nem aktív kereső volt, de rajtuk kívül gépirónő, laboráns nyomdai segédmunkás, szabó segéd, szabó tanonc, szakács, varrónő, vendéglős, stb. dolgozott a különböző foglalkozási ágakban.¹⁵¹ Tehát durván minden második nyilaskeresztes nő önálló keresettel rendelkezett, nem volt feltétlenül másokra utalva.

Vallás tekintetében a ceglédi nyilaskeresztesek többé-kevésbé a település keresztény felekezeti megoszlását képezték le.¹⁵² Nem volt kiugró eltérés az adatsorok között. A helyi nyilaskeresztesek 60,8% római katolikus, 33,5% református, 3,9% evangélikus, 1,8% egyéb keresztény felekezet tagja¹⁵³ vagy nem töltötte ki a vallási részt. Cegléden a felekezeti megoszlás 1941-ben a következő volt: 53,4% római katolikus, 41%% református, 3,1%% evangélikus, 0,8% egyéb keresztény felekezet tagja. Ezen felül 1,7% volt az izraeliták aránya,

¹⁴⁸ Népszámlálás I, 1941: 430–431.

¹⁴⁹ Népszámlálás III, 1941: 26.

¹⁵⁰ Karsai, 2016: 161.

¹⁵¹ Két tanuló nő szintén inaktív keresők közé sorolandó. YVA, 2020.

¹⁵² Vö. OGYK, Népszámlálási adatok.

¹⁵³ Volt köztük görög keleti és baptista is. YVA, 2020.

ami mivel tiltva is volt, nyilván nem szerepelt a nyilaskeresztesek kartonjain.¹⁵⁴ A párttagok 68,6% ceglédi, 24,3% régióbeli vagy magyarországi¹⁵⁵, 3,7% az 1937-es magyar határokon túli és/vagy külföldi¹⁵⁶, 2,7% budapesti születésű személy volt, 0,7% nem töltötte ki ezt a részt a kartonon.¹⁵⁷ A ceglédi nyilaskeresztesek döntő százaléka helyben vagy a régióban született, így még az az esetleges felmentési kísérlet sem lehetne helytálló, hogy máshonnan érkezettekkel, közösséget kereső „gyüttmentekkel” töltötték fel a szélsőjobbaldali pártot.

A büntett előélet egyfajta stigma volt a nyilaskeresztes mozgalom résztvevőin.¹⁵⁸ Nyilván komoly kétségeink támadhatnak, hogy mennyien vallották be egy párt belépésnél, hogy bűncselekményt követtek el. Mivel összesen 17 ceglédi kartonján (2,3%) láthatjuk ennek nyomát így további kétségeink merülhetnek fel a forrásbizonyos adatainak reprezentatív volta iránt. Egyébként 47%-ban testi sértés és verekedés volt a bevallott bűneset. Míg mások adóügyi csalás, kihágás, lopás, politikai és katonai kihágás miatt bűnhődtek.¹⁵⁹ A kartonok összessége hasonlóan kevés párszáz személynél rögzített bűncselekményt, ahol szintén a testi sértéssel kapcsolatos esetek álltak a statisztikák élén.¹⁶⁰

Hasonlóan izgalmas kérdés lehetne az egykori párttagság vizsgálata. Ám itt az őszinteség kapcsán lehetnek bennünk kérdőjelek. Vajon beismerte-e mindenki például a munkásmozgalmi háttérét? Hiába volt egyfajta „amnesztia” a szocialisták irányában, úgy hisszük, hogy kevésbé lehet releváns korlenyomat ez az adatsor.¹⁶¹ Az 732 főből 190 fő (25,9%) írta be az előző párttagságát, a többiek nem töltötték ki. Előbbiek közül 75,3% a hungarista, 12,6% egyéb szélsőjobbaldali¹⁶², 6,8% szociáldemokrata, 3,7% konzervatív,¹⁶³ 1,6% egyéb társadalmi szervezetnek¹⁶⁴ volt a tagja mielőtt belépett volna a Nyilaskeresztes Pártba.¹⁶⁵ Komoly hiányérzetünk lehet a kisgazda mozgalomból érkezettek kapcsán.

¹⁵⁴ A kartonokon többek között ez a nagybetűs, félkövér mondat állt: „*Legjobb tudomásom szerint kijelentem, hogy sem szüleim, nagyszüleim, sem feleségem szülei és nagyszülei között zsidó fajú nem volt és nincs*”. Vö. MNL OL, W 271. MF 21. 55499–55526. sz. sz. mikrofilmdoboz.

¹⁵⁵ Jelentős mértékben nagykorósiek, tápióságiak és egyéb pest vármegyeiek voltak. Néhányan Békés és Jász-Nagykun-Szolnok vármegyékből érkeztek. Elenyésző mértékben voltak dunántúliak és más területről érkezettek is.

¹⁵⁶ Volt köztük aradi, érsekújvári, lévai, lipótvári, nagyvárad, pancsovai, pozsonyi, szabadkai, szászfenesi, zólyomi stb. is. Sőt, egy személy moszkvai születésű volt.

¹⁵⁷ YVA, 2020.

¹⁵⁸ Kovács, 2009: 38., 106–107., 127.; Lackó, 1966: 117–136.

¹⁵⁹ YVA, 2020.

¹⁶⁰ Karsai, 2016: 158–159.

¹⁶¹ Paksa, 2013: 263.

¹⁶² Legtöbben a Festetics-féle MNSZP-ből érkeztek, de jöttek még a kaszaskeresztesektől, a Meskó-féle pártból, az ÉME-ből, a MOVE-ból, a Nemzeti Frontból és a Turul Szövetségből is. Vö. MNL OL, W 271. MF 21. 55499–55526. sz. mikrofilmdoboz.

¹⁶³ Jellemzően a húszas és harmincas évekbeli különböző neveken létezett kormánypártból érkeztek. Vö. MNL OL, W 271. MF 21. 55499–55526. sz. mikrofilmdoboz.

¹⁶⁴ Szakmai, építőiparosokat, húsiparosokat tömörítő szervezetektől is érkeztek a pártba.

¹⁶⁵ YVA, 2020.

Bár ennek hiányát magyarázhatjuk azzal is, hogy ők már egykori hungaristaként léptek be az újonnan létesített szervezetbe. Figyelemre méltó, hogy az frissen belépők száma milyen magas, 74% volt. Összehasonlításaink alapján életkor és foglalkozás tekintetében nincs különbség a régi és az új nemzetiszocialista párttagok között. Hasonló társadalmi háttérrel érkezett mindkét csoport.¹⁶⁶ Felmérték a tagság mobilitását is, azzal összefüggésben, hogy ki, milyen járművel rendelkezett. A legtöbben, közel a nyilaskeresztesek közel felének volt kerékpárja. Ez az akkori viszonyok között nagyon fontos volt, és nem melleleg pártszervezési és propaganda céljából is hasznos körülmény lehetett.¹⁶⁷

Az országos szinten valószínűleg elvárt alapszervezeti nyilaskeresztes pártszervezés itt egyértelműen sikeresen megvalósult.¹⁶⁸ 1941 második feléből név szerint ismerünk számos nyilaskeresztes tisztségviselőt. Tóth Alfréd városvezető volt, míg Hrobarek Sándor a munkás szakcsoport-, Kecskeméti József az ifjúságszervezés-, Górnagy Mihály a gazdasági ellenőrzés-, dr. Szendrői Endre a jogügyek-, Jónás János a sajtó- és propaganda ügyek-, Somogyi Gyula a pártigazgatás-, és Pálinkás Lászlóné a női tagozat vezetői voltak. Ceglédiek voltak magasabb nyilaskeresztes területvezetői pozícióban is, így dr. Szakter József megyevezető helyettes és Bezzeg Jakab a monori járás vezetője voltak. Jó példa a szervezettségre a Ceglédén megtartott 1941. augusztusi „Közép-Pest vármegyei tisztségviselői” szemle részletes programleírása, amelyet 32 nyilaskeresztes párttag kapott meg, Matolcsy Mátyás megyevezető, országgyűlési képviselő aláírásával. Ebben többek között meghatározták, hogy hány főt és kiket kellett megebédeltetnie a helyi szervezetnek. Minden vidékről érkezett „testvér” útiköltségét a megyei központnak kellett majdan kifizetni. Meghatározták, hogy még a program kezdete előtt a helyszínen, a Kút utca 9. számnál kiknek kellett pontosan megjelenniük és igazolniuk magukat, zöldingben, jelvénnel, megbízólevéllel és pártigazolvánnyal. A szemle témájához igazodva a járásvezetőknek pontos taglétszámokról és tagdíjakról kellett számot adniuk, de például települési szinten Nagykőrösnek külön kellett a bélyeg-elszámolási kimutatásait elhoznia.¹⁶⁹

Úgy tűnik, hogy a ceglédi szervezet általánosságban kiemelkedett a többi Közép-Pest vármegyei nyilaskeresztes párt közül. Továbbra is látogatták a ceglédi szervezetet az országos vezetők.¹⁷⁰ Többször kiderült a különböző forrásokból, hogy megyei körzetvezető, megyei

¹⁶⁶ YVA, 2020.

¹⁶⁷ Többen rendelkeztek lovas kocsival, sőt, valaki még autóval is. Vö. MNL OL, W 271. MF 21. 55499–55526. sz. mikrofilmdoboz.

¹⁶⁸ Ungváry, 2004: 5–6.

¹⁶⁹ BFL, XXV. 1. a. 4224/1948. 35. Szolgálati jegy, 1941. augusztus 10.

¹⁷⁰ Például 1941 tavaszán Matolcsy Mátyás, Maróthy Károly és Szendrői Kovács Gyula érkezett ide. Nyilas képviselők a vidéken. *Magyarország*, 1941. március 25., 3.

szakmai székek, munkacsoportok irányítói ceglédiek voltak.¹⁷¹ 1942-ben továbbra is 1100 fő feletti a helyi nyilaskeresztesek taglétszáma. Ez év elején a különböző csoportokban a létszám a következőképpen alakult: pártszolgálatosok 41 fő, ifjúsági csoport: 125 fő, női tagozat: 264 fő volt. Egy 1942-es Közép-Pest vármegyei felmérés alapján Cegléd ismét a sor elején volt a megyei munkásvezető jelentése szerint. Az iparos cég, a munkás és az őstermelői szakmai csoportokban összesen 149 aktív tagjuk volt, megelőzve ezzel Nagykőrös, Abony, Jászkarajenő, Zagyvarékas, Gyálliget, Pilis, Üllő, Vecsés, Tápiószentmárton és Tápiószekcső települések szakmai csoportos tagságát.¹⁷²

Társadalmi és politikai beágyazottságuk egyik legmagasabb szintje az lett, amikor 1942-ben dr. Szakter József állatorvost, nyilaskeresztes megyevezető-helyettest a felépítésre váró helyi hűtőház és vágóhíd létrehozása céljából megalakított bizottság elnökévé majd a városi cég igazgatójává választották. A párton belül óriási győzelemként ünnepelték a tisztség megszerzését.¹⁷³ Ugyan a város vezetése és a nyilaskeresztesek ellenségesen viseltetettek egymással, a politikai hangvételük a zsidósággal szemben egyre erélyesebben azonos irányba terelődött.

Ám Sárkány polgármester a húszas évek után újra azt érezhette, hogy a szélsőjobboldal szinte megállíthatatlanul kezd végzetesen megerősödni, ezért új módszerekhez fordult, hogy az ingadozó ceglédi lakosságot a nyilaskeresztesekkel szemben a kormányzati politika mellé állítsa. Ennek érdekében a város által fenntartott, és a városháza szócsövének tekinthető *Ceglédi Hírlapban* egyre több uszító cikk jelent meg. 1942-ben a „Néhány szó a ceglédi zsidókérdésről” címmel a következetes kormányzati lépésekkel szemben a nyíltan zsidóellenes nyilasok következetlen lépéseiről írt:

„A ceglédi zsidókérdést a ceglédieknek kell megoldaniuk. Ne várja senki a jövődő kéék ködébe burkolt fényes és nagyszerű megoldást, ha nem cselekszik annak eljövetele érdekében semmit. Kérdezzük csak meg önmagunktól a zsidótörvények életbelépése óta milyen hátrányban vannak a ceglédi zsidók? Vevőközönségük csak annyi, mint volt. Cegléden antiszemita és nyilas mindenki, de azért zsidókhoz jár vásárolni. Szídjja a zsidót mindenki, de szerződést zsidó ügyvéddel csináltatja, kitelepítésről és a magyarság kiszípolozásáról beszél mindenki, de azért a zsidó bornagykereskedő forgalma nem csökken. A kormányzatot szídjja

¹⁷¹ Vö. Ceglédi nyilaskeresztes életrajzok: Hrobarek Sándor, dr. Szakter József.

¹⁷² BFL, XXV. 2. b. 80735/1949. 476. Nyilaskeresztes Párt ceglédi szervezetének havi jelentése, 1942. április 29.

¹⁷³ BFL, XXV. 1. a. 4224/1948. 16. Magyar Államrendőrség Ceglédi Kapitánysága – dr. Szakter József és Doba István szembesítési jegyzőkönyve, 1945. június 1., 17. Kivonat a Ceglédi Hírlap, 1941. augusztus 10., 33. számából – Nyilasok újabb győzelme Cegléden.

*mindenki és tétlenséggel vádolja mindenki, de ha valakinek kilyukadt a foga, már zsidó orvoshoz szalad reparáltatni. A városháza alól kitelepítették a zsidókat, a vevőközönység utánuk ment. [...] A város lakossága felfogásának kell átalakulni. [...] A zsidó birtokok zárolása óta naponta hallunk olyan hangokat, hogy ezeket a birtokokat potom pénzen lehet majd megszerezni. Nagy tévedés ez. A zsidókérdés megoldása nem ebben áll, hogy elveszünk a zsidóktól mindent és beleülünk annak vagyonába, üzletébe és elfoglaljuk házáat. A helyüket és az általuk betöltött kulcspozíciókat kell elfoglalnunk. Nem szájjal, hanem cselekedettel kell zsidóellenesnek lennünk. [...] Cselekedeteinkben megnyilvánuló antiszemitizmusra van szükség?*¹⁷⁴

A propagandán túl a ceglédi kormánypárti városvezetés az országos rendelkezéseket megelőzve, illetve a vármegyei intézkedéseket túllicítálva, 1919 utáni évekhez hasonlóan ismét határozatot hozott a képviselőtestület arról, hogy a zsidókat tiltsák ki a strandról. Endre László alispán 1941-es, később visszavont rendeletén túlmenően az ún. városi Uszoda Bizottság úgy döntött, hogy 1943-tól zsidónak nyilvánított személyek nem látogathatják a strand területét.¹⁷⁵

Feltehetőleg ez eredményezte, hogy hosszú idő után a kormánypárt tagjainak száma felülmúlta a nyilasokét. 1943-ban a ceglédi MÉP tagsága megelőzte a szélsőjobboldalét, mivel mintegy 4000 főt léptettek be a pártba, akik közül legalább 1000 ember a szétforgácsolódott kisgazdáktól érkezett. Ez a létszám csak időlegesen volt ilyen magas, 1944 elejére jelentősen visszaesett. Viszont így is komoly zavart okozott a helyi pártéletben.¹⁷⁶

Ugyanis, talán ennek köszönhető, hogy az 1939-től a helyi párt és mozgalom élén álló Tóth-féle nyilaskeresztesek részben visszaszorultak. 1943 tavaszán a náci szimpatizáns csoport vette át a vezetést. Tóth Alfrédot Kókai Nagy Sándor egykori birkózó, vendéglős váltotta a városvezetői tisztségben. A sértődött Tóth megalakította a Magyar Nemzetiszocialista Párt helyi alapszervezetét – amely egyébként Zsengellért támogatta – és ezzel a ceglédi nyilas mozgalom két részre szakadt. A Kókai Nagy-féle „puccsisták” mintegy 500 aktív tagot tudhattak maguk mellett, az új párttal 30-40 fő tartott. Előbbiek általában napszámosokból, gyári munkásokból, kisiparosokból és földműves emberekből,

¹⁷⁴ *Ceglédi Hírlap*, 1942. április 25., 3.

¹⁷⁵ A határozatot a helyi zsidóság egy része nem vette komolyan, és továbbra is látogatta a strandot. Ám néhányszor a fürdő területén csoportosan néhányak erőszakos fellépése miatt hamarosan eltekintettek a strandlátogatásoktól. Végső, 2005b: 4–5.

¹⁷⁶ Vö. MNL PML, IV. 401. a. 39/1944. 43. Magyar Királyi Rendőrség Ceglédi Kapitánysága havi helyzetjelentése 1944. június 15. – június 30., 1944. június 30.

utóbbiak gazdákból és értelmiségiekből álltak. Az ellenségeskedés hatására közel 500 fő passzivitásba vonult, vagy kilépett. A nyilaskeresztesek országos vezetése aggodalommal fogadta a fejleményeket, és többször érkezett a fővárosból fontos beosztású személy tájékozódni, és rendezni a sorokat. 1943. június folyamán Szálasi Ferenc pártvezető és Tatár Imre országos parasztszéktartó is részt vett a Kókai Nagy-féle új ceglédi vezetés értekezletén a Kút utca 9. szám alatt.¹⁷⁷

3. *A nyilasok éve, 1944*

A német megszállás új lendületet adott a nyilaskereszteseknek. 1944 márciusától rendkívüli készülődés és aktivitás volt érzékelhető a szigorú rendőri felügyelet alatt álló párt körében. A tagság lassú, de látható növekedését lehetett érzékelni, májusra már közel 600 tagdíjfizető nyilaskeresztes volt a városban, és 2000 főre becsülték a szimpatizánsaik számát.¹⁷⁸ Velük szemben a Tóth-féle nemzetiszocialisták tevékenysége szinte teljesen elhalt, létszámuk nem nőtt, 40 fő körül mozgott, és nem fejtettek ki semmiféle értékelhető tevékenységet.¹⁷⁹ Az leszögezhető, hogy a MÉP kiugró erősödése után, 1944 elején a támogatóival együtt sem tudott a helyi szélsőjobboldali erők fölé nőni, 500 fővel rendelkeztek, és 1000 szimpatizánssal számoltak.¹⁸⁰ A nyilaskeresztesek ceglédi szervezete a többi Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében lévő hasonló megyei városokhoz képest is jelentős számú tagsággal és aktivitással bírt. 1944 második negyedévében Nagykőrösön 320 fő, Kalocsán, 250 fő, Vácon 140 fő, Kiskunfélegyházán 90 fő, Kiskunhalason 50 fő volt a nyilasok taglétszáma.¹⁸¹

1944 tavaszától a ceglédi nyilaskeresztesek szervezkedéseinek első számú célpontjává nyíltan a helyi zsidóság vált. Gyakoribbak lettek a zsidók zaklatásai, jól érzékelhető

¹⁷⁷ MNL PML, IV. 401. a. 27/1943. 100–101. Magyar Királyi Rendőrség Ceglédi Kapitánysága május havi helyzetjelentése, 1944. június 2.

¹⁷⁸ MNL PML, IV. 401. a. 39/1944. 42–43. Magyar Királyi Rendőrség Ceglédi Kapitánysága havi helyzetjelentése 1944. június 15. – június 30., 1944. június 30.

¹⁷⁹ Egyetlen dokumentált szervezkedésük, hogy 1943. március 15-én koszorúzás kapcsán kértek engedélyt. MNL PML Nagykőrös, V. 273. b. 4923/1943. 1. A Magyar Nemzetiszocialista Párt koszorúzási engedély kérése március 15. kapcsán.

¹⁸⁰ MNL PML, IV. 401. a. 39/1944. 42–43. Magyar Királyi Rendőrség Ceglédi Kapitánysága havi helyzetjelentése 1944. június 15–június 30., 1944. június 30.

¹⁸¹ Vö. MNL PML, IV. 401. a. 39/1944. 41–42. Magyar Királyi Rendőrség Nagykőrösi Kapitánysága havi helyzetjelentése 1944. június 1-től és 1944. június 15-ig terjedő időszak, 1944. június 15., 39/1944. 115–117. Magyar Királyi Rendőrség Kiskunfélegyházi Kapitánysága havi helyzetjelentése 1944. május 15-től és 1944. május 31-ig terjedő időszak, 1944. május 31., 39/1944. 51–53. Magyar Királyi Rendőrség Kalocsai Kapitánysága havi helyzetjelentése 1944. június 1-től és 1944. június 15-ig terjedő időszak, 1944. június 15., 39/1944. 126–127. Magyar Királyi Rendőrség Kiskunhalasi Kapitánysága havi helyzetjelentése 1944. május 15-től és 1944. május 31-ig terjedő időszak, 1944. május 31., 39/1944. 131–133. Magyar Királyi Rendőrség Váci Kapitánysága havi helyzetjelentése 1944. május 15-től és 1944. május 31-ig terjedő időszak, 1944. május 31.

a radikalizálódásuk és a nyílt erőszakosságuk növekedése az előző évekhez képest. Az elszabadult indulatokról a *Ceglédi Hírlap* így számolt be: „Több helyről hallottuk, hogy megrekedt és éretlen emberek beverik a zsidók ablakait. Az ilyen egyéni akciók nem viszik előbbre a zsidókérdés megoldásának ügyét, azért azt csak elítélni lehet. A türelmetlenek fékezzék magukat és a mai üveghiányos világban ilyen kellemetlenségeket ne csináljanak, mert azszal egy jöttányival sem segítenek a helyzeten”.¹⁸² Az 1944. május végére igen nehezen létrehozott, és végül nyitott ceglédi gettó természetesen felhergelte őket. Hogy ez mennyire így volt, jelzi, hogy dr. Fehérdy Albert rendőrfőtanácsos jobbnak látta ezt az állapotot megszüntetni, és június elejétől kijárási tilalmat rendelt el. Egy igazoló bizottsági vallomásában így emlékezett ezekre az eseményekre: „a nyilasok részéről bántalmazásoknak voltak kitéve a zsidók, ezért meg kellett a nyilasok ellen védeni”.¹⁸³

A nyilaskeresztesek 1944-től már emberi életet veszélyeztettek. A Magyarországon tartózkodó német SS kecskeméti parancsnoksága május 19-én 32 prominens zsidó férfiből álló csoportot akart egy előre elkészített lista alapján elvinni Ceglédre. A magyarországi gyakorlatnak megfelelően a gettósítás előtt emelték ki őket a helyi zsidó közösségből. A németek legfőbb célja az volt, hogy az esetleges ellenállási kísérletek megakadályozzák, illetve ezzel összefüggésben megfélemlítsék a zsidóságot. A gettósítást megelőző SS-akció egyértelmű jelzés volt a társadalomban bűnbaknak tekintett zsidóságnak, hogy az évek óta tartó kirekesztettségük utolsó, befejező szakaszához érkezett. A németek először a polgármestert szólították fel arra, hogy a zsidó közösség legtekintélyesebb tagjait írja össze.¹⁸⁴ Erre a város első polgára nem volt hajlandó.¹⁸⁵

Ezért az SS-ek a nyilaskeresztesek segítségét kérték az ügyben. Ők ezt a felkérést szívesen vállalták, és egy gyűlést hívtak össze vezetőjük, Kókai Nagy Sándor vendéglőjében. Ezen a tanácskozáson döntöttek arról, hogy kik kerüljenek fel a listára. Tehát Cegléden a nyilaskeresztesek döntötték el, hogy ki számít az itt élő zsidóság meghatározó személyiségének. A névjegyzéken elsősorban ügyvédek, értelmiségiek és gazdag kereskedők szerepeltek. A visszaemlékezések szerint az összegyűjtést német SS-ek és nyilaskeresztesek végezték.¹⁸⁶ Döbbenetesen a későbbi visszaemlékezések arról, hogy a megszállt országban,

¹⁸² *Ceglédi Hírlap*, 1944. április 8., 4.

¹⁸³ A rendőrfőtanácsos ezt 1945-ben az Igazoló Bizottság előtt tett vallomásában mondta. Végső, 2005b: 11.

¹⁸⁴ Végső, 2005a: 479–480.

¹⁸⁵ BFL, XXV. 1. a. 1042/1945. 5–6. Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitánysága – Zsengellér József kihallgatási jegyzőkönyve, 1945. április 4., 7–14. Budapesti Népbíróság – Zsengellér József perének tárgyalási jegyzőkönyve, 1945. augusztus 3.

¹⁸⁶ Végső, 2005a: 488.

egy idegen rendvédelmi erő és egy elvileg marginalizált párt milyen egyszerűen tudta saját céljait megvalósítani a ceglédi lakosok szeme láttára:

„1944. május 19-én lakásomon tartózkodtam, amikor meghallottam, hogy német nyelven hollétem után érdeklődtek. Mintán előzőleg már értesültem arról, hogy a német Gestapó Cegléden zsidó származású magyar polgárokat fogdos össze, elrejtőztem. A német őrmester, akiről később megtudtam, hogy Willy Hugonak hívják, a feleségemet lelövésével fenyegette és elhurcoltatását helyezte kilátásba, ha egy félórán belül nem jelentkezem a Nagy Sándor-féle vendéglőben. Itt az utcán és a vendéglő ivóhelyiségében igen sok ceglédi polgár tartózkodott, akiké gúnyos arccal tekintettek reánk. [...] Igazoltatásom egy kisebb szobában történt, ahol jelenlétemben csupán 2 német egyenruhás katona tartózkodott. Személyadataimat felvették és készpénzemet elvették tőlem. Határozottan állítom, hogy K. Nagy Sándor és István nevű testvér öccse állandóan a német katonák körül sürgölődtek és velük beszélgettek. A kora d.u. órákban betuszkoltak egy autóba és 16. magammal együtt Kecskemétre szállítottak át. [...] majd 2 teherautón Topolyára szállítottak minket”.¹⁸⁷

Másokat esetlegesen fogtak el:

„1944. május 19-én a d.u. órákban a kerékpáromon a Kossuth téren haladva Havas fűszerkereskedő üzlete előtt nagy tumultust láttam, mely egy német rendszámú zárt autó körül csoportosult. Az összeverődött tömegből egy ismeretlen polgári egyén elébem állt és az ott tartózkodó SS. katonáknak intve rám mutatott. Ezek látván rajtam a sárga csillagot, betuszkoltak az autóba. Utánam még 8 sorstársamat helyezték el az autóban majd a Nagy Sándor vendéglőjébe vittek. A vendéglő ivóhelyiségében több polgári egyén tartózkodott, akiké gúnyos és ujjongó arccal tekintettek ránk és nyilvánvalóan sértő megjegyzésekkel illettek minket”.¹⁸⁸

A nyilaskeresztes tagság egy részének aktivitása pedig elvitathatatlanul válik ilyen vallomások fényében:

¹⁸⁷ BFL, VII. 5. e. 18166/1949. 41–42. Magyar Királyi Rendőrség Ceglédi Kapitánysága – Erlich Béla tanúvallomási jegyzőkönyve, 1946. március 5.

¹⁸⁸ Uo. 33–34. Magyar Királyi Rendőrség Ceglédi Kapitánysága – Perényi Jenő tanúvallomási jegyzőkönyve, 1946. március 5.

„1944. május 19-én mikor a Gestapó Cegléden zsidó vallású polgárok elhurcolását megkezdte, Fischer Lászlóné kérésére elmentem a Nagy Sándor féle vendéglőbe, azért, hogy a Gestapó és nyilas segítő társaik működését és ténykedését megfigyeljem és híreket vigyek Fischer Lászlónénak észleleteimről. A Nagy-féle vendéglőben, ahol a Gestapó székhelye volt, ezen alkalommal kb. 30. percig tartózkodtam. Hogy a gyanút eltereljem magamról, két fröccsöt fogyasztottam el s ez alatt az idő alatt alkalmam volt körülnézni s az alábbiakat megfigyelni. A kiszolgáló söntés asztalhoz – ahol én álltam – kb. 3 és fél – 4 méterre álló asztalnál ült Górándrás [Góra Nagy Mihály – V.I.],¹⁸⁹ körülötte 10-12 férfi, akik legnagyobb részt szőlőbeli egyszerű emberek voltak. Górándrás előtt papírlap feküdt az asztalon s arra neveket írt fel. A neveket – elhurcolt zsidó polgárok neve – az asztalt körül állók mondták be hangosan, néha hozzáfűzve, hogy már elvitték, nincs itthon stb. Górándrás, mikor 2-3 zsidó polgár nevét és lakcímét feljegyezte, papírlapot átadta a mellette várakozó – előttem ismeretlen nevű nyilasnak, az elment, hogy behozza az áldozatot, [...]... a körülvett személyek között Rendes Andor kárpitost és Palásti István szabósegédet ismeretem csupán, ez utóbbi nyilas egyenruhában volt, jehénnnyel”.¹⁹⁰

A Kókai Nagy-féle vendéglőből elhurcolt 32 személyt a németek Bácsstopolyára, az ottani internálótáborba vittek. Fontos felhívni a figyelmet ennek kapcsán arra, hogy ezek az internáltak a ceglédi zsidóság jó részétől eltérően nem haláltáborokba, hanem osztrák illetve cseh munkatáborokba kerültek, és többségük túlélte a vészkorszakot.

Június 2-án újabb SS-akcióra került sor. Ezúttal 17 zsidó férfit szállítottak el, és szakítottak ki a zsidó közösségből. A módszer és a cél viszont ismét ugyanaz volt, mint a gettósítás előtt.¹⁹¹ A visszaemlékezések is szinte teljesen megegyeznek a májusi összegyűjtéssel:

„1944. június 2-án a d.e. órákban látogatóban voltam Jász ügyvédéknél, mikor megjelent egy SS őrmester és látva rajtam a sárga csillagot felszólított, hogy 1 óra múlva jelentkezem a Nagy Sándor féle vendéglőben. Kíséretében csupán egy előttem ismeretlen polgár, egyén volt, aki a tolmács szerepét töltötte be. Én erre hazamentem, hogy átöltözzem és magamhoz vegyem a legszükségesebb dolgokat. Lakásom ekkor a Buzogány u. 23. sz. gettó házában volt, ahol több zsidó család volt összegyűjtve. Mikor megérkeztem láttam, hogy Febér József ceglédi lakos

¹⁸⁹ Vö. Ceglédi nyilaskeresztes életrajzok: Góra Nagy Mihály

¹⁹⁰ BFL, VII. 5. e. 18166/1949. 112. Magyar Államrendőrség Ceglédi Kapitánysága – Farkas Zsigmond tanúvallomási jegyzőkönyve, 1946. szeptember 26.

¹⁹¹ Végső, 2005a: 494.

ellenőrzést gyakorol afélett, hogy a már beidézett zsidó polgárok mielőbb jelentkezzenek a Nagy Sándor féle vendéglőben”.¹⁹²

A nyilaskeresztesek segédkezését a zsidók összeszedésében szinte minden visszaemlékező megerősítette:

„1944 június 2-án a gettónak berendezett zsidó hitközség udvarán tartózkodtam, mikor S.S. katonák jelentek meg Fehér József vezetése alatt. Én veszedelemtől tartva, az udvarból ki akartam szaladni, azonban Fehér engem ebben megakadályozott s utasított, hogy minél több pénzzel egy órán belül jelentkezzem a Nagy Sándor vendéglőjében. Dél előtt 11 órakor értem Nagy Sándor vendéglőjében, abová az udvar felőli részen mentem be. Több polgári egyén tartózkodott a vendéglő helyiségben s ezek közül Süveges festőt, Bulyovszki Vilmost, Hettich bognárt ismertem, akik gúnyolódva nevettek rajtam. Egy kisebb szobában S.S. katonák elvették a pénzemet. Idebent létemkor Kókai Nagy Sándor több ízben benyitott. [...] Délután több sorstársammal együtt egy teberautóba s Kecskemétre szállítottak, ahol egy pincehelyiségben helyeztek el”.¹⁹³

Az értelmiség és a ceglédi zsidóságon belül vezető szerepet betöltő személyek internálásával a közösség megfélemlítése. A májusi esethez hasonlóan, ugyanúgy, mint az első internáltakat, őket is Kecskeméten keresztül Bácsstopolyára, majd Ausztriába szállították.¹⁹⁴ A holokausztban elpusztított zsidók számáról a következőket tudjuk. Az SS-ek által 1944-ben internált 49 személyből mintegy 35-40 fő tért haza. A munkaszolgálatra elvitt közel 90 munkaszolgálatos közül 20 férfi jött vissza a frontról. A mintegy 530 gettósított és deportált személy közül mintegy 70 ember élte túl a munka- és haláltáborokat. Ez azt jelenti, hogy az 1941-ben még 669 fős ceglédi zsidó közösségből 120-130 ember élte túl a vézskorszakot.¹⁹⁵

S hogy mennyire elszabadultak az indulatok azt jelzi, hogy egy névtelen levél elég volt ahhoz, amelyet – talán nem tévedünk nagyot, ha azt állítjuk, hogy – egy nyilaskeresztes írhatott, hogy a polgármestert lejárassa és kezdeményezze a leváltását. Angolbarátnak és zsidópártinak állította be, aki ezért szerinte nem megfelelően hajtotta végre a zsidóellenes

¹⁹² BFL, VII. 5. e. 18166/1949. 31–32. Magyar Királyi Rendőrség Ceglédi Kapitánysága – Bársony Ernő tanúvallomási jegyzőkönyve, 1946. március 5.

¹⁹³ BFL, XXV. 1. a. 433/1950. 87–88. Magyar Államrendőrség Ceglédi Kapitánysága – Wachs Sándor tanúvallomási jegyzőkönyve, 1946. március 24.

¹⁹⁴ MNL PML Nagykorörs, V. 273. b. 1215. doboz (külön kezelt doboz)

¹⁹⁵ A ceglédi mártírtáblára 525 áldozat nevét vésték fel. Végső, 2005a: 495–496.

rendelkezéseket: „Mivel a zsidóság pártján volt, ami természetes dolog is, hiszen megvolt neki ebből a haszna, tehát hiszem az Alispán Úrnak a hazafias és megalkuvást nem tűrő szigorú kivizsgálását, az ilyen vezetőség nem érdemli meg a város és a lakosság bizalmát”.¹⁹⁶ Céljukat el is érték, hiszen Sárkányt 1944. június végén Hódmezővásárhelyre¹⁹⁷ nevezték ki polgármesternek.¹⁹⁸ Búcsúbeszédében azt mondta: „beteljesedve látom a fajvédő eszméket, amelyeknek én nem lármás, de harcos híve voltam”.¹⁹⁹ Helyére a Csongrád vármegyei törvényhatósági jogú város országosan is közismert, antiszemita tanácsnoka dr. Osváth Gábor érkezett, akinek beiktatása 1944. július 10-én²⁰⁰ történt meg.²⁰¹ Ekkor többek között azt mondta: „jobboldali tisztább fajvédelmi politikát űzők”.²⁰² A – talán Sárkánynak szóló – félmondathoz érdemes hozzáfűzni, hogy ő a Szálasi-korszakban is Cegléd élén maradt.

A polgármesterhez hasonló módon távolították el a rendőrség vezetőjét. Legalábbis dr. Fehérdy egy igazoló bizottsági vallomásaiban azt állította, hogy őt is a helyi nyilaskeresztesek feljelentései nyomán helyezték át. Így emlékezett vissza ezekre a napokra: „Nagy István detektív felügyelő hozta híriül egyik nap, hogy a nyilasok zsidóbarát és nyilasellenes magatartásom miatt erőteljes akcióba léptek eltávolításomra, és csakugyan pár nap múlva meg is érkezett Gyöngyösre való áthelyezésem”.²⁰³ A helyére érkezett dr. Györkényi László rendőrfőtanácsos „következtesen”, legtöbbször a zsidó tanács kérései ellenére hajtott végre a gettósításhoz és az elszállításhoz köthető rendelkezéseket.²⁰⁴

1944 nyarától a zsidóvagyon igénylésében és kiosztásában is kivették a részüket. Azonban érezhető, hogy a párt egyre zártabbá vált. Mindenki a pozíciók és a hatalom után vágyott és harcolt. Emiatt őszre már egyre kevésbé látható a mozgolódásuk. A tagfelvételeket nem erőltették, sőt lassították. Október 16. után lelkesen vették át a hatalmat. A *Ceglédi Híradót* nyilaskeresztes lappá tették. Október 28-án megjelentetett

¹⁹⁶ MNL PML, IV. 408. b. 33639/1944. 2–5. Névtelen levél, é. n.

¹⁹⁷ Fontos kiemelni, hogy Sárkány annak az Endrey Béla polgármesternek a helyére került, aki közismert antiszemita volt, és 1944. május 11-én Baján, június 9-én, Hódmezővásárhelyen iktatták be, mint főispán. Talán ennek a tisztségváltó időszaknak is köszönhető, hogy Hódmezővásárhelyen végül nem lett gettó felállítva. Kovács, 2003: 142–147.

¹⁹⁸ A m. kir. belügyminiszter az 1942. XXII. tc. 3. §-a alapján dr. Sárkány Gyula Cegléd megye város polgármesterét Hódmezővásárhely thj. város polgármesterévé kinevezte. (68.054/1944, IV. B. M. szám) *Budapesti Közlöny*, 1944. június 28., 2.

¹⁹⁹ Dr. Sárkány Gyula 1944. június 14-én köszönt el hivatalosan a testülettől. MNL PML Nagykőrös, V. 71. a. Cegléd megyei város képviselőtestületi jegyzőkönyve, 1944. június 14.

²⁰⁰ A M. Kir. Belügyminiszter az 1942: XXII. tc. 3 §-a alapján dr. Osváth Gábor tanácsnok, hódmezővásárhelyi lakost Cegléd megyei városhoz polgármesterré kinevezte. (69.153/1944. IV. B. M. szám.) *Budapesti Közlöny*, 1944. június 28., 1.

²⁰¹ Hódmezővásárhelyen, 1940-ben az ő és a polgármester előterjesztésére tiltották ki a napi- és heti piacokról a zsidókat. Vö. *Magyar Élet*, 1940. október 18., 8.; *Esti Újság*, 1944. július 12., 7.

²⁰² MNL PML Nagykőrös, V. 71. a. Cegléd megyei város képviselőtestületi jegyzőkönyve, 1944. július 10.

²⁰³ Végső, 2005b: 12.

²⁰⁴ BFL, XXV. 2. b. 1039/1948. 48–49. Egri Népegészség vádirata, 1945. augusztus 28., 57. Egri Népegészség pótvádirata, 1946. január 4.

számában az újság már Szálasit üdvözölte és lehozta a „nemzetvezető” hadparancsát. A nemsokára bekövetkező szovjet megszállásra készülve adtak dermesztő helyzetképet:

„Cegléd városa újból eljutott a háború országútján arra a veszedelmes pontra, amikor a vészivatar otthonainkat közvetlen elsöprésével fenyegeti. A menekülés pusztító szele süvölt végig alföldi utcáin. Szekerekről, teherautókról csüggedt emberek szállnak le batyukkal, kofferekkel, csomagokkal, minden retye-rutyájukkal, apróbb állataikkal. Résztvevő és kérdezősködő emberek veszik őket körül. Ezeknek az arcáról is leír az ijedelem: Istenem, vajon nem miránk kerül most a sor? De mégis, milyen más volt ez a kép, mint két hete, Cegléd népének első menekülésekor. A fásult bizonytalanságot a csendes beletörődés váltotta fel”.²⁰⁵

Jellemző, hogy a lap azt is leírta, hogy Szálasit Cegléden már 5 éve megválasztották. Természetesen Zsengellér József mandátumára célozhattak, de őt már nem említették, valószínűleg sokuk nem vett részt az 1939-es kampányában.²⁰⁶

A szovjet haderő közeledésére fegyveres csoportot akartak szervezni, de végül 1944. október végétől a többség Budapestre távozott, vagy igyekezett elrejtőzni a külterületen, esetleg az ország más területein.²⁰⁷ Hiába a nyilaskeresztes mozgalom iránti lelkesedés, az előírt kiürítés sikertelensége a Duna-Tisza köze más helységeihez hasonlatos volt.²⁰⁸

Egy „lelkiismeretes” társaság viszont a szovjet katonai megszállás alatt valóban önvédelmi egységet állított fel, mellyel a városi polgári és elsősorban a tanyai lakosságot védtek.²⁰⁹ 1945 első felétől hajtóvadászat indult a tanyavilágban a nyilasok kézre kerítése céljából.²¹⁰

²⁰⁵ Nagy, 1982b: 403.

²⁰⁶ Uo.

²⁰⁷ Például Fehér József nyilas, rendőrségi besúgó Nógrád vármegyében bujkált. Itt is rendőrségi alkalmazott lett, de hamarosan lebukott. Vö. *Kecskeméti Hírek*, 1948. március 14., 4.; Nagy, 1982b: 403.

²⁰⁸ Vö. Teleki, 1974: 191–199.

²⁰⁹ BFL, XXV. 1. a. 4193/1948. 5–7. Magyar Államrendőrség Kecskeméti Főkapitánysága – Összefoglaló nyomozati jelentése a „Ceglédi földalatti-mozgalom ügyében”, 1945. szeptember 26., 22–23. Magyar Államrendőrség Kecskeméti Főkapitánysága – Pákozdi Sándor kihallgatási jegyzőkönyvei, 1945. szeptember 10., 24–25. Magyar Államrendőrség Kecskeméti Főkapitánysága – Fehér József kihallgatási jegyzőkönyvei, 1945. szeptember 10.

²¹⁰ Kossuth városának újjászületése. Cegléd a nyilasok szökése után. *Kossuth Népe*, 1945. május 24., 2.

V. A felelősségre vonás

1945-től megindult az egykori városi nyilaskeresztesek összeszedése és letartóztatása. Az igazoló bizottságok sorban utalták át a szélsőjobboldali érzelműnek mondott személyek ügyeit a népügyészségek és népbíróságok felé. A Budapesti Népbíróság mellett a Kecskeméti Népbíróság hozott ítéleteket mint területileg illetékes néphatalmi jogszolgáltató. Az ügyek negyedét a nyilasok felelősségre vonása tette ki.²¹¹

Ám létszámukhoz képest igen kevés személyt vontak felelősségre. Ez annak köszönhető, hogy a népbíróságok a jogszabályi rendelkezések szerint csak a valóban aktív vagy vezető tisztségviselőket vették vizsgálat alá.²¹² 30-50 fő kerülhetett vád alá. A „kisnyilasok” többségét az iratok tanúsága szerint általában rosszakaróik jelentették fel, de ezekben a perekben általában nem született elmarasztaló ítélet. A Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltárában a fennmaradt iratok alapján a Kecskeméti Népbíróság elé 1945-ben 28 ceglédi ügy került, ebből 12 alkalommal tevékeny és/vagy vezető nyilas tagság volt a vád. Ebben az évben az összes nyilas ügy a ceglédiekkel együtt 81 volt. 1946-ban 27 ceglédi ügyből 10 nyilas vádemeléssel ért véget. Egész évben összesen 22 nyilas ügy volt a népbíróság előtt. 1947-ben 6 ceglédi ügyből 2-nél volt nyilas tagság a vád. Összesen 14 nyilas ügy volt ebben az évben.

Ezekből a számokból látható, hogy jelentős számban kerültek ceglédiek a Szálasi-féle párt miatt a vádlottak padjára. 1945 és 1947 között a 24 ceglédi nyilas ügyéből 13 felmentéssel végződött, míg a letöltendő büntetések között a leggyakoribb ítélet a 6–8 hónap börtönbüntetés és 3–5 év politikai jog felfüggesztése volt. Csupán néhány esetben kapott ítéletként a vádlott fegyházbüntetést vagy 2–5 év börtönbüntetést és a politikai jogok felfüggesztését 10 évre. A nyilas nők sem kerülhették el a felelősségre vonást. Néhányukat felmentették, de általában 6–8 hónap börtönbüntetést kaptak és 5 évre felfüggesztették politikai jogaikat.²¹³ A Budapesti Népügyészség, a Budapesti Népbíróság és a Népbíróságok Országos Tanácsa is hozott ítéleteket a ceglédi nyilaskeresztesek ügyeiben. Voltak kiemelt,

²¹¹ Tánczos-Szabó, 1995: 325.

²¹² 81/1945. (II. 5.) ME rendelet a népbíráskodásról. 11. §. 4. aki vezetőjellelű cselekményével a nyilas mozgalomnak segítséget nyújtott a hatalom megszerzésére irányuló lázadáshoz, a hatalom megtartásához, vagy aki e hatalom megszerzése után kapott kinevezés alapján a nyilas kormányzatban, közigazgatásban vagy honvédelem keretében életét fenyegető kényszerű szükség nélkül vezetőállást vállalt. (Vezetőállás alatt miniszteri, államtitkári, főispáni, főpolgármesteri, hadseregarancsnoki, hadtestparancsnoki vagy hasonló fontosságú állást kell érteni.) A 12. § alapján a 11. § 1–6. pontjaiban felsorolt cselekményekre főbüntetésként a következő büntetéseket lehet alkalmazni: a) halál, vagy b) életfogytig tartó kényszermunka, testi alkalmatlanság esetében életfogytig tartó fegyház, vagy c) kényszermunka, amelynek legrövidebb tartama tíz évnél kevesebb nem lehet, testi alkalmatlanság esetében tíz évtől tizenöt évig terjedhető fegyház.

²¹³ Hangsúlyozzuk, csak a fennmaradt iratok alapján tudjuk az arányokat érzékeltetni. Vö. MNL BKML, XXV. 18. a. Kecskeméti Népbíróság iratai. 1945–1947.

egy személy elleni ügyek, de néhány esetben előfordult összevont, több személy ellen indított per is. Viszont több egykori párttagot csak tanúként hallgattak ki, nem voltak felelősségre. Ahol letöltendő ítéletet hoztak ott általában 6 hónap és 2 év közötti börtönbüntetést és a politikai jogok felfüggesztését határoztak meg 3, 5 vagy 10 évre. Ám nem volt ritka a Kecskeméti Népbíróságtól fellebbezés miatt átkerült ügyeknél a felmentés sem.²¹⁴

A legelső, nyilván precedensértékűnek szánt és megfélemlítést is célzó pert 1945 tavaszán Hörömpő Károly ellen a Kecskeméti Népbíróság folytatta. Kötél általi halálra ítélték, de, a többi „főnyilashoz” hasonlóan, ezt végül néhány év börtönbüntetésre enyhítették. Nem tettek különbséget a Szalasi-féle és az egyéb nyilas mozgalmak között.²¹⁵ Valószínűleg az alábbihoz hasonló tanúvallomások is segítettek rajta a másodfokú ítéletnél:

„Hörömpő Károly ceglédi üvegmester, üveg és porcelánkereskedőt kb. öt év óta ismerem. [...] A zsidók összeszedése és elszállítása céljából a német Gestapo emberei először 1944. május végén vagy június elején jelentek meg Cegléden. Ekkor Nagy Sándor nyilas városvezetővel léptek érintkezésbe. Ő jelölte ki az elszállítandó zsidókat. [...] egy pártszolgálatos és két Gestapo legény értem jöttek és bevittek Nagy Sándor vendéglőjébe. [...] megjelent Hörömpő Károly ablaküvegeket hozott és hozzálátott két ablak beüvegezéséhez. [...] Hörömpő Károly azonban kétszeri otléte alatt egyáltalán nem folyt be a zsidókról folyt beszélgetésbe és nem szólt az ott várakozott zsidókhöz sem?”²¹⁶

Tóth Alfréd, aki 1943. óta nem volt nyilaskeresztes, az egyik legsúlyosabb börtönbüntetést kapta a ceglédiek között. Szemben például azokkal, akik 1944-ben a SS-t segítették és a nyilaskeresztes hatalomátvétel után is tevékenykedtek a fővárosban.²¹⁷ Tóth agilisan toborozta az embereket, és ennek komoly híre volt a korszakban. Szervezőképességét megmutathatta és baloldali ismeretségét kihasználva nyitott a munkásmozgalomból kiábrándultak felé:

„1939 októberében Tóth Alfréd behívott a Központi szállóba, ahol a Nyilaskeresztes Párt helység volt. Tóth Alfréd felszólított, hogy lépjek be a Nyilaskeresztes Pártba, mert a pártnak

²¹⁴ Vö. Ceglédi nyilaskeresztes életrajzok: Berze Nagy József, Fehér József, Fodor Pál, Hörömpő Károly, Hrobarek Sándor, Hrobarek Sándor, Palásti István, Reznák László, Szakter József, Zsengellér József.

²¹⁵ MNL BKML, XXV. 18. 23/1945.

²¹⁶ BFL, VII. 5. e. 18166/1949. 155. Kecskeméti Törvényszék – Fehér József kihallgatási jegyzőkönyve, 1946. február 6.

²¹⁷ Vö. MNL BKML, XXV. 18. 13/1947.; illetve Tánczos-Szabó, 1995: 325–327.

*olyan tagokra van szüksége, akik már a Szociáldemokrata Pártnak a tagjai voltak. Mert a Nyilaskeresztes Pártnak munkásemberekre van szüksége nem pedig nadrágos emberekre’.*²¹⁸

Talán ez a nyitottság a baloldal felé ellenszenvet szült és befolyásolta a szigorúbb ítéletet. Visszatérő vádként hozták fel ellene, hogy a nehéz szociális körülmények között élőknek jobb életet ígért, ha belépnek a pártba:

*„Alulírott tisztelettel jelentem, hogy a fenti számú ügyben a nyomozást lefolytattam és megállapítottam, Tóth Alfréd a Nyilaskeresztes Párt egyik véres szájú vezetője volt Cegléden. A párttagok szervezésében a legnagyobb szerepe Öneki volt. Különböző ígérek közben szólította fel az illető egyéneket, hogy lépjenek be a Nyilaskeresztes Pártba. A legjobban használt ígérő és ígérő szava volt a jobb megélhetés és a munkás embernek a Nyilaskeresztes Pártban van a helye’.*²¹⁹

Dr. Szakter József, egykori megyevezető-helyettes védekezési stratégiájaként azt állította, hogy soha nem volt tagja a Nyilaskeresztes Pártnak. Csupán támogatta őt a párt, így miután a népellenes büntett vádjá alól a Kecskeméti Népbíróság 1946-ban felmentette, a Budapesti Népbíróság elé került vád két szálon futott tovább. Szakter a joghatóság elé tárta, hogy rá soha nem volt panasz sem a munkatársai sem a lakosság részéről. Aláírt nyilatkozatokat adott be ártatlansága érdekében, ugyanakkor a vád a ceglédi Nyilaskeresztes Párt iratait, országos és ceglédi újságok cikkeit hozta fel ellene.²²⁰ A hűtőházi alkalmazottak kiálltak mellette:

*„Alulírottak, mint a Ceglédi Közvágóhíd és Hűtőház alkalmazottai és munkásai dr. Szakter József alkalmazottai kijelentjük, hogy dr. Szakter József előttünk soha nem politizált, nem hallottunk tőle soha említést sem tenni a nyilas eszméről, nem hogy még minket a nyilas pártba való belépésre csak egy szóval is rávenni akart volna. Ellenben mindig és mindent megtett érdekünkben és nekünk, mint legjobb akarónk és barátunk volt. Soha nem láttuk sem nyilas jelvényt viselni, sem pedig autóján nyilas zászlót’.*²²¹

²¹⁸ BFL, XXV. 1. a. 550/1949. 21–22. Magyar Királyi Rendőrség Ceglédi Kapitánysága – Polyák István tanúvallomási jegyzőkönyve, 1945. augusztus 1.

²¹⁹ Uo. 14. Magyar Államrendőrség Ceglédi Kapitánysága – Tóth Alfréd nyilaskeresztes városvezető tanúvallomási jelentése, 1945. szeptember 26.

²²⁰ BFL, XXV. 1. a. 4224/1948. 19–25. Kecskeméti Népbíróság – Dr. Szakter József perének tárgyalási jegyzőkönyve, 1946. február 4., 43–45. Szabadlábba helyezési kérelem 72 aláírással, dátum nélkül.

²²¹ Uo. 53. Alkalmazotti nyilatkozat, 1945. augusztus 10.

A legsúlyosabb büntetés Kókai Nagy Sándorra várt volna, de ő elmenekült az országból. Az 1946-ban indult eljárás idején Fehér József és társa, Rendes Andor perével együtt akarták tárgyalni, de Berze Nagy Sándor és Bulyovszki Vilmos ügyét, de végül elkülönítették a két pert.²²² Így Berze Nagy József lett az elsőrendű vádlott, míg Bulyovszki Vilmos a másodrendű vádlott, népellenes büntett vádjával. Ennél a pernél volt a legtöbb nyilaskeresztes tanúvallomás és eljárás. Mintegy 90 nyilaskeresztes múltú személyt vontak a nyomozási eljárás alá.²²³ A két fennmaradt peranyag²²⁴ komoly betekintést nyújt a ceglédi szervezet belső működésébe. A tanúvallomások mellett például 130 oldalnál több korabeli, nyilaskeresztes szervezeti dokumentum kutatható itt.²²⁵ A korszakra jellemző a per ítélete. Berze Nagy Sándor először csak tanúként volt jelen az eljárásban. Aztán ellene emeltek vádat, miközben 1944 tavaszán, tehát az internálások és gettósítás idején, éppen frontszolgálaton volt.²²⁶ Bulyovszki Vilmos azt vallotta, hogy jelen volt a Kókai Nagy Sándor-féle vendéglőben az internálások idején, de nem segédkezett az emberek meghurcolásában.²²⁷ Végül népellenes büntett vádjával indult ellenük eljárás. Berze Nagy József a vád ismertetése kapcsán a következőket mondta:

*„A vádat megértettem, de nem érzem magam bűnösnek. Tagadom a vádbeli cselekmények elkövetését. 1940-ben léptem be a Nyilaskeresztes Pártba. [...] 1943. tavaszán megbíztak a szakterületi szervezet vezetésével. Ez tulajdonképpen az iparos, segéd szakmánkénti nyilvántartása volt. Ezt mindössze 3 hónapig csináltam, ez idő alatt kiábrándultam az egész pártból, mert sok mindent ígértek, de semmit nem adtak, 1943 nyarán erről a megbízatásomról lemondtam Nagy Sándor akkori városvezetőnek. [...] 1944 tavaszán be kellett vonulnom katonának és kimentem a frontra, ahonnan csak 1944. novemberében tudtam megszökni és hazamentem Ceglédre. [...] Kérdésre előadom még, hogy karszalagot, pártjelvényt, vagy zöldinget soha nem hordtam, beszédeket nem tartottam, a párt érdekében nem tevékenykedtem”.*²²⁸

²²² BFL, VII. 5. e. 18166/1949. 165–170. Kecskeméti Népbíróság – Berze Nagy József és társa perének tárgyalási jegyzőkönyve, 1947. február 3.

²²³ BFL, XXV. 2. b. 80735/1949. 47–49. Magyar Államrendőrség Ceglédi Kapitánysága – K. Nagy Sándor és társai elleni bűnügyben jegyzőkönyv, 1948. június 26.

²²⁴ BFL, VII. 5. e. 18166/1949. illetve XXV. 2. b. 80735/1949.

²²⁵ BFL, XXV. 2. b. 80735/1949. 99–230. Tanúvallomási jegyzőkönyvek.

²²⁶ BFL, VII. 5. e. 18166/1949. 165–170. Kecskeméti Népbíróság – Berze Nagy József és társa perének tárgyalási jegyzőkönyve, 1947. február 3.

²²⁷ Uo. 111. Magyar Államrendőrség Ceglédi Kapitánysága – Bulyovszki Vilmos tanúvallomási jegyzőkönyve, 1946. október 15.

²²⁸ Uo. 166. Kecskeméti Népbíróság – Berze Nagy József és társa perének tárgyalási jegyzőkönyve, 1947. február 3.

Bulyovszki Vilmos a következőket mondta:

„A vádat megértettem, de nem érzem magam bűnösnek. Tagadom a vádbeli cselekmények elkövetését. 1941-ben léptem be a nyilaskeresztes pártba, de nem csak hogy tisztséget nem viseltem, de még a pártba sem igen jártam. Tagadom, hogy én a német Gestapónak a zsidók összeszedésében segédkeztem volna. Az igaz, hogy rendszeresen jártam be Nagy Sándor-féle vendéglőbe egy-egy fröccsöt meginni. Bent voltam akkor is, amikor a németek ide gyűjtötték össze a zsidókat”.²²⁹

Mindkettő vádlottat felmentették, de a Népbíróóságok Országos Tanácsa végül Berze Nagy Józsefet 6 hónap börtönbüntetésre ítélte.²³⁰ Fehér Józsefet viszont 1948-ban fegyházbüntetésre, Rendes Andort pedig börtönbüntetésre ítélte a Kecskeméti Népbíróóság.²³¹

Hogy a nyilasok ereje mekkora volt Cegléden, jól mutatja, hogy 1945 után földalatti szervezkedés vádjával többüket el akarták ítélni. Az „összeesküvők” egyik szervezője, vezetője – a vádlók szerint – az egyébként világtalan öregember, Varga István egykori nyilaskeresztes volt.²³² A vád szerint 1944 ősztől számos tagtársát gyűjtötte maga köré, és fegyvereket összeszedve akartak a fennálló hatalom ellen lázadást kirobbantani. A valóságban viszont a tanyai emberek vagyonát és életét akarták megóvni a szovjet és román katonák fosztogatásaitól. A vádat végül ejtették.²³³ A jogszolgáltatás munkáját a korszakra jellemző zavaros viszonyok mellett a tanúk helyenként zavaros vallomásai is tovább nehezítették:

„Körülbelül április végén egy orosz betöréssel kapcsolatosan az utca lakói között az a megállapodás jött létre, hogy megszerveznek egy figyelőőrséget, illetve felváltva őrködni fognak. Ekkor és ennek kapcsán ismerkedtem össze Varga Sándor [István – V. I.] /Népkör ucca

²²⁹ Uo.

²³⁰ Uo. 207–208. Népbíróóságok Országos Tanácsa – Berze Nagy József és Bulyovszki Vilmos perének ítélete, 1949. június 22.

²³¹ BFL, XXV. 2. b. 80559/1949. 10–13. Népbíróóságok Országos Tanácsa – Berze Nagy József és Bulyovszki Vilmos perének ítélete, 1949. június 22., 145–149. Kecskeméti Népbíróóság – Berze Nagy Sándor és társa perének ítélete, 1947. február 3.

²³² A Nyilaskeresztes Párt külön szervezési feladatához tartozott a „süketnémák” és a „vakok” bekapcsolása a mozgalomba, pártba. Ungváry, 2004: 6.

²³³ BFL, XXV. 1. a. 4193/1948. 5–7. Magyar Államrendőrség Kecskeméti Főkapitánysága – Összefoglaló nyomozati jelentése a „Ceglédi földalatti-mozgalom ügyében”, 1945. szeptember 26., 22–23. Magyar Államrendőrség Kecskeméti Főkapitánysága – Pákozdi Sándor kihallgatási jegyzőkönyvei, 1945. szeptember 10., 24–25. Magyar Államrendőrség Kecskeméti Főkapitánysága – Fehér József kihallgatási jegyzőkönyvei, 1945. szeptember 10.

/ lakossal. Én mint beosztott éjjeli őr több alkalommal kerültem össze Vargával, mikor is Varga állandóan a politikáról beszélt. Általában arról beszélt, hogy a japánok mégis győzni fognak, az amerikaiak majd kibék[ül]nek velük, sőt oroszokat még ki is fogják innen kergetni. Ezeken a csevegéseken egy alkalommal azt mondtam Vargának, hogy bandákat fogunk felállítani, és már 100 tagja is van ennek a bandának. Több alkalommal mondtam Vargának, hogy oroszokat is megvertünk már, szereztünk puskákat, tört is vettünk el az oroszoktól, néhányat [sic!] már kikészítettünk és még fogunk kikészíteni. [...] Bár a fentieket ugyan mondtam Vargának, határozottan tagadom, hogy állításaimnak valami alapja lenne. Mindabból, amit mondtam valójában egy szó sem igaz”.²³⁴

Hasonlóan jellemző, hogy a csoport vezetőjének a kiléte sem tisztázott:

„Szállásadómnál Varga István /Népkör ucca 41/ sz. alatti lakosnál jutottak tudomásomra Pákozdi Sándor /Népkör ucca/ kijelentései melyek a következők: Szervezkedünk körülbelül már százán vagyunk, három kópiára [kompániára – V. I.] tagozódva, vannak fegyvereink és ezeket még szaporítjuk. Minden tagunk fel van fegyverezve, a fegyvereket úgy szerezzük, hogy leütünk orosz katonákat és lefegyverezzük, esténként 10-es csoportokban portyázunk az utcán stb. stb. Megkérdeztem ki a vezetője ennek a társaságnak, mire Pákozdi azt felelte, hogy Pál István és fivére /Király ucca/ lakosok. Tovább érdeklődtem, hogy szeretnék belépni ebbe a csoportba, mire Pákozdi csak ígéretet adott, de komoly választ nem kaptam tőle”.²³⁵

Talán ezeknek a vallomásoknak is köszönhető a felmentő ítélet.

Jellemző az 1945. utáni sajtóra, hogy általában minden elfogott ceglédi nyilasról azt írták, hogy városvezető, vagy a párt irányítója volt. Úgy tűnt, hogy mindenki fontos volt ezen az alapszervezeten belül. Ez megfelelt a hangulatkeltésnek és a hatályos jogszabályoknak. Fontos leszögezni, hogy bizonyos időszakokban valóban sűrűn váltották egymást a nyilaskeresztes vezetők, de ennyiszer nem lehetett vezetőt váltani. Több tisztség nélküli

²³⁴ BFL, XXV. 1 a. 4193/1948. 10. Magyar Királyi Rendőrség Ceglédi Kapitánysága – Pákozdi Sándor tanúvallomási jegyzőkönyve, 1945. szeptember 6.

²³⁵ Uo. 13. Magyar Királyi Rendőrség Ceglédi Kapitánysága – Fehér József tanúvallomási jegyzőkönyve, 1945. szeptember 6.

nyilaskeresztes párttag ellen nem indult népügyészségi vagy népbíróági eljárás²³⁶, de internálták, törvényszéki fogházba és/vagy rendőri felügyelet alá került.²³⁷

Az eljárások jó részében jellemző módon pont azok a zsidó túlélők tudtak tanúvallomást tenni, akik a két internálás idején lettek kiszakítva a közösségükből. Ezekből az iratokból egyértelműen látható, hogy a német megszállók mennyire nem vettek semmit sem figyelembe. A zsidók kifosztása és törvénytelen internálása nagyon gördülékenyen ment végbe, természetesen magyar kollaboránsok, a ceglédi nyilaskeresztesek egy részének segítségével. A vádlottak esetében háborús (és népellenes) bűntett miatt indult eljárás és született ítélet, ha résztvevői voltak az 1944-es, különösen az internálás eseményeknek. Népellenes bűntett miatt indult eljárás, ha csupán a nyilaskeresztes múlt volt a vád.

Néhányukról tudjuk, hogy a korszak egyszerű, de nem kockázatmentes menekülési stratégiáját választották, vagyis munkásmozgalmi pártokba²³⁸ léptek be.²³⁹ A lehetőség, hogy így elkerüljék a felelősségre vonást nagy volt, de a rizikó sem volt csekély. Beágyazottságukra jellemző, hogy még 1958-ban is magyarázkodnia kellett egy kommunista pártfunkcionáriusnak, Fehér Istvánnak vélt nyilas tagsága miatt. Végül lezárva az ügyet, azzal indokolták a fegyelmi eljárás beszüntetését, hogy Fehért lehet, hogy valaki tudta nélkül beíratta a nyilasok közé, illetve, hogy többek azt mondták, hogy 1945 előtt „rendes, becsületes” embernek ismerték.²⁴⁰ Mások persze nem ezt az utat választották, nem „kötöttek szövetséget” egykori ellenfelükkel, sőt, még 1956-ban is fegyvert fogtak a szabadságharc idején, hogy végül így kerüljenek az állampárt látóterébe.²⁴¹

²³⁶ Vincze Gábor megállapítása szerint ez volt a jellemző a Csongrád vármegyei nyilaskeresztesekre is, ahol a „kisnyilasok” ellen nemigen volt a néphatalmi vádemelés. Két közismert hódmezővásárhelyi nyilaskeresztes ellen sem indult népbíróági eljárás. Vincze, 2020: 194–196.

²³⁷ Vö. Ceglédi nyilaskeresztes életrajzok: Abonyi István, Abonyi Sándor, Czigler Imre, Détári István, Drobnyi István, Jakab János, Jakab József, Makai József, Orosz József, Ösvát Benő, Ragály Sándor, Tóth Mihály.

²³⁸ Mai napig nem tisztázott, hogy országos szinten mennyien tettek így és választották elsősorban a szociáldemokrata vagy kommunista pártokat. Vö. Ignác, 2016: 19–24., 43–44.; Zinner, 1992.

²³⁹ Vö. Ceglédi nyilaskeresztes életrajzok: Barcsik Péter, Ferenczi Ferenc, Fodor Pál, Kereszturi László, Kovács Ferenc, Palásti István, Rendes Andor, Tóth István, Vörös István.

²⁴⁰ 1958. március 24-én zajlott le a fegyelmi ügy lezárása. MNL PML, XXV. 51. c. 3/40. ő. e. MSZMP Pest Megyei Bizottság végrehajtó bizottsági ülés, 1958. március 24. 11–12.

²⁴¹ Vö. Ceglédi nyilaskeresztes életrajzok: Juhász Vilmos.

VI. Összegzés

Láthattuk tehát, hogy a nyilaskeresztesek harmincas és negyvenes évekbeli térnyerésének komolyan megágyazott a 19. századi antiszemitizmus, ami 1919 után különösen nagy erővel, brutálisan és az országos példáktól eltérő módon bontakozott ki Cegléden. A jobboldali radikalizmus szervezetei, pártjai könnyen találtak itt támogatókat és szavazóbázist. A Három Város²⁴² közül egyértelműen itt tudott a legjobban érvényesülni a magyarországi nemzetiszocialisták demagógiája és szervező munkája. Ennek oka és háttere viszont nehezen magyarázható, nem lehet egyértelmű válaszokat adni.

A földrajzi környezet, a társadalmi és foglalkozási tagoltság, a gazdasági válságok vagy a bünbakképzés célpontjainak száma összességében sem tűnik elegendő oknak. Cegléd ezek alapján a térség városai, helységei közül egyáltalán nem volt más, nem tért el.

A gazdasági körülményeknek is szerepe volt a szélsőjobboldal előretörésében. Ám bizonyos mutatók alapján épp ellenkező irányú társadalmi reakciókat várnánk. A munkanélküliség 1934-ig folyamatosan nőtt. Ekkor érte el az egyik csúcsát. 1934-ben 2577 fő, míg folyamatos csökkenés mellett 1939-re 2029 fő volt munka nélkül.²⁴³ A nyilas eszme valószínűleg sokkal jobban hatott azzal, hogy a pillanatnyi problémákra gyorsabban tudtak válaszokat adni. Aktív pártmunkájuknak köszönhetően több emberrel tudtak találkozni. Ennek egyik legjobb példája a hegyközség megalakítása kapcsán 1938 végétől kialakult állóháború a gazdák és a hivatal között. Míg a Sárkány polgármester vezette apparátus kénytelen volt betartani a jogi előírásokat, addig a nyilaskeresztesek fogadatlan prókátorként szíthatták a hangulatot és tehettek ígéreteket győzelmük esetén a helyzet rendezésére. Zsengellért 1939 elejétől, ismertségénél fogva, szívesen fogadhatták a gazdák a házaikban, és poharazás közben növelhette a szavazóbázisát. Országosan megfigyelhető, hogy a Horthy-rendszerrel elégedetlen tömegek, a szociális alapú ideológiára alapozó nyilaskeresztesek mellé sodródtak.²⁴⁴

Más településeken is felmerült már a kérdés, hogy addig, amíg Cegléden erős, sőt a húszas évek elején radikálisnak mondható kispárt és mozgalom működött, ez mennyire befolyásolta a 1939-es választás eredményét. 1934-ben a kormánypárt 9363

²⁴² Cegléd, Nagykőrös és Kecskemét három szomszédos, és sok tekintetben azonos társadalmi fejlődésű városok összefoglaló megnevezése. A 16. század második felétől, amikor az addig megszokott közigazgatás a török uralommal felbomlott, ezek a helységek szoros együttműködésben voltak, és például közös törvényszéket tartottak fenn. A későbbiekben ez a kapcsolat meglazult, megszűnt, de mégis a gazdaság, társadalmi történetük számos azonos vonása miatt továbbra is használták ezt a jelzőt.

²⁴³ Nagy, 1982c: 365.

²⁴⁴ Szöllösi-Janze, 1989: 435–436.

szavazatával szemben még 9477 szavazatot értek el a kiscgazdák.²⁴⁵ Utóbbiak zsidóellenes megnyilvánulásai egyébként nem sokat változtak. Ám a Független Kiscgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt országosan ismert irányváltása mindenképpen sokakat távolított el a szervezettől.²⁴⁶ Ha pedig egyes települések kormányellenes ideológiát képviselő pártot kerestek, a szélsőjobboldal és a nyilasok megfelelő választás lehettek.

A helytörténeti és párttörténeti kutatások alapján tudhatjuk, hogy például Debrecenben, Kiskunhalason, valamint Győr, Moson, Pozsony közigazgatásilag egyelőre egyesített, Heves, Sopron vagy Zala vármegyék bizonyos településein is jelentős volt a kiscgazda szavazói réteg, amely átpártolt a szélsőjobboldalhoz.²⁴⁷ Demagógiájukkal könnyen maguk mellé állíthattak olyanokat, akiknek sérelmeik voltak, vagy nem látták megvalósulni saját életterükben – főként az mezőgazdaság, a kereskedelem, a pénzügy és az ipar területén – az általuk elvárt és ígért változásokat.²⁴⁸ Ám tegyük hozzá, hogy nem volt mindenhol sikeres a propaganda, tehát nem volt elég a kiábrándultság, ha a kormánypárt és a baloldal hiteles tudott maradni választói előtt, akkor a nyilaskeresztesek terjeszkedése megállt, mint például Hódmezővásárhelyen.²⁴⁹ Cegléden részleteiben nem ismerjük ezeket a folyamatokat, de más települések példájából tudjuk, hogy a harmincas évek második felében a kiscgazdák kiléptek szervezetükből és nemzetiszocialista pártok szervezésébe fogtak.²⁵⁰ Néhány személyről viszont biztos adataink vannak arról, hogy a kiscgazdák vezetőségéből és a szervezők közül léptek a nyilasok közé.

Még ennél is érzékenyebb kérdés a munkásmozgalom híveinek átpártolása a szélsőjobboldalra, ami országosan ismert és alátámasztható tény más településeken is. Például Hatvanban, Győrben és Szegeden nagyszámban léptek be szociáldemokraták

²⁴⁵ Uo.: 378.

²⁴⁶ Matolcsy Máttyás mellett más országosan ismert kiscgazdák is kiléptek a pártból. Nagy, 2009: 284.; Paksa, 2013: 256–257.

²⁴⁷ Vö. Bana, 2006: 49, 51.; Gárdonyi, 2002: 90.; Nagy, 2009: 287.; Paksa, 2013: 335.; Paksy, 2013: 142–144.; Tóth, 2001: 64.; Végső–Simko, 2007: 114.; Vonyó, 2012b: 224–225.

²⁴⁸ A kiscgazdapárti szavazóréteg átpártolása igen komplex kérdés, amit már a korszak paraszt gondolkodóit is megnyilvánulásra készített, mint 1937-ben Veres Pétert: „*A magyar parasztság nem lett igazán sem liberális, sem klerikális, sem konzervatív. Annyira tájékozatlan maradt politikailag, hogy most még a független kiscgazdapártnak is nehézségei vannak az egységes pártideológia megteremtésében, [...] Ezzel szemben a nyilasok „elvet” is akarnak a gazdasági érdekek mellé adni. „Szocializmust” és nacionalizmust együtt. Mellékes, hogy ebben mennyi a tévedés és mennyi a szándékos félrevezetés, mert amire építenek, a szegényparasztság szembenállása az egész polgári társadalommal*”. Veres Péter: Szabadságot a demagógia ellen! *Népszava*, 1937. február 14., 11. Eckhardt Tibor kiscgazda elnök is ebben az évben emelte fel a szavát a nyilas igazgatás ellen, a kormányzat intézkedését kérve. Emellett természetesen a kormánypárt is érezte a helyzet veszélyét és lépéseket tett a nyilasok visszaszorítása érdekében. Vö. A kiscgazdapárt ragaszkodik a nyilas igazgatások teljes felszámolásához Eckhardt Tibor interpellációjával indul meg a nagy akció. *Magyarország*, 1937. december 4., 1–2.; Paksy, 2013: 142–151.

²⁴⁹ Zeman, 2016: 200–201.

²⁵⁰ A kiskunhalasi kiscgazdák 1936-tól nagy számban léptek be a Festetics-féle és a Szalasi-féle pártokba. Teljes felbomlás előtt áll Halason a Független Kiscgazda Párt! Az alvezérek a nyilaskeresztes párt vezetését vették át. *Halasi Hírlap*, 1936. július 23., 1.; Végső–Simko, 2007: 250.

a nyilaskeresztesek közé.²⁵¹ Egyértelmű források támasztják ezt alá Cegléd esetében.²⁵² Erről már akár a hatvanas években lehetett írni, de a kommunisták aktivitásának komolyabb feltárása még várat magára. Annyi biztos, hogy a hazai szélsőjobboldal nem idegenkedett a marxizmus bizonyos tételeitől, és a hozzájuk átlépő munkásmozgalmi tagokat nyíltan vállalták.²⁵³ Tudjuk, hogy több országosan jegyzett személy kommunista háttérű volt, a helytörténeti kutatások pedig tártak fel szélsőbaloldali háttérű személyeket a nyilaskeresztesek között.²⁵⁴ Az *Est* című lap idézett tudósítása döbbenetes képet ad, de a nyilaskeresztes életrajzokból még inkább fény derül a helyi alapszervezet tagságának összetettségére.²⁵⁵

A szakirodalom és a korabeli kormánypárti sajtó állítása szerint a Szálasi-féle párt társadalmi támogatottsága ebben az időben teljesen visszaesett. Ezzel szemben a ceglédi nyilaskeresztes alapszervezetnél nem látható jelentős negatív változás. A taglétszámot tekintve semmiképpen nem érzékelhető, hogy számottevő csökkenés történt volna. A MÉP-et támogató sajtó egy könnyen cáfolható számarányváltozást állított példaként. Eszerint a nyilaskeresztesek országos támogatottsága durván visszaesett, hiszen az 1939-es választáson listán (lajstrom), egyéniben még közel 700000 szavazatot kaptak, míg 1943-ban csak 100000 fő a taglétszámuk.²⁵⁶ Vagyis a sajtó szerint a szavazóbázis egyenlő volt a tagság létszámával.²⁵⁷ A források alapján biztos, hogy nagy számban léptek be a férfiak mellett nők is. A családi indíttatás mellett valószínűleg komolyan szimpatizáltak a párt programjával.

A Nyilaskeresztes Párt és a ceglédi alapszervezet felépítése, tisztségviselői funkciói még a negyvenes években is a Nemzeti Fasiszta Párt szervezeti struktúrájának lenyomata volt, hasonlóan a húszas évek fajvédőjéhez. Az olasz fasiszták pártszervezeténél 1937-ben ezt olvashatjuk az ún. *fasciok* (egyletek, céhek) rendszerében: főiskolai, fiatal, női, sajtó, propaganda, harci, hadviseltek, őrségek, munkás fasiszta egyesületek (vasutas, postás) stb.²⁵⁸ Területi, testületi, szervezési igazgatás: pártigazgatóság, titkárság, kerület, megyei megbízott, fasiszta nagytanács stb. A Nyilaskeresztes Pártnál 1943-ban ilyen „korporációs” funkciók

²⁵¹ Úgy tűnik, hogy a hódmezővásárhelyi munkásmozgalomra is hathatott a nyilaskeresztes eszme, legalábbis Kruzslíc János helyi „kisnyilas” egykori illegális kommunista, szociáldemokrata párttag népbírószági vallomásából ez látszik: „...*A nemzetiszocialisták is szocialista programmal bolondították az embereket*”. Vö. Bana, 2006: 45–49.; Lackó, 1966: 130., Marjanucz, 2004: 54–55.; Nagy, 2009: 289.; Vincze, 2020: 197–199.

²⁵² Vö. Ceglédi nyilaskeresztes életrajzok: Berze Nagy József, Gyarmati József, Palásti István.

²⁵³ Ungváry, 2001b.

²⁵⁴ A nyilas városvezető Salgótarjánban állítólag a csehszlovák kommunista párt tagja volt, mielőtt a hungaristák közé állt. Vö. Fodor, 2005: 120.; Ungváry, 2001b.

²⁵⁵ Vö. 101. lábjegyzet.

²⁵⁶ Ez utóbbi szám valószínűleg a főispánok részére küldött rendőrkapitánysági jelentésekre támaszkodott.

²⁵⁷ Agonizál a csodaszarvas és a nyilasmozgalom. Erősen visszaesett a nyilasok és az Imrédy-párt tagjainak létszáma. Ez a címe a hírlapcikknek? A címetek nem dőlttel kell szedni? *Magyar Nemzet*, 1943. július 27., 5.

²⁵⁸ Fascista, 1937: 73–75.

(székek, céhek, csoportok, tagozatok) voltak: parasztszéktartó, munkásvezető, sajtó- és propaganda, női vezető, ifjúsági vezető, fegyveres pártszolgálat stb. Igazgatási és testületi elnevezések a nyilaskereszteseknél ekkor a következők voltak: országos központ, országos nagytanács, megyevezető, járásvezető, városvezető stb.²⁵⁹

A fasiszta Olaszországban nagy népszerűségnek örvendő, és sokkal nagyobb léptékű sport- és kulturális fejlesztés, az *Opera Nazionale Dopolavoro*²⁶⁰ mintájára a nyilaskeresztesek művészeti csoportokat, elsősorban dalárdákat, kerékpáros eseményeket szerveztek, Cegléden és máshol²⁶¹ is. Láthatjuk, hogy még ekkor is inkább az itáliai példa hat, mint a náci vagy valamiféle magyar specialitás. Természetesen a magyarországi viszonyokra igazítva alkották meg ezeket. Például itt nem reprezentálták felül a vasutasokat, postásokat vagy nem lett külön olimpiai bizottság, viszont volt a parasztságot összefogó „szék”. Az elnevezésekben közös a historizálás is. A „szék” a középkori Magyar Királyság közigazgatását idézte, míg szinte teljesen azonos a magyar *céh* elnevezés és az olasz *fascio* (egylet, céh).

Paksy szerint azok a nyilas alapszervezetek bizonyultak a leghatékonyabbnak, ahol a munkásság és a mezőgazdaságból élők nagyszámában voltak jelen, vagy e rétegek átfedésbe kerültek. Erre példaként Kalocsa mellett Ceglédet és Makót hozta fel.²⁶² A jelenlegi kutatások szerint azonban – bár az ipari keresők között némileg felülreprezentáltak voltak a nyilaskeresztesek – minden foglalkozási ágban jelen voltak.²⁶³ A hozzáférhető források alapján hasonló következtetéseket vonhatunk le Cegléd kapcsán is. A Nyilaskeresztes Párt tagnyilvántartó kartonjai szerint az iparosok, ipari dolgozók valóban nagyobb számban voltak jelen más magyarországi foglalkozásokhoz képest.²⁶⁴

Másfelől a magyar társadalom lélektana révén is magyarázatot keres, hogy Gömbös Gyula miniszterelnök halálával a keresztény középosztály és a kispolgárság egy tekintélyes része számára elveszett a hit egy alternatív, radikális megoldás lehetőségében. Más nyilaskeresztes alapszervezetektől²⁶⁵ eltérően 1936 és 1943 között a ceglédiekre nem volt jellemző az utcai, verbális vagy fizikai erőszak. Csupán a kezdeti időszakból találtunk

²⁵⁹ Vö. Nyilaskeresztes, 1943: 31–53.

²⁶⁰ Az Olaszországban igen népszerű fejlesztési programot 1925-ben indították el. Számos sportpályát, könyvtárat, mozi, színházat, zenekart létesítettek ennek keretében. A kerékpár is ilyen fontos eszköz volt a fasiszták körében, ha nem is a legfontosabb sport. A szervezet működéséről és a szabadidős tevékenységekre vonatkozó fasiszta tömegszervezetekről lásd: Grazia, 1981.

²⁶¹ Hódmezővásárhelyen is igyekeztek kerékpáros felvonulásokat szervezni, több-kevesebb sikerrel. Makó, 2019, 845–846.

²⁶² Paksy, 2013: 184.

²⁶³ Karsai, 2016: 159–163.

²⁶⁴ Vö. MNL OL, W 271. MF 21. 55499–55526. sz. mikrofilmdoboz.

²⁶⁵ Országosan ismert példák vannak Szentes, Óbuda és más települések kapcsán. Kovács, 2009: 108.; Marjanucz, 2004: 53–54.; Paksy, 2013: 132., 339.; Paksy, 2013: 137., 197.

egy-két esetet. 1943-ig inkább a békésebb szervezetekhez tartoztak. 1944-ben viszont szélsőségesebbé váltak, és a német megszállást követően már emberéleteket veszélyeztetett a fellépésük.

A ceglédi Nyilaskeresztes Párt sikerét egyértelműen meghatározta, hogy a városban a szélsőjobbaldali nézeteknek meghatározó előképei voltak. A dualizmus kori előzményekből táplálkozott az a szélsőséges radikalizmus és antiszemitizmus, amely az 1918 utáni fajvédő gondolattal, majd a nemzetiszocialista, hungarista eszmékkel együtt 1944-ig determinálta a helyi politikai közgondolkodást és a közvéleményt. Nyilvánvalóan nem minden ott élő volt zsidóellenes vagy szélsőséges gondolkozású, de a választási eredmények, a jelöltek személye, az újságok hangneme, a helyi kirekesztő rendelkezések és a nyilaskeresztes pártszervezet kiemelkedő szerepe a térségben egyértelműsítik Cegléd közbeszédének jellegét.

VII. Ceglédi nyilaskeresztes életrajzok²⁶⁶

Abonyi István (1899, Tápiószentmárton) napszámos. Analfabéta volt. 1939 és 1941 között volt a Nyilaskeresztes Párt tagja. 1945-ben rendőri felügyelet alatt állt.²⁶⁷

Abonyi Sándor (1905, Cegléd) napszámos, cipész. 1944-ig a Nyilaskeresztes Párt tagja volt. Aktívan látogatta a gyűléseket és ott saját maga által írt verseket adott elő. Pártszolgálatos volt. 1945-ben a Kecskeméti Népbíróság felmentette. Ám még ebben az évben 18 hónapra internálták. Utána rendőri felügyelet alatt állt.²⁶⁸

Barcsik Péter (1893, Cegléd) földműves. Írni-olvasni nem tudó kisparaszt. Péter nevű fiával együtt rövid ideig volt a Nyilaskeresztes Párt tagja, hamar kilépett. 1945 után a SZDP, majd a Magyar Dolgozók Pártja (MDP) tagja lett, valamint helyi földműves szakszervezet tagja volt.²⁶⁹

Berze Nagy József (1911, Budapest) cipésmester, öt elemi végzett. Az apja elvált asztalos volt. Berze Nagy a házassága révén került Ceglédre. Apósa 1919-es kommunista veterán, majd 1945 után aktív Magyar Kommunista Párt (MKP) és MDP tag volt. Berze Nagy 1940-ben lépett be a Nyilaskeresztes Pártba. 1943-tól az iparos céh vezetője volt. 1944 tavaszán frontszolgálatra vonult, novemberben tért haza Ceglédre, de a szovjet hadsereg magával vitte, ahonnan három hónap után tért vissza. Rá akarták bizonyítani, hogy 1944-ben részt vett a ceglédi zsidók összegyűjtésében. Eljárás indult ellene nyilaskeresztes múltja miatt is. 1945-ben a Kecskeméti Néppügyészség rendőri felügyelet alá helyezte. Újabb eljárás indult ellene, közös perben elsőrendű vádlott volt Bulyovszki Vilmos mellett, de 1947-ben a Kecskeméti Népbíróság felmentette. 1949-ben azonban a Népbíróságok Országos Tanácsa 6 hónap börtönbüntetésre ítélte és 5 évre felfüggesztette politikai jogait.²⁷⁰

²⁶⁶ Az életrajzokat elsősorban a néppügyészségi, népbírósági iratok adatai alapján állítottuk össze. Mivel többen is a néphatalmi jogszolgáltatás elé kerültek, akár vádlottként és/vagy tanúként így több vezető tisztséget betöltött személyről illetve egyszerű pártagról is sikerült rövid életrajzi leírást összeállítani.

²⁶⁷ BFL, XXV. 2. b. 80735/1949. 60. Kecskeméti Néppügyészség – K. Nagy Sándor és társai ügyében lefolytatott kihallgatások jegyzőkönyve – Abonyi István, 1948. szeptember 2.

²⁶⁸ Uo. 56. Kecskeméti Néppügyészség – K. Nagy Sándor és társai ügyében lefolytatott kihallgatások jegyzőkönyve – Abonyi Sándor, 1948. augusztus 7.; MNL BKML, XXV. 18. a. 398/1945.

²⁶⁹ Uo. 52. Kecskeméti Néppügyészség – K. Nagy Sándor és társai ügyében lefolytatott kihallgatások jegyzőkönyve – Barcsik Péter, 1948. július 23.

²⁷⁰ BFL, VII. 5. e. 18166/1949. 111. Magyar Államrendőrség Ceglédi Kapitánysága – Bulyovszki Vilmos tanúvallomási jegyzőkönyve, 1946. október 15., 139. Magyar Államrendőrség Ceglédi Kapitánysága – Berze Nagy József tanúvallomási jegyzőkönyve, 1946. október 16., 165–170. Kecskeméti Népbíróság – Berze Nagy József és társa tárgyalási jegyzőkönyve, 1947. február 3., 196–197. Kecskeméti Népbíróság – Berze Nagy József és társa perének ítélete, 1947. február 3., 207–208. Népbíróságok Országos Tanácsa – Berze Nagy József és

Bezzegh Andrásné Csicsó Eszter (1899, Cegléd) háztartásbeli. 1944-ben a Nyilaskeresztes Párt tagjaként az üzletek előtt arra biztatta a keresztényeket, hogy ne vásároljanak zsidó üzletben. Eljárás indult ellene nyilaskeresztes múltja miatt, és 1946-ban a Kecskeméti Népbíróság 6 hónap börtönbüntetésre és 10 év politikai jogainak felfüggesztésére ítélte. Az 1947-ben elrendelt perújrafelvétel keretében a népbíróság 1948-ban is fenntartotta a döntését. 1950-ben a Népbíróságok Országos Tanácsa felmentette.²⁷¹

Bezzegh Jakab Mihály (1903, Cegléd) borügynök. 1939-től tagja a Nyilaskeresztes Pártnak. Zsengeller József választási kampányának lelkes szervezője volt. Budapestre járt pártképzésre. 1940-ben kilépett, majd újra belépett a pártba. Járasi vezetőként működött. 1944. június-júliusban újra kilépett, de a nyilaskeresztes hatalomátvételtől ismét tagként tevékenykedett, de immár Budapesten. Eljárás indult ellene nyilaskeresztes múltja miatt, és 1945-ben a Kecskeméti Népbíróság 2 év börtönbüntetésre és 10 év politikai jogainak felfüggesztésre valamint ingatlanelkobzásra ítélte. 1946-ban perújrafelvétel keretében új eljárás indult ellene. 1947-ben a Kecskeméti Népbíróság 1 év 7 hónap börtönbüntetésre és 5 év politikai jogainak felfüggesztésére ítélte.²⁷²

Bezzegh Zsuzsanna (1927, Cegléd) háztartásbeli. A ceglédi Nyilaskeresztes Párt vezetőségében volt tag. 1944-ben Budapesten zsidó lakást igényelt. Az ingatlan főbérlijét feljelentette, mert zsidóknak élelmet vitt. Eljárás indult ellene nyilaskeresztes múltja miatt, de 1946-ban a Kecskeméti Népbíróság felmentette.²⁷³

Bori János (1894, Jászkarajenő) földműves. 1938-ban lépett be a Nyilaskeresztes Pártba. 1940-től Cegléd XI. kerületének vezetője volt. Állítása szerint 30-40 főt szervezett be, de ezenfelül aktív propagandát folytatott. 1945-ben több mint félévre internálták, majd 1946-ban a Kecskeméti Népbíróság 6 hónap börtönbüntetésre és 5 év politikai jogainak felfüggesztésére ítélte.²⁷⁴

Bulyovszki Vilmos perének ítélete, 1949. június 22.; XXV. 2. b. 80735/1949. 40. Magyar Államrendőrség Ceglédi Kapitánysága – Berze Nagy József kegyelmi ügye - környezettanulmánya, 1949. augusztus 23., 47–49. Kecskeméti Népbíróság – Nagy Sándor és társai ügyében lefolytatott kihallgatások jegyzőkönyve – Berze Nagy József, 1948. június 26., 50. Kecskeméti Népbíróság – K. Nagy Sándor és társai ügyében lefolytatott kihallgatások jegyzőkönyve, 1948. július 23.

²⁷¹ MNL BKML, XXV. 18. a. 56/1947.

²⁷² MNL BKML, XXV. 18. a. 200/1946.

²⁷³ MNL BKML, XXV. 18. a. 56/1947.

²⁷⁴ BFL, XXV. 2. b. 80735/1949. 58–59. Kecskeméti Népbíróság – K. Nagy Sándor és társai ügyében lefolytatott kihallgatások jegyzőkönyve – Bori János, 1948. szeptember 2.; MNL BKML, XXV. 18. a. 391/1945.

Bulyovszki Vilmos (1905, Cegléd) kőműves mester 1939-től segítette Zsengellér József tevékenységét. 1944-ben, a német megszállás idején részt vett a zsidók összeszedésében. Eljárás indult ellene. Eredetileg a Kókai Nagy Sándor elleni perben lett volna vádlott. Másodrendű vádlott volt a Berze Nagy József elleni perben. 1947-ben a Kecskeméti Népbíróság, majd 1949-ben a Népbíróságok Országos Tanácsa felmentette.²⁷⁵

Czigler Imre (1898, Vid) földműves. 1940-ben lépett be a Nyilaskeresztes Pártba, de rövid időn belül kilépett onnan. 1945 után 1 évig rendőri felügyelet alatt állt.²⁷⁶

Détári István (1867, Cegléd) 1940-ben lépett be a Nyilaskeresztes Pártba. Letartóztatták és rendőrségi felügyelet alá került. 1945 után ismét rendőrség eljárás alá került.²⁷⁷

Détári János (1898, Cegléd) földműves. 1939-ben lépett be a Nyilaskeresztes Pártba. 1940-től pártszolgálatos és kerületvezető volt. 1942 novemberétől kinevezték a helyi szervezet parasztszéktartó-helyettesévé. 1945. július és augusztus között internálták. Eljárás indult ellene nyilaskeresztes múltja miatt, de 1946-ban a Kecskeméti Népbíróság felmentette.²⁷⁸

Drobnai Gyula (1901, Cegléd) géplakatos. 1940 és 1943 között volt a Nyilaskeresztes Párt tagja. 1945 és 1947 között rendőri felügyelet alatt állt.²⁷⁹

Fehér Ferenc (1905, Cegléd) gulyás. 1939 után lépett be a Nyilaskeresztes Pártba, mert állítása szerint akkoriban szinte minden ceglédi tag volt, és aki nem, azt lenézték. 1944 végéig a Nyilaskeresztes Párt tagja volt. Eljárás indult ellene nyilaskeresztes múltja miatt, de 1946-ban a Kecskeméti Népbíróság felmentette.²⁸⁰

²⁷⁵ BFL, VII. 5. e. 18166/1949. 111. Magyar Államrendőrség Ceglédi Kapitánysága – Bulyovszki Vilmos tanúvallomási jegyzőkönyve, 1946. október 15., 142. Magyar Államrendőrség Ceglédi Kapitánysága – Bulyovszki Vilmos tanúvallomási jegyzőkönyve, 1946. október 15., 165–170. Kecskeméti Népbíróság – Berze Nagy Sándor és társa perének tárgyalási jegyzőkönyve, 1947. február 3., 196–197. Kecskeméti Népbíróság – Berze Nagy József és társa perének ítélete, 1947. február 3., 207–208. Népbíróságok Országos Tanácsa – Berze Nagy József és Bulyovszki Vilmos perének ítélete, 1949. június 22.; XXV. 2. b. 80735/1949. 236. Kecskeméti Népbíróság – K. Nagy Sándor és társai ügyében végzés, 1946. december 13.

²⁷⁶ BFL, XXV. 2. b. 80735/1949. 56. Kecskeméti Népbüvészség – K. Nagy Sándor és társai ügyében lefolytatott kihallgatások jegyzőkönyve – Czigler Imre, 1948. augusztus 7.

²⁷⁷ Uo. 54. Kecskeméti Népbüvészség – K. Nagy Sándor és társai ügyében lefolytatott kihallgatások jegyzőkönyve – Détári István, 1948. augusztus 7.

²⁷⁸ Uo. 56. Kecskeméti Népbüvészség – K. Nagy Sándor és társai ügyében lefolytatott kihallgatások jegyzőkönyve – Détári János, 1948. augusztus 7., MNL BKML, XXV. 18. a. 150/1946.

²⁷⁹ Uo. 60. Kecskeméti Népbüvészség – K. Nagy Sándor és társai ügyében lefolytatott kihallgatások jegyzőkönyve – Drobnai Gyula, 1948. szeptember 2.

²⁸⁰ MNL BKML, XXV. 18. a. 178/1946.

Fehér József (1904, Jászberény) napszámos, rendőrségi besúgó. Hat elemiit végzett. 1939 júniusától volt tagja a Nyilaskeresztes Pártnak, de 1942 elején kilépett onnan. A Kút u. 9-ben lakott, ahol a szervezet székhelye volt. 1943-tól a ceglédi rendőrség egyik hivatalos besúgójaként működött. 1943-ban bevonult katonának, de a következő év áprilisában már itthon volt. 1944-ben együttműködött a német megszállókkal a ceglédi lakhelyű baloldali és zsidó származású emberek összegyűjtésében. Eljárás indult ellene nyilaskeresztes múltja és a zsidók 1944-es internálása miatt. Eredetileg a Kókai Nagy Sándor perben lett volna vádlott. Mint elsőrendű vádlottat Rendes Andorral közös perben 1948-ban a Kecskeméti Népbíróság 5 év fegyházbüntetésre és 10 év politikai jogainak felfüggesztésére ítélte 1949-ben a Népbíróságok Országos Tanácsa visszautalta ügyét a Kecskeméti Népbíróságra enyhítés határozatában. 1952-ben a Budapesti Megyei Bíróság 6 év 3 hónap börtönbüntetésre ítélte. (Ellene 1947 és 1950 között a Balassagyarmati Megyei Bíróság és a Kecskeméti Törvényszék is ítéleteket hozott sikkasztás, lopás és egyéb bűncselekmények miatt, ezeket beleszámították az 1952-es ítéletnél.) Eljárás alá vonták amiatt is, hogy részt vett a szovjet és román megszállók fosztogatásainak megakadályozására alakult csoportban. Másodrendű vádlott volt Varga István, Tronka János és Pákozdi Sándor mellett. 1946-ban a Kecskeméti Népbíróság felmentette, majd 1948-ban a Népbíróságok Országos Tanácsa.²⁸¹

Ferenczi Ferenc (1911, Cegléd) cipésmester. Hat elemiit végzett. 1940 és 1942 között volt tagja a Nyilaskeresztes Pártnak. Pártszolgálatos volt. 1946-ban tért vissza a szovjet hadifogságból. Ezek után az SZDP, majd az MDP tagja lett.²⁸²

Fodor Pál (1914, Budapest) szobafestő segéd. Négy elemiit végzett, szegény családból származó szakmunkás volt. 1941-ben lépett be a Nyilaskeresztes Pártba, állítása szerint „*azért, mert láttam, hogy oda többen is beléptek*”. 1941-ben behívták a hadseregbe. Hazatérése után, 1943-ban pártszolgálatosnak (tizedvezető) nevezték ki. Körzetvezetői tisztséget kapott.

²⁸¹ BFL, VII. 5. e. 18166/1949. 140–141. Magyar Államrendőrség Ceglédi Kapitánysága – Fehér József tanúvallomási jegyzőkönyve, 1946. május 29.; XXV. 2. b. 80735/1949. 11–13. Kecskeméti Népbíróság – Fehér József és társai ügyének egységes vádirata, 1948. január 26.; XXV. 2. b. 80559/1949. 10–13. Népbíróságok Országos Tanácsa – Fehér József és Rendes Andor perének ítélete, 1949. június 22., 145–149. Kecskeméti Népbíróság – Fehér József és Rendes (Roth) Andor perének ítélete, 1948. március 8.; 236. Kecskeméti Népbíróság – K. Nagy Sándor és társai ügyében végzés, 1946. december 13.; XXV. 1. a. 4193/1948. 5–7. Magyar Államrendőrség Kecskeméti Főkapitánysága – Összefoglaló nyomozati jelentése a „Ceglédi földalatti-mozgalom ügyében”, 1945. szeptember 26., 75–76. Kecskeméti Népbíróság – Varga István és társai ügyében vádirat, 1945. november 22., 77–80. Kecskeméti Népbíróság – Varga István és társai perének ítélete, 1946. március 21., 88. Népbíróságok Országos Tanácsa – Varga István és társai perének ítélete, 1948. október 13.

²⁸² BFL, XXV. 2. b. 80735/1949. 56. Kecskeméti Népbíróság – K. Nagy Sándor és társai ügyében lefolytatott kihallgatások jegyzőkönyve – Ferenczi Ferenc, 1948. szeptember 2.

A német megszállás után nyíltan segédkezett a prominens zsidók összegyűjtésében. 1944 júniusában bevonult a magyar hadseregbe. 1945 és 1947 között hadifogoly volt a Szovjetunióban. 1947 után szakszervezeti tagként működött. Eljárás indult ellene nyilaskeresztes múltja és a ceglédi zsidók internálása miatt, de 1951-ben a Budapesti Megyei Bíróság felmentette.²⁸³

Gál István (1902, Cegléd) napszámos. 1940–44 között a Nyilaskeresztes Pártban körzetvezető tisztséget viselt. 1944 tavaszától zsidó boltok előtt őrséget állt, hogy keresztények ne menjenek be vásárolni. A Kecskeméti Népbíróság 1946-ban 8 hónap börtönbüntetésre és 5 év politikai jogainak felfüggesztésére ítélte.²⁸⁴

Gór Nagy Mihály (1890, Cegléd) villanyszerelő. Hat elemi végzett szakmunkás volt. 1939 tavaszán lépett a Nyilaskeresztes Pártba, amelynek 1943-ig volt tagja. Ez idő alatt pénztári ellenőrként, békéltető bizottsági és beszerzési bizottsági tagként is működött. 1944 tavaszán őrséget állt egy zsidó üzlet (Hamburger Jenő-féle) előtt, hogy oda a keresztények ne mehessenek be. Részt vett a zsidók internálásának előkészítésében. Eljárás indult ellene nyilaskeresztes múltja miatt, de 1946-ban a Kecskeméti Népbíróság felmentette.²⁸⁵

Gyarmati József (1900, Cegléd) lakatossegéd. 1919-ben vörös katona volt. 1940-től volt nyilas, állítása szerint kikémelelni, hogy mit csinálnak azok. Baloldali embernek tartotta magát, ennek ellenére nem tagadta, hogy nyíltan járkált az utcán zöldingben, nyilaskeresztes jelvényel. 1944-ben segített a ceglédi zsidók összeszedésénél a németeknek. Eljárás indult ellene nyilaskeresztes múltja miatt. 1946-ban a Kecskeméti Népbíróság 7 hónap 15 nap börtönbüntetésre és 3 év politikai jogainak felfüggesztésére ítélte.²⁸⁶

Hettich Ferenc (1879, Baranda) bognármester. 1941 őszéig ő volt a ceglédi nyilaskeresztes szervezet pénztárosa. Főkerületi szervezői tisztséget is ellátott.²⁸⁷

²⁸³ BFL, XXV. 1. a. 433/1950. 7–8. Budapesti Megyei Bíróság, Fodor Pál perének ítélete, 1951. február 1., 9–10., Budapesti Államügyészség, Fodor Pál ügyének vádirata, 1950. január 6., 30–34., Budapesti Törvényszék, Fodor Pál perének tárgyalási jegyzőkönyve, 1950. december 18.; BFL, XXV. 2. b. 80735/1949. 50. Kecskeméti Népbizottság – K. Nagy Sándor és társai ügyében lefolytatott kihallgatások jegyzőkönyve – Fodor Pál, 1948. július 23.

²⁸⁴ MNL BKML, XXV. 18. a. 495/1945.

²⁸⁵ BFL, VII. 5. e. 18166/1949. 121. Magyar Államrendőrség Ceglédi Kapitánysága – Farkas Zsigmond tanúvallomási jegyzőkönyve, 1946. szeptember 26.; MNL BKML, XXV. 18. a. 160/1946.; BFL, XXV. 2. b. 80735/1949. 51. Kecskeméti Népbizottság jegyzőkönyve, 1948. július 23.

²⁸⁶ MNL BKML, XXV. 18. a. 38/1946.

²⁸⁷ BFL, VII. 5. e. 18166/1949. 140–141. Magyar Államrendőrség Ceglédi Kapitánysága – Fehér József tanúvallomási jegyzőkönyve, 1946. május 29.

Hörömpő Ferenc (1900, Cegléd) napszámos. Négy elemi végzett földmunkás. 1940-ben lépett a Nyilaskeresztes Pártba, de 1942-ben kilépett onnan. 1944-ben újra tag lett és Cegléd VI. kerület nyilaskeresztes kerületvezetője volt, többeket beszervezett a pártba. Eljárás indult ellene nyilaskeresztes múltja miatt. 1946-ban a Kecskeméti Népbíróság 6 hónap börtönbüntetésre és 10 év politikai jogainak felfüggesztésére ítélte.²⁸⁸

Hörömpő Károly (1914, Cegléd) üveges mester, porcelánkereskedő. A Nyilaskeresztes Párt egyik vezető tagja. Kókai Nagy Sándor-féle társaság szűk köréhez tartozott. Részt vett 1944 májusában és júniusában a zsidók felkutatásában és összegyűjtésében. 1944 nyarán elhagyott zsidó igényelt ki. Ő volt az első, akit felelőségre vontak a vezető ceglédi nyilasok közül. Eljárás indult ellene nyilaskeresztes múltja és a zsidók internálásában betöltött szerepe miatt. 1945 májusában a Kecskeméti Népbíróság halálra, feltételesen 10 év politikai jogainak felfüggesztésére ítélte. Perújrafelvételt követően 1945-ben a Népbíróságok Országos Tanácsa 10 év kényszermunkára változtatta az ítéletet. Az ügy újbóli tárgyalását követően 1947-ben a Kecskeméti Népbíróság döntése alapján 3 év börtönbüntetésre ítélték.²⁸⁹

Hrobarek Sándor (1899, Budapest) vasesztergályos. Sokgyermekes, szegény iparos családból származott. 1921 óta élt és dolgozott Cegléden. 1940-től volt a tagja a Nyilaskeresztes Pártnak. Feleségét és fiát is beszervezte, a hétvégi családi program a pártszervezés lett számukra. 1941-ben állományvezető lett. Mivel az 1941-es Szálasi-látogatás egyik főszervezője volt, ezért rendőri felügyelet alá helyezték. 1942-től megyei munkásvezető, szervező. 1942 tavaszán kormányzósértés miatt eljárás indult ellene. Ezért 2 hónap előzetes letartóztatásba majd 2 év rendőri felügyelet alá került. Felesége, **Hrobarek Sándorné** 1942 ősztől vette át a munkásvezetői tisztséget, az év telétől a női tagozat elnöke lett. Mindketten részt vettek 1944 nyarán a zsidó üzletek kiigénylésében. 1944. október végén elhagyták a várost. Hrobarek az Andrassy út 60-ban gépkocsivezetői állást vállalt. A Németországba irányuló kitelepülést nem hajtotta végre, és Magyarországon maradt. Eljárás indult ellene nyilaskeresztes múltja miatt. A Budapesti Népbíróság 1949-ben 1 év 6 hónap börtönbüntetésre és 10 év politikai jogainak felfüggesztésére ítélte. A Népbíróságok Országos Tanácsa 1950-ben 2 év börtönbüntetésre ítélte.²⁹⁰

²⁸⁸ BFL, XXV. 2. b. 80735/1949. 58. Kecskeméti Népjegyészség – K. Nagy Sándor és társai ügyében lefolytatott kihallgatások jegyzőkönyve – Hörömpő Ferenc, 1948. szeptember 2., (MNL BKML, XXV. 18. a. 359/1945.)

²⁸⁹ Uo. 56. Kecskeméti Népjegyészség – K. Nagy Sándor és társai ügyében lefolytatott kihallgatások jegyzőkönyve – Hörömpő Károly, 1948. szeptember 2., (MNL BKML, XXV. 18. a. 23/1945.)

²⁹⁰ BFL, XXV. 1. a. 2110/1949. 14–16. Hrobarek Sándor gyanúsított kihallgatásáról jegyzőkönyv, 1949. július 23., 19–25. Budapesti Népbíróság – Hrobarek Sándor perének tárgyalási jegyzőkönyve, 1949. szeptember 19.,

Jakab János (1898, Tószeg) földműves. 1938-ban lépett be a Nyilaskeresztes Pártba. 1945 után 7 hónapig rendőri felügyelet alatt állt.²⁹¹

Jakab József (1885, Cegléd) földműves. 1938-ban lépett be a Nyilaskeresztes Pártba, de 1942-ben kilépett onnan. 1945 és 1946 között rendőri felügyelet alatt állt.²⁹²

Juhász Vilmos (1922, Cegléd) villanyszerelő, az apja fegyőr volt. Négy elemiit végzett. Az 1930-as évektől tevékenykedett szélsőjobboldali, nyilaskeresztes pártokban. 1938-tól tagja volt a Festetics-féle MNSZP-nek. Később a nyilaskeresztes tag lett. 1941-ben kizárták lopás, sikkasztás miatt. 1943-tól katonai szolgálatot teljesített. 1956 novemberében nemzetőrként vett részt a szabadságharcban.²⁹³

Kereszturi László (1899, Cegléd) napszámos. 1941 és 1945 között volt a Nyilaskeresztes Párt tagja. 1945 után belépett az MDP-be. Eljárás nem indult ellene.²⁹⁴

Kovács Ferenc (1887, Cegléd) földműves. 1943 és 1944 között volt a Nyilaskeresztes Párt tagja. 1945 után 3 hónapra internálták. 1945–1945-ban rendőri felügyelet alatt állt.²⁹⁵

Kovács Mária (1917, Cegléd) háztartásbeli. 1940 ősztől a Nyilaskeresztes Párt tagja volt. Viselte a zöld inget, valamint a gyűrűjébe vésett nyilaskeresztes jelvényt hordott. A zsidókat a nyílt utcán inzultálta (pl.: eléjük köpött, ha meglátta őket; vulgáris szavakkal illette őket stb). részt vett a nagyobb felvonulásokon és gyűléseken, gyakran zászlót vitt. 1944-ben Németországba menekült. Visszatérte után rendőri felügyelet alatt állt. Eljárás indult ellene

31–33. Budapesti Népbíróság – Hrobarek Sándor perének ítélete, 1949. szeptember 19., 36. Népbíróságok Országos Tanácsa – Hrobarek Sándor perének ítélete, 1950. január 13.; XXV. 2. b. 80735/1949. 139. Nyilaskeresztes Párt munkásság helyettes vezetője levele, 1942. szeptember 9.

²⁹¹ BFL, XXV. 2. b. 80735/1949. 56. Kecskeméti Népbüvészség – K. Nagy Sándor és társai ügyében lefolytatott kihallgatások jegyzőkönyve – Jakab János, 1948. augusztus 7.

²⁹² Uo. 56. Kecskeméti Népbüvészség – K. Nagy Sándor és társai ügyében lefolytatott kihallgatások jegyzőkönyve – Jakab József, 1948. augusztus 7.

²⁹³ ÁBTL, 3.1.5. O-14943/304. 4. Pest Megyei Rendőrfőkapitányság jelentése Juhász Vilmos ceglédi lakosról, 1961. szeptember 3., 6–7., Pest Megyei Rendőrfőkapitányság – Juhász Vilmos gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyve, 1957. augusztus 20.; BFL, XXV. 1. a. 4193/1948. 12. Magyar Államrendőrség Ceglédi Kapitánysága – Juhász Vilmos kihallgatásának jegyzőkönyve, 1945. szeptember 6. 50–51., Magyar Államrendőrség Kecskeméti Főkapitánysága – Juhász Vilmos gyanúsított kihallgatási jegyzőkönyve, 1945. szeptember 21.

²⁹⁴ BFL, XXV. 2. b. 80735/1949. 60. Kecskeméti Népbüvészség – K. Nagy Sándor és társai ügyében lefolytatott kihallgatások jegyzőkönyve – Kereszturi László, 1948. szeptember 2.

²⁹⁵ Uo. 60. Kecskeméti Népbüvészség – K. Nagy Sándor és társai ügyében lefolytatott kihallgatások jegyzőkönyve – Kovács Ferenc, 1948. szeptember 2.

nyilaskeresztes múltja miatt. 1946-ban a Kecskeméti Népbíróság 6 hónap börtönbüntetésre és 5 év politikai jogainak felfüggesztésére ítélte.²⁹⁶

Kozma Sándor (1887, Cegléd) földműves, próbarendőr. 1939 júliusában lépett be a Nyilaskeresztes Pártba. A helyi szervezet pénztárosa volt 1941-től 1943-ig. 1941-ben a Szálasi fogadására szervezett díszosztag tagja volt. 1944 áprilisától „őrséget vállalt” és segédkezett a zsidó üzletek lezárásánál és kiárulásánál. 1944 májusában és júniusában nyíltan segített prominens zsidó emberek összegyűjtésében. Eljárás indult ellene nyilaskeresztes múltja miatt, és 1945-ben a Kecskeméti Népbíróság 2 év börtönbüntetésre és 10 év politikai jogainak felfüggesztésére ítélte. 1947 után gazdálkodóként élt.²⁹⁷

Kókai Nagy Sándor (1900, Budapest) díjbirkózó, vendéglős. Apja ceglédi vállalkozása, vendéglője révén volt ismert a városban. Már az 1920-as évektől aktívan foglalkozott politikával. 1930-ban a kisgazdapárt ceglédi szervezetének az ő vendéglője adott helyet. A harmincas években Németországba került, ahol egy kölni nőt vett el feleségül. Megismerkedett a náci eszmével, ami nagy hatást gyakorolt rá. Visszatérése után szülei ceglédi vendéglőjét vette át, és üzemeltette. Német gyártmányú fekete színű autóval járt, amelyen horogkeresztes zászló lobogott. 1939-től lett igazán aktív párttag, amikor nyíltan korteskedett a nyilaskeresztes országgyűlési képviselőjelölt mellett. Sokat járt ki a Harmadik Birodalomba, azt állítva, hogy pártkapcsolatait építi. A ceglédi Nyilaskeresztes Párt belső harcaiban a vezetőség ellen fordult, majd 1943-tól átvette a városvezetői tisztséget. 1944-től megyevezető. Szélsőségesen lázított a zsidók ellen. Még azokat a keresztényeket is lefényképeztette, akik zsidó üzletbe jártak vásárolni. Vendéglőjében rendezkedtek be 1944 márciusától a német megszállók. Itt gyűjtötték össze május–júniusban a németek által internálni kívánt zsidó származású prominens személyeket. 1944. október közepétől fegyveres ellenállásra készült a szovjetek ellen, végül Budapestre szökött, ahol több zsidók elleni atrocitás résztvevője volt. 1944 őszén a Kereskedők Hivatásrendjének vezetője lett. 1945 után a felelősségre vonás elől ismeretlen helyre elmenekült. A Kecskeméti Néppügyészség vádirata alapján Berze Nagy Józseffel, Bulyovszki Vilmossal és Fehér Józseffel közös perben indítottak volna ellene eljárást.²⁹⁸

²⁹⁶ MNL BKML, XXV. 18. a. 129/1946.

²⁹⁷ BFL, VII. 5. e. 18166/1949. 13. Magyar Államrendőrség Ceglédi Kapitanysága – Kókai Nagy Sándor és társai ügyében jelentése – Kozma Sándor, 1946. május 21., 171–175. Kecskeméti Néppügyészség – Fehér József ügyének tárgyalási jegyzőkönyve, 1947. augusztus 25.; MNL BKML, XXV. 18. a. 309/1945.

²⁹⁸ Uo. 7–14. Magyar Államrendőrség Ceglédi Kapitanysága – Kókai Nagy Sándor és társai ügyében jelentés, 1946. május 21., 15–18. Magyar Államrendőrség Ceglédi Kapitanysága – Kókai Nagy Sándor és társai ügyében

Kökény András (1904, Cegléd) napszámos. 1941-ben lépett a Nyilaskeresztes Pártba. Pártszolgálatosként a párthelyiség őrzését látta el. Eljárás indult ellene nyilaskeresztes múltja miatt. 1946-ban a Kecskeméti Népbíróság 6 hónap börtönbüntetésre ítélte el.²⁹⁹

Kökény Mátýásné Kovács Terézia, özv. (1890, Cegléd) napszámos. 1942 márciusában a Nyilaskeresztes Párt tagja lett. Szociális gondozónői tisztséget viselt, az volt a feladata, hogy kerüljön kapcsolatba családokkal, és népszerűsítse közöttük a nyilaskeresztes eszméket. Tanyákra járt propagálni a pártot. Eljárás indult ellene nyilaskeresztes múltja miatt. 1945-ben a Kecskeméti Népbíróság 7 hónap börtönbüntetésre és 5 évre politikai jogai felfüggesztésére ítélte.³⁰⁰

Makai József (1902, Cegléd) földműves. 1942-ben lépett a Nyilaskeresztes Pártba. 1945–1947 között állt rendőri felügyelet alatt.³⁰¹

Martisek Imre (1910, Törtel) földműves. Írni és olvasni nem tudó szegényparaszt volt. 1944-ben lépett be a Nyilaskeresztes Pártba. Későbbi elmondása szerint azért, mert valakivel összeveszett és az megfenyegette, hogy elviteti. Itt talált menedékre. Eljárás indult ellene nyilaskeresztes tagsága miatt, de felmentették.³⁰²

Mányoki Ferencné Csibra Mária (1903, Cegléd) háztartásbeli. 1940-től a Nyilaskeresztes Párt tagja volt. Kezdetben gyakran látogatta a pártgyűléseket. Rendszeresen elénekelte a zsidó lakosok ablaka alatt az „Éljen Szálasi meg a Hitler” című gúnydalt. A Kecskeméti Népbíróság 1946-ban felmentette.³⁰³

Mózes Ferenc (1903, Cegléd) földműves. Négy elemiit végzett. 1940-ben lépett a Nyilaskeresztes Pártba. Pártszolgálatos volt. 1943-ban kilépett. Nyilaskeresztes

jelentés, 1946. október 15.; BFL, XXV. 2. b. 80735/1949. 236. Kecskeméti Népbíróság – K. Nagy Sándor és társai ügyében végzés, 1946. december 13.

²⁹⁹ BFL, XXV. 2. b. 80735/1949. 57. Kecskeméti Népbünyészség – K. Nagy Sándor és társai ügyében lefolytatott kihallgatások jegyzőkönyve – Kökény András, 1948. szeptember 2.

³⁰⁰ MNL BKML, XXV. 18. a. 418/1945.

³⁰¹ BFL, XXV. 2. b. 80735/1949. 57. Kecskeméti Népbünyészség – K. Nagy Sándor és társai ügyében lefolytatott kihallgatások jegyzőkönyve – Makai József, 1948. szeptember 2.

³⁰² BFL, XXV. 1. a. 2110/1949. 50. Kecskeméti Népbünyészség – K. Nagy Sándor és társai ügyében lefolytatott kihallgatások jegyzőkönyve – Martisek Imre, 1948. július 23.

³⁰³ MNL BKML, XXV. 18. a. 390/1945.

párttagságért 1945-ben 18 hónapra internálták. Eljárás indult ellene nyilaskeresztes múltja miatt, de felmentették.³⁰⁴

Obrác Nagy Ferencné Romanov Mária (1905, Cegléd) háztartásbeli. Öt elemiit végzett. 1940-ben lépett a Nyilaskeresztes Pártba. Az egyik legaktívabb szervezője volt a helyi szervezetnek. Gyűjtést rendezett a település szegény gyermekei részére, hogy az akcióval népszerűsítse a pártot. Egy időben Nagykőrösön is segített az ottani nyilas mozgalomnak. Nyilas újságokat, az *Összetartást* és a *Népet* árusította, és segélyakciókat szervezett a pártja nevében. A ceglédi rendőrség 1945 nyarától félévre internálta.³⁰⁵

Orosz József (1903, Cegléd) ácssegéd. 1939-ben lett nyilaskeresztes párttag. 1945 és 1948 között többször törvényszéki fogházba került, majd internálták.³⁰⁶

Osvát Benő (1899, Cegléd) földműves. 2 hónapig volt nyilaskeresztes párttag pártszolgálatosként. Elköltözött Ceglédre, így megszakadt kapcsolata a párttal. 1945 után két hónapra internálták és rendőri felügyelet alá helyezték.³⁰⁷

Ócsai Gergely (1902, Cegléd) földműves, parasztíró. Földműves családból származott. A Független Kisgazda-, Földmunkás- és Polgári Párt helyi alapszervezetének egyik vezetője és szervezője volt. Gazdasági iskolát végzett. Cikkeket írt a magyar parasztság nehéz helyzetéről, aminek hatására Bajcsy-Zsilinszky Endre meghívására 1931-ben rövid időre belépett a Nemzeti Radikális Pártba. Kapcsolatban volt a népi írókkal, így például: Darvas Józseffel, Sinka Istvánnal, Szabó Pállal és Veres Péterrel. Rokoni szálak fűzték a ceglédi nyilaskeresztes országgyűlési képviselőhöz, Zsengellér Józsefhez, ezért 1939-ben belépett a Nyilaskeresztes Pártba. A helyi szervezetben városvezető-helyettes és „parasztszéktartó” lett, de bekerült a városi képviselőtestületbe is. Előadásokat tartott a magyar parasztságról. Cikkei közt találunk szélsőséges nézeteket képviselőket, melyekben többek között a zsidó földek szétosztását szorgalmazta. Állítólag akkor ábrándult ki a nyilasokból, mikor Szálasit ceglédi látogatásakor megkérdezte a parasztság ügyéről, és a pártvezető visszatetsző választ

³⁰⁴ BFL, XXV. 1. a. 2110/1949. 52. Kecskeméti Népügyészség – K. Nagy Sándor és társai ügyében lefolytatott kihallgatások jegyzőkönyve – Mózes Ferenc, 1948. július 23.

³⁰⁵ BFL, XXV. 2. b. 80735/1949. 53. Kecskeméti Népügyészség – K. Nagy Sándor és társai ügyében lefolytatott kihallgatások jegyzőkönyve – Obrác Nagy Ferencné Romanov Mária, 1948. július 23.

³⁰⁶ Uo. 53. Kecskeméti Népügyészség – K. Nagy Sándor és társai ügyében lefolytatott kihallgatások jegyzőkönyve – Orosz József, 1948. augusztus 7.

³⁰⁷ Uo. 55. Kecskeméti Népügyészség – K. Nagy Sándor és társai ügyében lefolytatott kihallgatások jegyzőkönyve – Osvát benő, 1948. augusztus 7.

adott neki. 1941-ben a ceglédi Nyilaskeresztes Párt belső csatározásai, a Tóth Alfréd-féle puccs miatt kilépett a szervezetből. Ezután be akart lépni a MÉP-be, de végül erre nem került sor. Függetlenként tagja volt a városi képviselőtestületnek. Eljárás indult ellene nyilaskeresztes múltja miatt, 1944 telétől rendőri felügyelet alá került, majd 1945 áprilisában internálták. 1946-ban a Kecskeméti Népbíróság 8 hónap börtönbüntetésre és 5 év politikai jogainak felfüggesztésére ítélte. 1946-ban a Kecskeméti Népbíróság felmentette.³⁰⁸

Palásti István (1913, Pozsony) szabósegéd. Négy elemiit végzett. 1939-ben lépett be a Nyilaskeresztes Pártba. 1940-tól a ceglédi szervezet ifjúsági vezetője, majd helyettes pénztárnoka, 1941-ben a szabó és cipésmunkások szakcsoportjának, 1942-től az üzemi nyilvántartás vezetője volt. Az egyik legszélsőségesebb németbarát személyként tartották számon a városban, „Hitler 2”-nek nevezték. 1943-ban mégis kizárták arra hivatkozva, hogy kommunista és zsidó ismerősei voltak. Ezzel valószínűleg a párt belső ellenségeskedéseinek áldozata lett. 1944-ben újra belépett. Feljelentette a zsidó temető őrét, mert szerinte titkos fényjeleket adott le ellenséges repülőknél. 1944 márciusától zsidó üzletek előtt vállalt őrséget, hogy a keresztény vásárlókat megakadályozza a vásárlásban. Többeket feljelentett zsidó vagyon rejtegetéséért, és mert nem viselték a sárga csillagot. 1944-ben segített a német megszállóknak az internálandó zsidó származásúak felkutatásában. 1944 júniusától katona. 1944 decemberétől 1948. októberig szovjet hadifogságban volt. 1945 januárjától a hadifoglyoknak kommunista és antifasiszta gyűléseket szervezett. Eljárás indult ellene nyilaskeresztes múltja miatt. 1949-ben a Budapesti Népbíróság 1 év börtönbüntetésre és 3 év politikai jogoktól való eltiltásra ítélte, majd a Népbíróságok Országos Tanácsa 1950-ben 6 hónap börtönbüntetésre enyhítette az elsőfokú ítéletet.³⁰⁹

³⁰⁸ ÁBTL, 2.2.1. I/11. 9. doboz. 1–2. Ócsai Gergely kartonja; ÁBTL, 3.1.9. V-91846 Pálincás Piros és társai. 29–30. Cegléd Városi Rendőri Büntetőbíróháza – Pálincás Piros és társai ügyében jegyzőkönyv, 1944. december 7., 32. Cegléd Megyei Város Rendőrkapitánysága – Pálincás Piros és társai ügyében jegyzőkönyv, 1945. április 30., 35–35b. Ócsai Gergely folyamodványa az internálása ellen, é.n., 117. Pest Megyei Rendőrfőkapitányság Ócsai Gergely nyilvántartási anyaga, 1965. szeptember 17.; BFL, XXV. 2. b. 80735/1949. 442–443. Kecskeméti Népbíróság – Ócsai Gergely perének tárgyalási jegyzőkönyve, 1946. június 24., 455–457. Kecskeméti Népbíróság – Ócsai Gergely perének ítélete, 1946. június 24., 459–462. Kecskeméti Népbíróság – Ócsai Gergely perének ítélete, 1947. május 16.

³⁰⁹ BFL, VII. 5. e. 659/1950. 13–18. Budapesti Népbíróság – Palásti István perének tárgyalási jegyzőkönyve, 1949. augusztus 19., 19–20. Budapesti Népbíróság – Palásti István kihallgatási jegyzőkönyve, 1949. május 16., 27–28. Budapesti Népbíróság – Palásti István perének ítélete, 1949. augusztus 19., 29. Népbíróságok Országos Tanácsa – Palásti István perének ítélete, 1950. február 20.; MNL PML, IV. 401. a. 175/1941. 618. Magyar Királyi Rendőrség Ceglédi Kapitánysága november havi helyzetjelentés, 1941. december 9.

Pálinkás Lászlóné Reiger Irén (1907 Cegléd) Egyik aktív szervezője volt a ceglédi nyilaskeresztes nőknak. A női tagozat vezetője volt 1942-ig, de a rendőrségi és csendőrségi zaklatások, felügyelet miatt távozott a pozícióból.³¹⁰

Ragály Sándor (1893, Cegléd) fölműves. Pár hónap volt a Nyilaskeresztes Párt tagja. 1947–1947 között rendőri felügyelet alá került.³¹¹

Rendes Andor (eredetileg: Róth Andor, 1902, Bonyhád) kárpitos. Sváb családból származott. Kereskedelmi érettségivel rendelkezett. Az ipartestület elnöke volt. 1943 körül kormányzósértési ügyből kifolyólag eljárás indult ellene, mert nem engedte, hogy a műhelyében valaki elhelyezze Horthy Miklós képét. Erre hivatkozva 1943-ban lépett be a Nyilaskeresztes Pártba. Szoros kapcsolatban volt a Hűség Háza propaganda osztályával, mivel a szervezet „népszerűsítésének” vezetője volt. 1944-től a ceglédi Nyilaskeresztes Párt városvezető helyettese. Már előzőleg az ún. céhek vezetője volt. 1944. március 19. után együttműködött a német megszállókkal a ceglédi lakhelyű baloldali és zsidó származású emberek összegyűjtésében. 1944 augusztusától katonának hívták be. Elköltözött Ceglédre, és belépett a decsi MKP-be. Eljárás indult ellene nyilaskeresztes múltja és a zsidók 1944-es internálása miatt. Fehér Józseffel közös perben, mint másodrendű vádlottat 1948-ban a Kecskeméti Népbíróság 1 év 6 hónap börtönbüntetésre és 5 év politikai jogainak felfüggesztésére ítélte. 1949-ben a Népbíróságok Országos Tanácsa beszámítottnak vette az előzetes letartóztatásban töltött idejét.³¹²

Reznák László, dr. (1898, Cegléd) ügyvéd. Cegléden népszerű és közismert ügyvéd, Zsengellér József nyilaskeresztes országgyűlési képviselő jó barátja volt. 1939-ben Zsengellér kérésére lépett a Nyilaskeresztes Pártba. Segítette az 1939-es választási kampányt. 1940-ben megválasztották nyilaskeresztes városvezetőnek. 1941-ben a megyevezetői tisztséget megkapta. Szoros kapcsolatban állt Matolcsy Mátyással, akivel többször találkozott a fővárosban és együtt agitált a ceglédi külterületen. Többször tartott előadást, és aktívan

³¹⁰ BFL, XXV. 1. a. 550/1949. 3. Magyar Királyi V. Csendőrkerület Budai úti lovas őr – Feljelentés Tóth Alfréd és 7 társa ügyében, 1941. május 9.

³¹¹ BFL, XXV. 2. b. 80735/1949. 54. Kecskeméti Népbíróság – K. Nagy Sándor és társai ügyében lefolytatott kihallgatások jegyzőkönyve – Ragály Sándor, 1948. augusztus 7.

³¹² BFL, VII. 5. e. 18166/1949. 140–141. Magyar Államrendőrség Ceglédi Kapitánysága – Fehér József tanúvallomási jegyzőkönyve, 1946. május 29., 152–153. Rendes Andor kihallgatási jegyzőkönyve, 1948. május 4.; XXV. 2. b. 80735/1949. 11–13. Kecskeméti Népbíróság – Fehér József és társai ügyében egységes vádirat, 1948. január 26.; XXV. 2. b. 80559/1949. 10–13. Népbíróságok Országos Tanácsa – Fehér József és Rendes Andor perének ítélete, 1949. június 22., 145–149. Kecskeméti Népbíróság – Fehér József és Rendes (Roth) Andor perének ítélete, 1948. március 8.

szervezte a pártot. 1941-ben az örökös belső pártharcoknak köszönhetően leváltották tisztségéből. 1941-től bevonult a magyar hadseregbe, és fokozatosan átadta a tisztségét helyettesének, Tóth Alfrédnak. A Pálffy Fidél-féle nyilas párt vezetői kapcsolatot kerestek vele, hogy alapítsa meg a ceglédi alapszervezetüket, de ő a kiábrándultságára hivatkozva ezt elhárította. 1944 tavaszától zsidó vagyont rejtegetett a lakásán. 1944 után szovjet hadifogságba került. Ott rendszeresen részt vett a szovjet agitációs előadásokon, és a táboron belül a magyar hadifoglyok között ő lett az antifasiszta blokk elnöke. Eljárás indult ellene nyilaskeresztes múltja miatt, de 1946-ban a Kecskeméti Népbíróság felmentette.³¹³

Romanov Miklósné (1917, Cegléd), háztartásbeli. 1940. február 20-án belépett a helyi Nyilaskeresztes Pártba. Szervezői tisztséget töltött be, a propagandában segédkezett. 1944 tavaszától őrséget állt a zsidó üzletek előtt, hogy a keresztények ne mehessenek be. Eljárás indult ellene nyilaskeresztes múltja miatt. 1946-ban a Kecskeméti Népbíróság 8 hónap börtönbüntetésre és 5 év politikai jogainak felfüggesztésére ítélte.³¹⁴

Szakter József, dr. (1891, Cegléd) állatorvos. Szegény, tízgyermekes család sarja. Tartalékos hadnagyként részt vett az első világháborúban. A környék tanyavilágát foglalkozásánál fogva jól ismerte. Állítása szerint, 1939-ben azért lépett be a Nyilaskeresztes Pártba, hogy Zsengellér József választási kampányát segítse. A nyilaskeresztes propaganda főszervezője lett a külterületen a szegényparasztok körében. Rövid időre elvállalta a megyevezető-helyettesi tisztséget. Miután 1942-ben a ceglédi Hűtőház- és Vágóhíd Bizottság vezetője lett, eltávolodott a nyilasoktól. Pedig amikor ebbe a tisztségbe lépett, a *Magyarság* című lap a nyilasok nagy győzelmeként értékelte a kinevezését. Ám ő ettől kezdve nem tartotta a kapcsolatot a párttal. Eljárás indult ellene nyilaskeresztes múltja miatt. 1946-ban Kecskeméti Népbíróság még felmentette, viszont a Népbíróságok Országos Tanácsa 1948-ban 2 év börtönbüntetésre, és 10 év politikai jogainak felfüggesztésére ítélte.³¹⁵

³¹³ ÁBTL, 3.1.9. V-72830. 6. Magyar Királyi Rendőrség Ceglédi Kapitánysága – Dr. Reznák László ügyének jegyzőkönyve. 1944. június 7., 11. Magyar Államrendőrség Ceglédi Kapitánysága – Dr. Reznák László ügyének jegyzőkönyve. 1946. március 8., 16–17. Magyar Államrendőrség Ceglédi Kapitánysága – Dr. Reznák László ügyéről jelentés. 1946. május 8., 20–21. Magyar Államrendőrség Ceglédi Kapitánysága – Dr. Reznák László kihallgatási jegyzőkönyve, 1946. október 19.; BFL, XXV. 1. a. 4301/1948. 3–4. Magyar Államrendőrség Ceglédi Kapitánysága – Dr. Reznák László ügyéről jelentés, 1946. május 8., 27–34. Kecskeméti Népbíróság – Dr. Reznák László perének tárgyalási jegyzőkönyve, 1946. október 26., 35–37. Kecskeméti Népbíróság – Dr. Reznák László perének ítélete, 1946. október 26.

³¹⁴ MNL BKML XXV. 18. a. 40/1946.

³¹⁵ BFL, XXV. 1. a. 4224/1948. 6–7. Kecskeméti Népbíróság – Dr. Szakter József perének ítélete, 1946. február 4., 9–10. Népbíróságok Országos Tanácsa – Dr. Szakter József perének ítélete, 1948. november 9., 11. Magyar Államrendőrség Ceglédi Kapitánysága – Dr. Szakter József ügyében jelentés, 1945. május 7., 16–17. Magyar Államrendőrség Ceglédi Kapitánysága – Dr. Szakter József és Doba István szembesítési jegyzőkönyve, 1945. június 1., XXV. 1. a. 6893/1948. 2–3. Kecskeméti Népbíróság – Dr. Szakter József perének ítélete, 1946.

Szalisznyó Ferenc (1903 Cegléd) földműves. 1941-ben lépett a Nyilaskeresztes Pártba. A szervezet elkötelezett és hűséges tagjaként tartották számon. Zöldinget és karszalagot viselt az utcán. Szálasi látogatásánál őrséget vállalt, amiért rendőri felügyelet alá került két évre. Ettől kezdve nem vett részt a párt életében. Ennek ellenére 1945 áprilisától 1948 februárjáig ismét rendőrségi felügyelet alatt volt.³¹⁶

Szalisznyó József (1904, Cegléd) kőműves segéd. 1938-tól volt a Nyilaskeresztes Párt tagja, ahol pártszolgálati vezetőként ténykedett. Nyíltan viselte a nyilaskeresztes pártjelvényeit és a zöldinget. Erőszakosan lépett fel a zsidó származású személyekkel szemben!, és fegyvert viselt. 1945 után hamis tanúvallomást írtak alá vele. Ebben elismertették vele, hogy a Hűség Háza Kihallgató Bizottságának tagja volt, és közvetve részt vett 218 budapesti zsidó kivégzésében. Eljárás indult ellene nyilaskeresztes múltja és az 1944-es események miatt. 1947-ben a Kecskeméti Népbíróság a még körözés alatt álló Szalisznyót bűnösnek ítélte. 1949-ben a Budapesti Népbíróság 3 év börtönbüntetésre és 10 év politikai jogainak felfüggesztésére ítélte. A fellebbezést követően ugyanezt az ítéletet hozta 1949-ben a Népbíróságok Országos Tanácsa is.³¹⁷

Tóth Alfréd (1897, Cegléd) kályhás-mester. Fiatal korában a szociáldemokrata mozgalom híve volt. Az első világháborúban sérülést szerzett, jobb keze lebénult, 75%-os hadirokkanttá nyilvánították. Állítása szerint antiszemitizmusa abból táplálkozott, hogy vállalkozásait zsidó hitelezői háromszor elárverezték. Az 1938-tól a hungarista párt tagja és egyik alapítója. 1939-től a nyilaskeresztes mozgalom városvezetője. Még a polgármesteri tisztségre is pályázott. 1939-ben leváltották. Ennek ellenére aktív szervezője maradt a pártnak. 1941-től szigorú rendőri felügyelet alatt állt. 1942-ben visszakerült a városvezetői tisztségbe. Agilisán járta a ceglédi tanyákat, és léptette be az embereket a Nyilaskeresztes Pártba. Előadásokat és

február 4., 5–6. Népbíróságok Országos Tanácsa – Dr. Szakter József perének ítélete, 1948. november 9.

³¹⁶ BFL, XXV. 2. b. 80735/1949. 55. Kecskeméti Népbíróság – K. Nagy Sándor és társai ügyében lefolytatott kihallgatások jegyzőkönyve – Szalisznyó Ferenc, 1948. augusztus 7.

³¹⁷ BFL, XXV. 2. b. 81515/1949. Szalisznyó József ügye. 6–7. Magyar Államrendőrség Ceglédi Kapitanysága – Szalisznyó József elleni nyomozás jelentése, 1945. március 12., 8. Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitanysága – Szalisznyó József nyilas párttag elleni nyomozás jelentése, 1946. április 30., 15. Magyar Államrendőrség Ceglédi Kapitanysága – Szalisznyó József elleni nyomozás jelentése, 1945. április 21., 16–17. Magyar Államrendőrség Ceglédi Kapitanysága – Szalisznyó József ügyében jelentés, 1945. május 7., 45–47. Kecskeméti Népbíróság – Szalisznyó József perének ítélete, 1947. december 10., 49–50. Budapesti Népbíróság – Szalisznyó József perének ítélete, 1949. május 6., 51–52. Népbíróságok Országos Tanácsa – Szalisznyó József perének ítélete, 1949. szeptember 22.; BFL, XXV. 2. b. 80735/1949. 49–50. Kecskeméti Népbíróság – K. Nagy Sándor és társai ügyében lefolytatott kihallgatások jegyzőkönyve – Szalisznyó József, 1948. augusztus 7.; BFL, XXV. 2. b. 81515/1949. 11. Budapesti Népbíróság – Szalisznyó József perének ítélete, 1949. május 6., 12. Népbíróságok Országos Tanácsa – Szalisznyó József perének ítélete, 1949. szeptember 22., Magyar Államrendőrség Ceglédi Kapitanysága – Szalisznyó József ügyében jelentés, é.n.

gyűléseket szervezett. Járási vezetői tisztséget viselt. Egy hónapos elzárása alatt is utasításokat küldött a fogházból. A belső pártharcok miatt 1943-ban újból leváltották. Ezután „külön nyilas” pártot szervezett, a helyi Magyar Nemzetiszocialista Párt vezére lett. Azonban mindvégig arra készült, hogy visszatérhet a Nyilaskeresztes Párt vezetői pozíciójába. 1944 novemberében nyugatra menekült, de hazatért. Eljárás indult ellene nyilas múltja miatt, és 1945-ben a Kecskeméti Népbíróság 5 év börtönbüntetésre és 10 év politikai jogainak felfüggesztésére ítélte. 1948-ban a Népbíróságok Országos Tanácsa 5 év börtönbüntetésre és 10 év politikai jogainak felfüggesztésére ítélte.³¹⁸

Tóth Alfrédné Sárík Eszter (1899, Nagykőrös) háztartásbeli. 1941-ben lépett a Nyilaskeresztes Pártba. 1942 januárjában a szociális és női tagozat vezetőjének akarták kinevezni, de nem vállalta el. Férjével együtt hagyta el a pártot. Eljárás indult ellene nyilas múltja miatt 1945-ben, de ezt a Kecskeméti Népbíróság 1948 elején megszüntette.³¹⁹

Tóth István (1891, Cegléd) kőműves segéd. Hat elemi végzettségű. Testvére, Tóth Alfréd hívására lépett 1939-ben a Nyilaskeresztes Pártba. 1942-től a pártszolgálatosok parancsnoka volt. 1943-ban kilépett a pártból. Nyilaskeresztes tagságáért 1945 nyarától 3 hónapra internálták. Ezután a ceglédi építőmunkások szakszervezetének vezetője lett.³²⁰

Tóth József (1903, Cegléd) napszámos. 1939-től a Nyilaskeresztes Párt tagja volt pártszolgálatosként. 1944-ben puskával őrséget állt több zsidó üzlet (pl.: Rónai-féle ruhásüzlet) előtt, figyelmeztette a vásárlókat, hogy oda ne menjenek be. Eljárás indult ellene nyilaskeresztes tagsága miatt, 1946-ban a Kecskeméti Népbíróság felmentette.³²¹

³¹⁸ ÁBTL, 4.1. A-872/1. Szovjet állambiztonsági szervektől átvett anyagok. 50. Kompromittált magyar személyek 21. sz. jegyzéke; BFL, XXV. 1. a. 550/1949. 11. Magyar Királyi Rendőrség Ceglédi Kapitanysága – Tóth Alfréd ügyében jelentés, 1943. január 20., 12. Magyar Királyi Rendőrség Ceglédi Kapitanysága – Tóth Alfréd ügyében jelentés, 1943. szeptember 30., 35–37. Magyar Államrendőrség Ceglédi Kapitanysága – Tóth Alfréd ügyében jegyzőkönyv, 1945. július 12., 16. Magyar Államrendőrség Ceglédi Kapitanysága – Tóth Alfréd ügyében jelentés, 1945. szeptember 26., 31–34. Magyar Királyi Rendőrség Ceglédi Kapitanysága – Tóth Alfréd ügyében jegyzőkönyv, 1941. augusztus 10., 35–37. Magyar Államrendőrség Ceglédi Kapitanysága – Tóth Alfréd ügyében jelentés, 1945. július 12., 44–47. Kecskeméti Népbíróság – Tóth Alfréd perének tárgyalási jegyzőkönyve, 1945. november 20., 48–52. Kecskeméti Népbíróság – Tóth Alfréd perének ítélete, 1945. november 20., 56–57. Népbíróságok Országos Tanácsa – Tóth Alfréd perének ítélete, 1948. április 28.

³¹⁹ MNL BKML, XXV. 18. a. 493/1945.

³²⁰ BFL, XXV. 2. b. 80735/1949. 52. Kecskeméti Népbíróság – K. Nagy Sándor és társai ügyében lefolytatott kihallgatások jegyzőkönyve – Tóth István, 1948. július 23.

³²¹ MNL BKML, XXV. 18. a. 213/1946.

Tóth Mihály (1893, Cegléd) napszámos. 1943 tavaszán lépett a Nyilaskeresztes Pártba, mert Szalisznyó Ferenc beszervezte. Aktívan részt vett a tagtoborzásban. 1945-től rendőri felügyelet alatt állt.³²²

Tóth Mihály (1904, Cegléd) földműves 1941 tavaszán lépett a Nyilaskeresztes Pártba. 1945-től rendőri felügyelet alatt állt 1947-ig. Eljárás indult ellene, de 1946-ban a Kecskeméti Népbíróság felmentette.³²³

Varga István (1887, Nagykárolyfalva) Két elemi végzett. Vak ember volt, Pápán lépett a nyilasok közé. 1941 és 1943 között volt nyilaskeresztes párttag. A szovjet és a román megszállók fosztogatásainak megakadályozására csoportot szervezett volt nyilasokból és más személyekből. 1945-ben eljárás indult ellene összeesküvés vádjával. Elsőrendű vádlott volt Fehér József, Tronka János és Pákozdi Sándor mellett. 1946-ban a Kecskeméti Népbíróság felmentette, majd 1948-ban a Népbíróságok Országos Tanácsa is.³²⁴

Visnyei Illés (1883, Tápiószele) piaci árus. Az egyik első ceglédi nyilaskeresztes párttag volt. A piaci napokon rendszeresen agitált a vevőközönsége között. A békéltető bizottság elnöke volt. Kerület szervezői tisztséget viselt.³²⁵

Vörös István (1907, Cegléd) napszámos. Két elemi végzett szegényparaszt volt. Belépett a Nyilaskeresztes Pártba. 1945 után a ceglédi földmunkás szakszervezet tagja lett. Eljárás indult ellene nyilaskeresztes tagsága miatt, de a Kecskeméti Népbíróság felmentette.³²⁶

Zsámberger János, ifj. (1894 Cegléd) cipésmester. A ceglédi Nyilaskeresztes Párt tagja volt 1939-től. Aktív propagandatevékenységet folytatott a mozgalom érdekében. 1944 októberétől, Szálasi hatalomra jutása után fegyveres pártszolgálatot teljesített. Eljárás indult

³²² MNL BFL, XXV. 2. b. 80735/1949. 58. Kecskeméti Népbünyészség – K. Nagy Sándor és társai ügyében lefolytatott kihallgatások jegyzőkönyve – Tóth Mihály, 1948. szeptember 2.

³²³ MNL BKML, XXV. 18. a. 382/1945.; BFL, XXV. 2. b. 80735/1949. 58. Kecskeméti Népbünyészség – K. Nagy Sándor és társai ügyében lefolytatott kihallgatások jegyzőkönyve – Tóth Mihály, 1948. szeptember 2.

³²⁴ BFL, XXV. 1. a. 4193/1948. 5–7. Magyar Államrendőrség Kecskeméti Főkapitánysága – Összefoglaló nyomozati jelentése a „Ceglédi földalatti-mozgalom ügyében”, 1945. szeptember 26., 50–51. Magyar Államrendőrség Kecskeméti Főkapitánysága – Juhász Vilmos kihallgatási jegyzőkönyve, 1945. szeptember 10., 75–76. Kecskeméti Népbünyészség – Varga István és társai ügyében vádirat, 1945. november 22., 77–80. Kecskeméti Népbíróság – Varga István és társai perében ítélet, 1946. március 21., 88. Népbíróságok Országos Tanácsa – Varga István és társai perében ítélete, 1948. október 13.

³²⁵ BFL, VII. 5. e. 18166/1949. 140–141. Magyar Államrendőrség Ceglédi Kapitánysága – Fehér József tanúvallomási jegyzőkönyve, 1946. május 29.

³²⁶ BFL, XXV. 2. b. 80735/1949. 51. Kecskeméti Népbünyészség – K. Nagy Sándor és társai ügyében lefolytatott kihallgatások jegyzőkönyve – Vörös István, 1948. július 23.

ellene nyilaskeresztes tagsága miatt. 1945-ben a Kecskeméti Népbíróság 6 hónap börtönbüntetésre és 5 év politikai jogainak felfüggesztésére ítélte.³²⁷

Zsengellér János (1907, Cegléd) kovács. 1938-ban belépett a Nyilaskeresztes Pártba. Rokoni ismeretség révén segítette Zsengellér József képviselő választási kampányát. Előadást tartott gyűléseken a propaganda keretében. 1941 után nem foglalkozott a párt dolgaival. Eljárás indult ellene nyilaskeresztes múltja miatt, de 1946-ban a Kecskeméti Népbíróság felmentette.³²⁸

Zsengellér József (1896, Cegléd) csendőrtiszt, országgyűlési képviselő. Az első világháborúban az orosz fronton harcolva számos kitüntetést kapott. 1915 májusától került a magyar királyi csendőrség kötelékébe. 1915 novemberétől tartalékos csendőr zászlós, 1917 februárjától tartalékos csendőr hadnagy volt. 1933-tól a bajai csendőr-szárnyparancsnokság parancsnoka lett. 1939-ben csendőr századosként kérte nyugdíjazását cukorbetegségére hivatkozva. A Nyilaskeresztes Párt „független” jelöltjeként indult az 1939-es választásokon. Rendkívüli népszerűsége miatt még a választójogukkal élő helyi zsidók is rá szavaztak. Antal István (MÉP) és Czirják Antal (FKgP) képviselőjelöltekkel szemben került be a ceglédi választókerületből a képviselőházba. Egyszer sem szólalt fel, és állítása szerint maximum 10-12 ülésen vett részt a parlamentben. Mivel nem értett egyet a Horthy-ellenes összeesküvéssel, ezért szembe került a pártvezetéssel. 1941-ben – arra hivatkozva, hogy Kárpátalján közös faipari vállalkozása van egy zsidóval – kizárták. A Magyar Megújodás Pártját kívánta népszerűsíteni Cegléden, de sikertelenül. Belépett a Baký–Pálffy-féle Magyar Nemzetiszocialista Pártba. 1944 októberében Budapestre menekült. 1945 februárjában a szovjetek őrizetbe vették és Albertirsán tartották fogságban. 1945 nyarán a Budapesti Népbíróság 2 év börtönbüntetésre, és 5 év politikai jogai gyakorlásának felfüggesztésére ítélte. 1946 nyarán szabadlábra helyezték, de újra eljárás alá vonták. A Népbíróságok Országos Tanácsa 1946 telén 1 év 6 hónap börtönbüntetésre, és 5 év politikai jogai gyakorlásának felfüggesztésére ítélte.³²⁹

³²⁷ MNL BKML, XXV. 18. a. 357/1945.

³²⁸ Uo. 168/1946.

³²⁹ ÁBTL, 3.1.9. V-85886. 7–8. Magyar Államrendőrség Újpesti Kapitanysága Kalmár Pál nyilatkozata. 1945. október 7., 31–33. Budapesti Népbíróság – Zsengellér József perének ítélete. 1945. október 8., 34–35. Népbíróságok Országos Tanácsa – Zsengellér József perének ítélete. 1946. december 4., 36. Népbíróságok Országos Tanácsa – Zsengellér József szabadlábra-helyezési ügye. 1946. július 9.; ÁBTL, 3.1.9. V-87778. 43. Magyar Királyi Budapesti Főkapitanyság – Zsengellér József kihallgatási jegyzőkönyve, 1945. április 4., 54. Budapesti Népügyészség – Zsengellér József elleni nyomozati anyag vádirattal. 1945. május 30., 55–56. Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitanyság, Zsengellér József elleni internálási javaslat, 1946. július 17.; BFL, XXV 1 c. 1042/1945. 5–6. Magyar Államrendőrség Budapesti Főkapitanysága – Zsengellér József kihallgatási

VIII. Felhasznált források és irodalom

Levéltári források

Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára (ÁBTL)

ÁBTL, 2.2.1. Operatív és hálózati nyilvántartások

I/11. 9. doboz

ÁBTL, 3.1.5. Operatív dossziék

O-14943/304. Juhász Vilmos ügye

ÁBTL, 3.1.9. Vizsgálati dossziék

V-72830. Dr. Reznák László ügye

V-85886. Zsengellér József ügye

V-87778. Tiszai Béla és társai ügye

ÁBTL, 4.1. Állambiztonsági munkához készült háttéranyagok

A-872/1. Szovjet állambiztonsági szervektől átvett anyagok

Budapest Főváros Levéltára (BFL)

BFL, VII. 5. e. Budapesti Királyi Büntetőtörvényszék iratai – Népbíróságtól átvett peres ügyek iratai

18166/1949. Berze Nagy József ügye

659/1950. Palásti István ügye

BFL, XXV. 1. a. Budapesti Népbíróság iratai

1042/1945. Zsengellér József ügye

4193/1948. Varga István és társai ügye

4224/1948. Dr. Szakter József ügye

4301/1948. Dr. Reznák László ügye

550/1949. Tóth Alfréd ügye

2110/1949. Hrobarek Sándor ügye

433/1950. Fodor Pál ügye

BFL, XXV. 2. b. Budapesti Népügyészség iratai

1039/1948. Györkényi László ügye

80559/1949. Fehér József ügye

80735/1949. Berze Nagy József és társai ügye

81515/1949. Szalisznyó József ügye

jegyzőkönyve, 1945. április 4., 7–14. Budapesti Népbíróság – Zsengellér József perének tárgyalási jegyzőkönyve, 1945. augusztus 3., 31–33. Budapesti Népbíróság – Zsengellér József perének ítélete, 1945. október 8., 34–35. Népbíróságok Országos Tanácsa – Zsengellér József perének ítélete, 1946. december 4.

Magyar Nemzeti Levéltár, Országos Levéltár (MNL OL)

MNL OL, W 271. MNL OL mikrofilmtárának nagysorozatáról készült digitális másolatok

MF 55499–55526 Nyilaskeresztes Párt – Párttagokra vonatkozó személyes iratok (1939–1945) (eredeti iratok jelzete: MNL OL, P 1351. 21. tétel)

Magyar Nemzeti Levéltár Bács-Kiskun Megyei Levéltára (MNL BKML)

MNL BKML, XXV. 18. a. Kecskeméti Népbíróság iratai

23/1945. Hörömpő Károly ügye
309/1945. Kozma Sándor ügye
357/1945. Zsámberger János ügye
359/1945. Hörömpő Ferenc ügye
382/1945. Tóth Mihály ügye
390/1945. Mányoki Ferencné Csibra Mária ügye
391/1945. Bori János ügye
398/1945. Abonyi Sándor ügye
418/1945. Kökény Mátyásné Kovács Terézia ügye
493/1945. Tóth Alfrédné Sárk Eszter ügye
495/1945. Gál István ügye
38/1946. Gyarmati József ügye
40/1946. Romanov Miklósne ügye
129/1946. Kovács Mária ügye
150/1946. Détári János ügye
160/1946. Górnagy Mihály ügye
168/1946. Zsengellér János ügye
178/1946. Fehér Ferenc ügye
200/1946. Bezzegh Jakab Mihály ügye
213/1946. Tóth József ügye
56/1947. Bezzegh Andrásné Csicsó Eszter ügye

Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára (MNL PML)

MNL PML, IV. 401. a. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye főispánjának elnöki iratai

MNL PML, IV. 408. b. Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye alispánjának közigazgatási iratai

MNL PML, XXV. 51. c. Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) Pest Megyei Bizottsága iratai. Végrehajtóbizottság jegyzőkönyvei

3/40. ő. e. Végrehajtó bizottsági ülés, 1958. március 24. 1–58.
https://library.hungaricana.hu/hu/collection/partiratok_pml_mszip_vb_1958/
(Utolsó letöltés: 2020. október 10.)

Magyar Nemzeti Levéltár Pest Megyei Levéltára, Nagykőrösi Fiókleveletár (MNL PML Nagykőrös)

MNL PML Nagykőrös, V. 71. a. Cegléd megyei város képviselőtestületi jegyzőkönyve

MNL PML Nagykőrös, V. 273. b. Cegléd Város Polgármesteri Hivatal iratai

Sajtó

Az Est, 1927, 1939
Az Újság, 1939
Budapesti Közlöny, 1944
Ceglédi Függetlenség, 1940–1944
Ceglédi Híradó, 1919
Ceglédi Hírlap, 1939–1944
Czeglédi Kisgazda, 1920
Félegyháza, 1883
Halasi Hírlap, 1936
Kecskemét és Vidéke, 1920
Kecskeméti Ellenőr, 1938
Kecskeméti Hírek, 1948
Kossuth Népe, 1945
Magyar Nemzet, 1943
Magyarság, 1939
Népszava 1937, 1941
Pesti Hírlap, 1923
Világ, 1927

Publikált források

Fascista, 1937

A nemzeti fascista párt. Miklós E. (ford.) (eredetileg: Firenze, Vallecchi), 1937. (n.n., k.n.)

F. Szabó, 1930

F. Szabó Géza: *Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye általános ismertetője és címtára – ötödik körzet*. Budapest, Vármegyei Tisztviselők Országos Egyesülete. Szerkesztőség és Kiadóhivatal, 1930.

Képviselőház irományai II, 1940

Az 1939. évi június hó 10-ére összehívott országgyűlés képviselőházának irományai. II. kötet. Budapest, Athenaeum, 1940. (n. n.)

Képviselőház naplója III, 1940

Az 1939. évi június hó 10-ére összehívott országgyűlés képviselőházának naplója. III. kötet. Budapest, Athenaeum, 1940. (n. n.)

Képviselőház naplója V, 1940

Az 1939. évi június hó 10-ére összehívott országgyűlés képviselőházának naplója. V. kötet. Budapest, Athenaeum, 1940. (n. n.)

Kovács, 2009

Kovács Tamás (szerk.): *Rendőrségi célkeresztben a szélsőjobb. Dr. Sombor-Schweinitzer József feljegyzése a szélsőjobboldali mozgalmakról, 1932–1943*. Budapest, Gondolat Kiadó, 2009.

Magyar Fajvédők, 1938

A magyar fajvédők országos szövetségének alapszabályai. Budapest, Stádium, 1938.

Népszámlálás, 1900

Vargha Gyula (szerk.): *A Magyar Korona Országainak 1900. évi népszámlálása. Első rész. A népesség általános leírása községenként.* Budapest, M. Kir. Központi Statisztikai Hivatal, 1902.

Népszámlálás I, 1930

Kovács Alajos (szerk.): *Az 1930. évi népszámlálás. I. Rész. Demográfiai adatok községek és külterületi lakottbelyek szerint.* Budapest, Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, 1932.

Népszámlálás II, 1930

Kovács Alajos. (szerk.): *Az 1930. évi népszámlálás. II. Rész. Foglalkozási adatok községek és külterületi lakottbelyek szerint, továbbá az ipari és kereskedelmi nagyvállalatok.* Budapest, Magyar Kir. Központi Statisztikai Hivatal, 1934.

Népszámlálás I, 1941

Dányi Dezső (fel. szerk.): *Az 1941. évi népszámlálás. 1. Foglalkozási adatok községek szerint.* Budapest, Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat – Magyar Országos Levéltár, 1975.

Népszámlálás II, 1941

Dányi Dezső (fel. szerk.): *Az 1941. évi népszámlálás. 2. Demográfiai adatok községek szerint.* Budapest, Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat – Magyar Országos Levéltár, 1976.

Népszámlálás III, 1941

Dányi Dezső (fel. szerk.): *Az 1941. évi népszámlálás. 3. Összefoglaló adatok.* Budapest, Központi Statisztikai Hivatal Könyvtár és Dokumentációs Szolgálat – Magyar Országos Levéltár, 1978.

Nyilaskeresztes, 1943

Nyilaskeresztes Párt szervezési szabályzat. Budapest, Nyilaskeresztes Párt, 1943.

YVA, 2020

A Yad Vashem magyarországi kutatócsoportjának kutatási anyaga a Nyilaskeresztes Párt tagnyilvántartó kartonjaiból – Ceglédi adatok A Magyarországi Nyilaskeresztes Párt társadalmi összetétele. Adatbank és történeti-szociológiai elemzés. (106277 sz. OTKA kutatási projekt, Karsai László – Margittai Linda – Lippényi Zoltán – Schmidt Andrea) (szerző birtokában)

Irodalomjegyzék

Bana, 2006

Bana József: A jobboldali szervezetek története Győr megyében (1933–1935). *Győri Tanulmányok. Tudományos Szemle* 2006/28. 37–58.

Braham, 1997

Braham, L. Randolph: *A népirtás politikája. Holokausz Magyarországon.* 1. kötet. Budapest, Belvárosi Könyvkiadó, 1997.

Erdei, 1937

Erdei Ferenc: *Futóhomok: A Duna-Tisza köze földje és népe*. Budapest, Athenaeum, 1937.

Erdmann, 2006

Erdmann Gyula (szerk.): *Békés megye 1956-ban I. Gyula*, Békés Megyei Levéltár, 2006.

Farkas, 1982

Farkas József: A ceglédi földmunkásmozgalom története. In: Ikvai Nándor (szerk.): *Cegléd története*. Szentendre, Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága, 1982. 288–324.

Fodor, 2005

Fodor Miklós Zoltán: Nyilaskeresztes pártok jelenléte az 1930-as évek Nógrád megyéjében. In: Bagyinszky Istvánné – Matits. Ferenc (szerk.): *Nógrád Megyei Múzeumok Évkönyve*. Salgótarján, 2005. 119–135.

Gárdonyi, 2002

Gárdonyi Sándor: Nyilas mozgalmak Debrecenben 1933–1939. *Debreceni Szemle* 2002/1. 79–99.

Grazia, 1981

Victoria de Grazia: *The Culture of Consent. Mass Organization of Leisure in Fascist Italy*. Cambridge, Cambridge University Press, 1981.

Gyurgyák, 2007

Gyurgyák János: *Ezzé lett magyar hazátok. A magyar nemzeteszmé és nacionalizmus története*. Budapest, Osiris Kiadó, 2007.

Gyurgyák, 2012

Gyurgyák János: *Magyar fajvédők. Eszmetörténeti tanulmány*. Budapest, Osiris Kiadó, 2012.

Hanebrink, 2009

Paul A. Hanebrink: *In Defense of Christian Hungary: Religion, Nationalism, and Antisemitism, 1890–1944*. London, Cornell, 2009.

Horváth, 1980

Horváth Miklós (szerk.): *Budapest története V. Budapest története a forradalmak korától a felszabadulásig*. Budapest, Akadémiai Kiadó, 1980.

Hubai, 2001

Hubai László: *Magyarország XX. századi választási atlasza 1920-2000*. I–III. kötet. Budapest, Napvilág Kiadó, 2001.

Ignác, 2016

Ignác Károly: Politikai és választói magatartás 1939-ben és 1945-ben – a nyilas-kommunista folytonosság mítosza. *Múltunk* 2016/1. 19–44.

Ikvai, 1982

Ikvai Nándor: A város megismerésének története. In: Ikvai Nándor (szerk.): *Cegléd története*. Szentendre, Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága, 1982. 7–13.

Karsai, 2016

Karsai László: *Szálasi Ferenc. Politikai életrajz*. Budapest, Balassi, 2016.

Kovács, 2003

Kovács István (szerk.): *Hódmezővásárhely törvényhatósági jogú város történeti almanachja – 1873–1950 – Országgyűlési, nemzetgyűlési képviselők, felsőházi tagok, polgármesterek, főispánok*. Hódmezővásárhely, Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzata, 2003.

Kolofont, 1931

Kolofont József (szerk.): *Cegléd*. Cegléd, Magyar Városok Monográfiája Kiadó Hivatal, 1931.

Lackó, 1966

Lackó Miklós: *Nyilasok, nemzetiszocialisták 1935–1944*. Budapest, Kossuth Könyvkiadó, 1966.

Lévai, 1945

Lévai Jenő: *Horogkereszt, kaszáskereszt, nyilaskereszt*. Budapest, Müller, 1945.

Makó, 2019

Makó Imre: Politikai élet, radikalizálódó társadalom. In: Makó Imre – Marjanucz László (szerk.): *Hódmezővásárhely története III. A forradalmak időszakától a tanácsrendszer létrejöttéig, 1918–1950*. Hódmezővásárhely, Hódmezővásárhely Megyei Jogú Város Önkormányzata, 2019. 821–849.

Marjanucz, 2004

Marjanucz László: Szélsőjobboldali mozgalmak a Dél-Alföldön. *Rubicon* 2004/11. 52–55.

Máthé, 2008

Máthé Áron: A nyilas állam: az „istenfélő” utópia. *Valóság* 2008/2. 91–98.

Nagy, 1982a

Nagy Dezső: A kapitalizmus kora – Cegléd az első világháború alatt, a polgári demokratikus forradalom, Tanácsköztársaság (1914–1919). In: Ikvai Nándor (szerk.): *Cegléd története*. Szentendre, Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága, 1982. 325–354.

Nagy, 1982b

Nagy Dezső: A város és környéke munkásmozgalma 1919–1944. In: Ikvai Nándor (szerk.): *Cegléd története*. Szentendre, Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága, 1982. 386–405.

Nagy, 1982c

Nagy Lajos: Cegléd a Horthy-korszakban. In: Ikvai Nándor (szerk.): *Cegléd története*. Szentendre, Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága, 1982. 355–385.

Nagy, 2009

Nagy Nándor: Nyilaskeresztes pártok hatvani tevékenysége 1937–1940 között. In: Veres Gábor (szerk.): *Agria XLV*. Eger, Dobó István Vármúzeum, 2009. 279–325.

Paksa, 2013

Paksa Rudolf: *Magyar nemzetiszocialisták. Az 1930-as évek új szélsőjobboldali mozgalma, pártjai, politikusai, sajtója.* Budapest, Osiris Kiadó – MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézet, 2013.

Paksy, 2013

Paksy Zoltán: *Nyilas mozgalom Magyarországon 1932–1939.* Budapest, Gondolat Kiadó, 2013.

Pataki, 1982

Pataki Ferenc: A város a második világháború alatt, felszabadulás. In: Ikvai Nándor (szerk.): *Cegléd története.* Szentendre, Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága, 1982. 406–420.

Puja, 1974

Puja Frigyes: Battonya felszabadulása. *Békési Élet* 1974/3. 367–390.

Ránki, 1976

Ránki György: Az 1939-es budapesti választások. *Történelmi Szemle* 1976/4. 613–630.

Reznák, 1982

Reznák Erzsébet: Társadalmi és politikai harcok, irányzatok a XX. század elejéig. In: Ikvai Nándor (szerk.): *Cegléd története.* Szentendre, Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága, 1982. 263–287.

Reznák, 1995

Reznák Erzsébet: Részletek Csala István életrajzából. In: Farkas Rozália (szerk.): *Gazdaság- és társadalomtörténeti tanulmányok.* Szentendre, Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága, 1995. 265–306.

Reznák, 2000

Reznák Erzsébet: Cegléd a 20. században. In: Korkes Zsuzsa (szerk.): *Kutatások Pest megyében. Tudományos konferencia III.* Szentendre, Pest Megyei Múzeumok Igazgatósága, 2001. 233–235.

Rigó, 2014

Rigó Róbert: *Elitváltások évtizede Kecskeméten 1938–1948.* Budapest–Pécs, Állambiztonsági Szolgálatok Történeti Levéltára – Kronosz Kiadó, 2014.

Szöllösi-Janze, 1989

Margit Szöllösi-Janze: *Die Pfeilkreuzlerbewegung in Ungarn Historischer Kontext, Entwicklung und Herrschaft.* München, R. Oldenbourg Verlag, 1989.

Tánczos-Szabó, 2005

Tánczos-Szabó Ágota: Népbíróságok működése a mai Bács-Kiskun megye területén 1945 és 1948 között. In: Szabó Attila (szerk.): *Bács-Kiskun megye múltjából XX.* Kecskemét, Bács-Kiskun Megyei Levéltár, 2005. 315–332.

Teleki, 1974

Teleki Éva: *Nyilas uralom Magyarországon. 1944. október 16. – 1945. április 4.* Budapest, Kossuth Kiadó, 1974.

Tóth, 2001

Tóth Imre: Változások a határon – változások határán? Országgyűlési képviseléválasztások Sopronban 1939. *Soproni Szemle* 2001/1. 58–75.

Udvarvölgyi, 2004

Udvarvölgyi Zsolt: *Fejezetek a magyar szélsőjobboldal korai történetéből: fasiszták, kékingesek és a Meskő-párt*. A tanulmány az ELTE BTK történelem szakán 1996-ban készített szakdolgozat 2004-ben átdolgozott és aktualizált változata. Magyar Elektronikus Könyvtár, 2004. <https://mek.oszk.hu/02100/02105/> (Utolsó letöltés: 2020. október 10.)

Ungváry, 2001a

Ungváry Krisztián: Értelmiség és antiszemita közbeszéd. *Beszélő* 2001/6. 74–92.

Ungváry, 2001b

Ungváry Krisztián: A politikai erjedés – az 1939-es választások Magyarországon. *Hadi Krónika* 2001/11. 217–220.

Ungváry, 2002

Ungváry Krisztián: Antiszemitizmus és németellenesség – a kétfrontos harc. In: Karsai László – Molnár Judit (szerk.): *Küzdelem az igazságért. Tanulmányok Randolph L. Braham 80. születésnapjára*. Budapest, MAZSIHISZ, 2002. 731–750.

Ungváry, 2004

Ungváry Krisztián: Kik voltak a nyilasok? Egy szocialista tömegpárt. *Rubicon* 2004/11. 58–68.

Vági–Végső, 2007

Vági Zoltán – Végső István: Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye. In: Randolph L. Braham (szerk.) *A magyar holokauszt földrajzi enciklopédiája*. 2. kötet Maros–Torda–Zemplén. Budapest, Park Kiadó, 2007. 807–889.

Végső, 2005a

Végső István: Ceglédi zsidók sorsa a vészkorszakban. In: Molnár Judit (szerk.): *A holokauszt Magyarországon. 60 év után európai perspektívában*. Budapest, Balassi Kiadó, 2005. 479–496.

Végső, 2005b

Végső István: A zsidóellenes törvénykezés és Cegléd. *Gerjepart* 2005/21. 2–17.

Végső–Simko, 2007

Végső István – Simko Balázs: *Zsidósors Kiskunbalason – kisvárosi út a holokauszthoz*. Budapest, L'Harmattan Kiadó, 2007.

Vincze, 2020

Vincze Gábor: A nemzetiszocialisták is szocialista programmal bolondították az embereket. „Megtévedt” „kisnyilasok” Hódmezővásárhelyen 1945 után. In: Kovács István – Presztóczi Zoltán (szerk.) *A Hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság Évkönyve, 2020*. Hódmezővásárhely, Hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság, 2020. 189–208.

Vonyó, 2012a

Vonyó József: *Jobboldali radikálisok Magyarországon 1919–1944. Tanulmányok, dokumentumok.* Budapest, Kronosz Kiadó, 2012.

Vonyó, 2012b

Vonyó József: A szélsőjobb térnyerése Zalában az országgyűlési képviselőválasztások tükrében (1931–1939). In: Vonyó József: *Jobboldali radikálisok Magyarországon 1919–1944. Tanulmányok, dokumentumok.* Budapest, Kronosz Kiadó, 2012. 217–225.

Zeman, 2016

Zeman Ferenc: A szélsőjobboldal és a baloldal Vásárhelyen a két világháború között. In: Presztóczki Zoltán (szerk.): *A Hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság Évkönyve.* Hódmezővásárhely, Hódmezővásárhelyi Szeremlei Társaság, 2016. 196–206.

Zinner, 1992

Zinner Tibor: Jog és politika. Árpád-sávós kommunisták. Az osztálypolitika védőhálójában. *Rubicon* 1992/3. 17–18.

Internetes források

OGYK, Népszámlálási adatok

Országgyűlési Könyvtár (OGYK), Nemzetiségi adatbázis, Népszámlálási adatok. https://mtatkki.ogyk.hu/nepszamlalas_adatok.php (Utolsó letöltés: 2020. október 10.)